

Андрей Германов
**ОЖИВЕЛИЯТ
ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ**



Поредица
БЪЛГАРСКА КЛАСИКА



Издателство
ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ

ИЗДАНИЕТО Е ОДОБРЕНО
И ПРЕПОРЪЧАНО ОТ МОН

АНДРЕЙ ГЕРМАНОВ

ОЖИВЕЛИЯТ ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ

Поредицата „Българска класика“
е под общата редакция
на ИВАН ГРАНИТСКИ
и ПАНКО АНЧЕВ

Издателство
• ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ •
София, 2006

РОДОВ ГЕРБ

*На корицата: Детайл от стенопис
на Йоан Левиев*

© Андрей Андреев, Иван Цанев, съставителство, 2006
© Петър Добрев, художник, 2006
© Издателство „Захарий Стоянов“, 2006
ISBN 10: 954-739-762-1
ISBN 13: 978-954-739-762-0

НАЙ-ДОБРИЯТ ЧОВЕК

Той се връщаше вечер от нива
със цървули, пълни със пръст,
загорял, със сплъстена грива
и брада егин пръст.

Тя постилаше на хасъра,
във паницата сивваше боб
и го гледаше как сърба,
мълчалив като гроб.

Той се вдигаше от софрата
и вървял подир плуга цял ден,
върху чергата на кревата
рухваше уморен.

А сърдит ако бе, за поука –
на юмруци не бе скъп –
той ѝ удряше гва юмрука
и ѝ даваше гръб.

Тя лежеше без сън във мрака
до заспалия смръщен мъж,
ала нито веднъж не заплака
и не го укори ни веднъж.

Кон го стъпка веднъж на хармана,
цяла есен не беше добре,
цяла зима съвсем не стана
и я викна един ден:
– Ще се мре.

Ти прощавай, бях лошав, верно.
Колко пъти те бих до кръв.
Не че беше сърцето ми черно –
животът ми беше такъв!

И изгледа я дълго-дълго.
Не я беше гледал така.
Тя ръка му целуна мълком,
той целуна ѝ мълком ръка.

И с ръцете, гето я биха,
с тия, същите тежки ръце
той пръв път я помишва тихо,
просълзен,
от сърце...

Изведнъж тя заплака и екът
на плача ѝ поге надалек,
че сега си отиде човекът!
Най-добрият човек!

1957

У ДОМА

Доїдох си капнал, сегнах в къта,
така обичан отпреди.
И мама, старата, зашъта,
в джезве ракия подслади,

пред мене в стоплената соба
търкулна кръглата софра
и замируса сладко боба,
самуна с розова кора.

На възлениите за минута
чух нагеница да цвърчи,
гъхът на чушчицата люта
опари моите очи...

И тате шарената купа
надигна – посивял, суров...
Сърцето ми така затупа
пред тая хубава любов,

пред къщицата нуска, стара,
със гъх на чубрица и мед!
Тук всяка дума е подарък,
след труд за радост има рег,

тук подир всякоя разлъка
сърцето мълчешком боли
и всеки труд, и всяка мъка,
и всяка обич се дели...

И топлите очи на мама
съгряха моето сърце,
тъй както хубавият пламък –
измръзналите ми ръце.

1957

ПРИКАЗКА ЗА ОДЪРА

Беше то веднъж през пролетта.
Той я грабна като вълк от брода,
стори я жена, а сутринта
сам скова от груби талпи одър.

Всичко помни одърът – по зрач
как си лягаха с любов голяма,
как веднъж внезапен тънък плач
проеча над златната му слама.

Взе мъжът ръбата та тесла,
одъра със нови талпи стегна
и жената меко го постла –
малкият да има где да легне.

Одърът започна да расте –
силна беше младата невеста.
Всяка пролет писваше гете,
искаше да му направят място.

Местеха се другите полек
настрани по меката му слама,
за да може новият човек
да лежи до пазвата на мама...

Сетне той престана да расте,
позатихна, взе да опустява –
всяка есен някое дете
от гнездото нейде отлетява.

И остана огърът широк,
празен като шепата, която
седем гургулици на възбог
пуснала е в синевата.

1958

ТРИМАТА

Отвеки все тъй под небето
в един безкраен кръговрат
мъжът, жената
и детето
вървят по слънчевия свят.

Той – силен, позасмян нехайно,
с широки, сигурни плещи,
но на челото му
потайно
от мисъл жилчица тупти.

Тя – проникателна и нежна,
жертвотоговна в обичта,
загрижена за тях
с безбрежна,
наивна малко доброта.

А между тях – като щастливо
велико чудо,
като цвят,
то непрекъснато открива
забързалия шарен свят.

И те чрез него преповтарят
далечните си детски дни,
с цветя и листи
разговарят
и със вечерни светлини.

То се налива, разцъфтява,
то се измъква като стрък.
А те полека
посивяват...
Животът сключва своя кръг.

И всичко почва отначало.
И пак по някой земен път
жена и мъж
и чудо малко
през слънчевия свят вървят.

1965

АПРИЛ

Птица, стрелната в синьото, свети
и бучат пощурели ручей,
и трептят гървеса-букети.
Нещо хубаво ще се случи.

Какво има там, заг завоя?
А заг хълмите синьосини?
А във шепата твоя?
Няма хубавото
да ни отминие.

Много пъти съм вече мамен,
но да вярвам не се отучих.
Зная аз,
аз не съм каменен:
нещо хубаво ще се случи.

Просто нее в сърцето ми птица:
с нещо бременна е земята.
Всеки лист е зелена плесница
на студа и на мъглата.

Има, знам, не една презграда,
ала радост заг всяка сияе –
аз съм вярващ, знаещ за ада,
но допускащ единствено рая.

Вий недейте ме гледа стреснато
и сърцето ви ще се отключи.
Ще се случи нещо чудесно.
Просто дължно е да се случи.

1966

СТАРИ МАЙКИ

На Марко Ганчев

Те се сбират тук по всяко време
в тоя тих и сенчест градски кът
като птици черни и големи,
прелетели своя дълъг път.

В тихи приказки се заседяват
и премислят миналите дни,
мисли весели не им навяват
веселите градски светлини.

А край тях шумят деца та малки —
внуците със чистите лица.
Стари майки, те и тук са майки
наши и на нашите деца.

Прегани, достойни, мълчаливи.
Всеки малчуган им е любим.
Но ги плашат мебели красиви,
телефонен звън и градски гум.

Затова, когато се заемат
да пребръшат всяко стъкло,
тъй са непохватни и големи
техните измъчени ръце.

И когато вечер те си лягат
в непривично меките легла,
мислите им непрестанно бягат
надалеч по родните села.

Вън звънят забързани трамваи,
будят ги в съня им чист и лек.
Те се вслушват и за тях това е
от звънци и от каруци ек.

И сънуват нивите, полето,
гето те по всеки път и брод
са раздали всичко туй, което
с право носи името живот.

1960

ЖЕНИ КРАЙ ШОСЕТАТА

На Йовчо Негелчев

По пролетните равнини,
по блокове разделенели
копаят възрастни жени,
трептят ята забрадки бели.

Във обедния пек лежат
край полетелите шосета.
Коравите ръце тежат
като гранитени павета.

Задрямали, във зноя гъст
жените слушат пак земята,
пак виждат тая черна пръст
и пак мотики тежки мятат.

Но вечно има между тях
момиче някое, което,
брага подпряло със ръка,
мълчи и гледа към небето.

1965

НЕОЧАКВАНО НАСТРОЕНИЕ

Догето чакахме бързия влак,
една нива, бакърена от залеза,
ни покани в скута си.

От земята изскочи месецът
и обърса всички звезди по небето.
Лежах с едно житено стръкче
между зъбите
и слушах гласовете
на чуждата земя.

Те не са толкова неясни,
стига да ги разбираш.

В прозрачната северна нощ
нямаше светулки,
твърде студено беше
за горещите сърца
на шурците.

Само неотразимо съскаха,
съскаха класовете
и не зная защо,
но очите ми се наляха...

Може би затова,
че под същата тази луна
в източния край
на земята на българите
има едно бяло селце
с три мили кръста,
на които отгавна
не съм се покланял...

Може би затова,
че и тази земя
ми нашенва същите истини
като моята...

Може би затова,
че на малкия пръст
на лявата си ръка
нося родовия герб
на българин и селянин –
една малка луна
от сърп?

Финландия, 1962

ПРОСВЕТАЕНИЕ

Аз помня стона на кавалите,
звъна на острата коса,
но теб забравих и прежалих те,
прости,
роса!

От спорове и от събрания
ний все си лягаме в зори
и ставаме като пияни,
когато вече ден гори,

когато слънцето изгаря те
и по изсъхналата степ,
по жълтите жита жътварите
вървят, забравили за теб.

За мене като стара истина
изчезна ти по своя рег
и мислех аз, че си измислена
от някой овехтял поет.

А ето – ти си съществувала,
а ето – всеки ясен ден
ти си прегръщала, целувала
света зелен...

Ти си сияла тъй, наметната
върху цветя и гървеса,
ти – чистата,
шареноцветната,
хилядолетната
роса!

1960

* * *

Годините не ми отнеха
до днеска белега от сърп
и не една модерна греха
умря на селския ми гръб.
Пред каси оперни съм чакал,
във транс от джаза съм крещял,
ала единствено съм плакал,
когато плакал е кавал.

С компании различни пъех
и уж бях тежен, свой бях уж,
а ми говореха на вие,
и аз от тях си тръгвах чуждо,
а аз без мъка ги оставях,
отивах си неогорчен
и мигновено ги забравях...

А те – те помнеха за мен! –
Че посред дим и смях насилан,
превил на стилно столче кръст,
немного стилин – много силен,
бях едър като камък в пръст.

... Аз мислех си, че се променям,
че съм такъв и онакъв,
но бавно всичко чуждо в мене
изми коравата ми кръв.

Започвам да си веем вече.
И мъничко поуморен,
аз се завръщам отдалече.

Такъв,
какъвто
съм роден.

1965

ПРИКАЗКА ЗА ПЪРВЕСКИНЯТА И ЧЕРНАТА ЗВЕЗДИЧКА

Снежен вятър зави над ливадата,
погна тръни и сухи треви.
Първескиня една от стадото
тихо в ниския синор сви.

Долу светеха смътно кошарите,
но не чу отмаляла тя,
че я викаха дълго овчарите
и зад хълмите вълк се въртя.

И когато потънаха белите
вихри в снежната синя гора,
на блестящия сняг сред постелите
една черна звездичка изгря.

Малко агънце! Гледа изгубено,
още мокро и топло – гими.
Първескинята нежно и влюбено
с топъл грапа в език го изми.

Полежа то и къдраво, мъничко,
на крака се изправи пръв път
и запреге нишка мъничка
от горещата майчина гръд.

И намериха сутринта пастирите
още в звездния мрак
там, където водеха дурите,
черно агне на белия сняг.

1958

* * *

Ах, как умираат селските жени!
От близки и роднини оградени,
горде смъртта ги бавно леденй,
те замълчават в миг успокоени.

Със своите затихващи сърца
те някак си таинствено усещат,
че във кръвта на техните деца
кръвта им ще е все така гореща,

че жива ще е силната им плът
гори подир промяната голяма,
че те са вечни, че не ще умрат...

Мъжът такава
вечна сила няма...

С усмивка върху устните без цвят
разплаканите те успокояват,
въздъхнат,
потреперат,
замълчат
и само с поглед с всичко се прощават.

Полека скръстват восъчни ръце,
притворят клепки, сякаш да пригремят
и тихо своя дълъг път поемат
със просветлено от смъртта лице.

1965

* * *

А колко мъничко ми трябва днес!
Да се завърна в къщицата ниска
във двора, цял обрасъл със лайкучка,
да се простра по гръб, ръце разперил,
да замълча, заслушан в тишината,
да гледам облаците снежнобели,
да знам, че майка ми е още жива
и кръстът смачкана трева под мене
е просто кръст, оставен от дете,
богато и щастливо със незнание...

1965

СЕЛО ЯВОРОВО

В Камчия и във Елешница,
брулнати от есента –
капят узрели лешници
и осенови листа.

Ах, село с име на Явор,
мъничко като листо! –
Аз го оставях, забравях –
не ме забравяше то.
По градовете безсънни
чувствувах – чука отвън
да ме приспи, да изпълни
с хубаво моя сън...

Идвам да сверя сърцето си,
влизам като във храм
в селото между полето
и кремъчния балкан...
Същите – и не същите! –
със обич като преди
хората, думите, къщите
бият под моите гърди!

А в Камчия и Елешница,
брулнати от есента –
капят узрели лешници
и осенови листа.

1966

ОТКЪРШЕНА КЛОНКА

Тая малка грама ме покъртва:
клонката все още шумоли,
клонката не знае, че е мъртва,
не усеща тя, не я боли.
Тя не знае – здрав и непокорен,
все така шуми върхът висок,
тя не знае – няма вече корен,
тя не знае – няма вече сок.
Няма ветрове и семе няма.
Няма бъдни клонки и листа.

Спирам се над мъничката грама.
Мисля
за големите
неща.

1965

* * *

Ти, който трябва вече днес да тръгнеш,
 поспри. Назад се обърни. Погледай
 жената с пъстра котленска престилка,
 която ти наричаш мамо. Двора
 със жълто-бял килим от лайка. Къщата
 безпомощно разкрълена от старост
 под облака на ореха. Заг тях
 в прохладата на есенното утро
 като легенда цял в мъгла забулен,
 единствен и величествен, Балкана.

Ти няма никога да се завърнеш.

Носталгия ще те измъчва. Нощем
 насън ще плачеш. В ненадеен час
 ще те спохожда вечер дъх на лайка,
 писмата редки с неуверен почерк
 ще одобряват твоите постъпки,
 но гойдеш ли си – ще си чужденец
 във бащината къща. И ония
 места от детството ти омагьосани
 ще бъдат хубави егничко в спомена.
 Да, целуни ръка. И тръгвай. Но недей
 да се самозалъгваш. Без илюзии.

Ти няма никога да се завърнеш.

1970

ГНЕЗДО В ТРЕВАТА

Под ръката запотена
 съска режеща коса.
 Детелина покосена,
 дъх на листи и роса.
 Изведнъж – внезапен крясък!
 Изпод острието зло
 с пърхане, с отчаян плясък
 шибва алено крило!
 Литва птица в синевата
 над дълбоката гора,
 разпилява по тревата
 кръв и алени пера!

Тя осъдена е вече
 само да лети! Докрай!
 Нависоко, надалече
 през сияещия май!
 И безнога, но крилата,
 тя в прозрачното гребче,
 слива се със синевата,
 става блясък и небе,
 става мисъл поривиста,
 че смъртта ни би била
 много синя, много чиста,
 ако имахме крила!

1970

ЕСЕННИ НОЩИ

На баща ми

Есен се жълтне, ветрища хукнат,
облаци скрият месеца пукнат –
пак се отварят зарасли рани,
пак се събират стари акрани...
Есенни нощи, гъжговни нощи,
в сърцата стари пàрите още –
нощи край Чорлу, край Одрин града –
не за медали, не за награда...

Блясъци рони жълта ракия –
пеят и пият, плачат и пият,
припомнят в късна среднощна гоба
всеки, отдавна стопен във гроба,
Драма и Дойран, Енос и Лерин,
оси-куршуми, полъх холерен,
Мраморно море, Тракия равна...
Колко бе скоро, как бе отдавна...

Есенно време – сватбарско време.
Внуците вдигат сватби големи.
Блясъци рони жълта ракия –
старците пеят, старците пият
и си припомнят есенни нощи,
походи стари, помнени още –
стари войници, стари акрани
със незарасли кървави рани...

1966

ЛОЗЕНГРАДСКИ БЕЖАНЦИ

Ах, със зловещи зарева
смъртта от изток бавно шета
и по тракийските полета
изгарят хора и трева.
За да остане твоят рог,
ти трябва, братко мой, да бързаш –
със зъби просто да задържаш
омръзналия ти живот.
Върви в нощта – докрай, догето
зорницата не заускри.
... А там, в оджака, под котлето
напуснат огън ще гори.

В очи, потънали във скръб,
неясни спомени ще плават
и върху мършавия гръб
на коня ще се олюляват
три русички... Ще пада хлаг,
в клоната вятър ще играе.
Скуталчества, бездомност, глаг
галечен бухал ще вещае.
Назад ще се люлей полето
и конят ще се умори.
... А там, в оджака, под котлето
напуснат огън ще гори.

Къде, о, бедни бежанци,
гечицата ще подслоните?
Ще тлеят кости на предци
и ще се сливат със тревите,
и няма бащиния кът
докрай око̀то ви да зърне –
едва ли някой ще се върне
от вас назад по моя път.
И само птици във небето
над границите ще летят,
и възленѝте под котлето
във спомена ви ще горят.

Дано ви погадат ръка!
Дано ви срещнат нейде хора,
дано край някоя река
под необята на простора
упорството да победи!
И някога от нищетата,
от тая ваша болка свята
един поет да се рогу –
да ви оплаче! И с тревога
да освети една искра
далечния напуснат огън,
който в сърцата ви горят.

1970

ПРАСКОВАТА ПРЕД ДЯДОВАТА КЪЩА В СЕЛО КАВАКЛИЙ, ЛОЗЕНГРАДСКО

Тя се източи тънка, бърза –
акрани са с момчето те,
и то все още е дете,
а пък гръбчето плод завърза.
И между листи остри, сини
сияят златни плодове
като красиви стихове.
Сегемдесет и три години...

Момченцето с очи несмели
ги гледа жадно отстрана
и се учудва: не една –
две праскови почти узрели
му дават днес да си откъсне...
Защо ли? Вдига то ръка,
откъсва и стои така –
плодът от сладост ще се пръсне!

Ах, то не знае, че довечера,
когато го обори сън,
заспало ще го вдигнат вън
и в овчия кожух облечено,
на коня ще го вържат здраво;
че седем нощи ще вървят,
докато в мрака пропъзят
между граничните застави...

Че само с мисъл ще се връща
към прасковката малка то,
ще вижда синьото листо,
напуснатата родна къща...
Ще расне, по света ще скита,
ще стане момък, после мъж
и бежанци оттам веднъж
за прасковката ще попита...

Да, споменът ще избелява...
Далечният му роден кът,
горде годините летят,
все по-далече ще остава,
но живо в спомените сини
на безвъзвратния живот,
гръвчето все ще ражда плод...
Седемдесет и три години...

1972

ИЗСИЧАНЕТО НА ЛОНГОЗА

През осени, прекрасни в своята старост,
с туптящи ноздри,
сини от гима,
секачите настъпваха със ярост,
че беше глад,
а нямаше земя!

Ечаха крясъци, пищяха оси,
остени святкаха като стрели,
прорязваха дълбоки коловози
със трупи претоварени коли...
Със трупи?

Не!

Със трупове!

Мъзгата

от всеки пън гимя като мъгла
и рухваха замлъкнали гнездата
и птиците с опърлени крила!

Лесът велик
умираше
полека.

И срязана от пътища накръст,
от огъня все още топла, мека –
оголваше се плодородна пръст.
Пъстрееха като престилки ниви,
препускаха бразди през пън и трап,
валяха като гъжд зърната живи
с мечти за хляб,
за хляб,
за хляб!

И само тук-там осени вековни,
окастрени без жалост и сърце,
изправени над ямите гробовни,
молитвено издигаха ръце.

Не бе могла секирата всеяга
да прогризе коравата им плът...
Стърчаха те –
недогоряла клада, –
стърчаха те,
за да узнай светът,
че в дни на бедствия и мъка свята,
че на глада под удара кораб
човек посяга
и на красотата –
и страшното е в туй,
че той е прав!

1963

НИВИ

Във зеленото развиделяване
се чертаят баури сиви –
разкопавани, разоравани
целини, превърнати в ниви.
През места прогорени и сечени,
върху корени и върху камък
те превземат пръстта, увлечени
към високото като пламък.
Тях ги порят лемежи остри,
тях ги тъпчат тежки копита,
тях ги жънат случайни гости –
те търпят, те за нищо не питат...

Светъл дълг им е само семето,
доверчиво заспало в земята,
с упоение чакащо времето
на криновете и на ятата.

И се стрелват златни кънове,
шупва люто зелена пяна,
святкат листи – зелени мънани,
и примира пръстта пияна...
И от мъдър плод натежава –
изоставяна, поругавана,
тая черна, тая корава
пръст в зеленото развиделяване!

И отгръпва се зрачът черен,
и светлеят бауриите сиви.
Аз до днес си останах верен
на спокойствието на нивите.

1966

СЛЕД ХАРМАН

Беднякът, стигнат от беда голяма,
със поглед към земята прикован,
промълвяше, щом други изход няма:
– Ще мога да платя, но след харман.

Заемодавци, бирници прииждат –
мълчи брадясал, с поглед в кръв налян.
Днес те са силни. Могат да обиждат.
Той стуска зъби. Чака. След харман.

А още зима е и кънът греме
в пръстта, от легения гъх скован.
Догето пекне, има много време.
И много е далече до харман.

А вкъщи – с трън да влачиш, беднотия.
Но като ден, от слънчев лъч огрян,
видян през сълзи, във сърцето бие
надеждица бедняшка: след харман.

В това е неговата чест и сили.
И той наг своя клас като пиян
прегъва цял ден кръст и къса жили...
И мисли за големия харман.

Е, верно, малко ще позакъснее.
 Дай Боже здраве само. А пък там
 ще се оправя той, ще овършее.

Ще им плати.
 За всичко.
 След харман.

1969

ДИКАНЯ

Мъгливо слънце. Знойно, сиво
 небе без облак и без плът.
 Два бели вола мързеливо,
 рогати ангели, вървят.

И в моя ден така огромен,
 сред лепкав пот и лепкав прах
 бодлив остен, кошмарен спомен,
 посещащо се впива в тях.

И по софрата на хармана
 през класове и през бодли
 се влачи тежката диканя
 и зърно от осил гели.

То става бавно, става мъчно,
 такъв е, братко, твоят дял,
 че трябва просто неотлъчно
 във него да си вгаден цял.

И ако имаш вяра, сила,
 и в кръг приемеш да вървиш,
 зърната чисти от осила
 накрая все ще отделиш.

И изпод волското копито,
прегърбен вече, вече слаб,
ти ще извадиш своето жито
и ще замесиш своя хляб.

1969

ВЯРНОСТ

Остана селското ми име;
запазих селския си нрав,
сърцето рязнато боли ме
и тласват ме с внезапен гняв:
просташки смях над думи прости,
ръка, посегнала на слаб,
врата, захлопната пред гости,
или настъпен къшей хляб.

1970

БОЖЕНЦИ

На Матей Шонкин

От дълбоки греди и камък,
от черна пръст и жълта слама,
от сини плочи и вода
издигнал българинът тесни,
изпълнени със дим, отвесни,
на камък кацнали гнезда!
И хора-птици в тях живели!
И от чардачетата бели
при изгрев, с тупкащи сърца,
със ластовичи говор ситен
изпращали на път бащите
рой ластовичета-геца.
Как скърцали колите бавни!
И по пътеки стародавни,
по чужди краища, далеч
разнасяли под прости гуни
ножове, паралич, куни
и ек от българската реч.

От дълбоки греди, от камък,
от жълта пръст и бяла слама,
от сини плочи и трева,
от бяла вар, от мъх, от клони,
от вятър, бързащ да догони
хълма, от ясна синева —
живее селото, живее...

Над него тихо се люлее
светът на миналите дни
и нощем в тишина бездънна
в миг чуеш сепнат: нещо звънна!
Кой ходи там? Какво звъни?
Разнищва червеят гредата,
тревата камъка намята,
гъжд в плочата забива зъб.
Но още дълго ний ще бъдем.
И все тъй българите ще бъдем
по каменния вечен ръб.

1971

* * *

Отде се почва винаги? От камъка.
В основата е камъкът, в основата.
И между звек на каменарски чукчета,
сред удари и виковете, и екоми
гъбът побратимява се със камъка,
със жълтото спокойствие на глината.
Растат основи и стени издигат се,
и като риби люспи лягат плочите.

Но къщата все още не е дом.

Долапи и миндери, и възглавници,
и черги, пъстри като ниви пролетни,
и весели бакъри по водниците,
верига и котленце на веригата
и първи весел пламък във огнището,
и от комина жива синя струйчица –
и къщата превръща се във жилище.

Но къщата все още не е дом.

Че всичко досегашно – то е видимо,
а лъже всяка видимост. Не вярвайте.
Не вярвайте, горде не забележете
как пред вратата спира се стопанката,
разрохква със кораби пръсти глината,
като дете загръща тънко коренче
и с морав поглед я поглежда цветето.

И къщата превръща се във дом.

Отде се почва, казахте? От камъка?
Да, вярно, камъкът лежи в основата...
А може би в основата е цветето?
Или по-точно – мисълта за цветето?

Воженци, 1971

* * *

На Петър Алипиев

Самотна къщица с прозорче прашно,
 пронизващ вятър, хукнали листа...
 И има нещо странно, нещо страшно
 в надвисналата влажна сивота...
 И моя празен, мъртъв двор без хора,
 и зъзнещото на студа гърбо,
 и топката, забравена сред двора,
 за нещо спомнят ми... Но за какво?

1966

СЕЛО ПРЕЗ МАЙ

Отвсякъде, отвсякъде трева!
 Зидът, облян от нея, става нисък,
 рушевините, видими едва,
 изчезват под зеления ѝ плисък!
 Тече на тласъци като река
 и сякаш сенки – сред зеленината
 прегърбени, с мотичка във ръка
 стариците се борят със тревата.

Такава тишина! Такъв покой!
 И бисерни се люшват гъжговете.
 Природата във моя влажен зной
 със белозъба жизнерадост свети,
 но в буйството ѝ гибелта гори,
 горчива грама има в красотата:
 от зграч до зграч, във своя сън гори
 стариците се борят със тревата.

Жесток двубой! Навсякъде е тя!
 Пълзи, расте, чардаците обвива.
 Зелена плесен! И цветя гори
 не шарят тая напаст мълчалива...
 Над гробове, през черепи расте,
 пътеките с пълзящ килим замаята,
 а скубят ме, не се изправят ме –
 стариците се борят със тревата.

Потъват празни къщи, пълни с мрак,
а те секаят тревичка по тревичка.
Безсмислено! С неумолим листак
тревата най-накрая скрива всичко.
И кукумявки кряскаят през нощта,
ала отново пак на сутринта
без стон – такава им е участта! –
стариците се борят със тревата.

Те знаят: в края тя ще победи,
че скърцат във гредите гървояди,
че плочести пътеки отпреди
два века чезнат под стъблата млади...
Единоборство със известен край.
Но тяхната обреченост е свята:
без смях на ни едно дете, през май
стариците се борят със тревата.

1971

КАПКАТА

Едва сега внезапно осъзнах,
че всяко запустение започва
банално –

по един и същи начин:
с отсъствие.

Отсъствувааш – на път,

в жена,

във стих,

и някакво внезапно залебяване
забива клин
пomeжду плочите на твоя покрив,
и любопитен вятър сняг навява,
и капка се промъква...

Ах!

Едва сега внезапно осъзнах,
че всяко запустение започва
банално –

по един и същи начин:
от капката съвсем случайна.

От капката.

От капката.

От капката.

Пред нейното неумолимо постоянство
и камъкът дори не устоява.

Жесток е

нейният съюз

с тревата!

И ето – ти се връщаш зрял и силен
след дългото отсъствие от път,

жена

и стих

и стихваш занемял на прага:
къпина люта е оплела чергите,
два прилепа изпърхват през тавана
и от окомото на портрета майчин
поглежда те разкошна бледа шунка...

1973

МАЛКА РОДИНА

Аз пийнах си от Мечата вода,
отрязах тънка пръчица от гряна
и седнах на широката поляна,
потънала в априлска резеда.

Надолу почва ненадеен скат
и там под него често аз съм бивал,
където лете някой мрачен бивол
в камъша си почиваше на хлад.

По-долу са нивята. Помня смях,
гъх на вода от тежък влажен бъкел,
пек на стърнище, звън на сърп и мъка
и под петите вечер – хладен прах.

Ненужен спомен. Но освен оназ,
голямата, прекрасната родина
със скорост, с електричество, с машини
една родина малка има в нас.

И ние искаме или пък не –
когато вече почнем да сивеем,
към нея се завръщаме. Немеем,
прегъваме полета колене.

И мислим си за глупави неща,
ненужни и безсмислени за други,
дори и от деца и от съпруги
дълбоко съхранени в паметта.

Присягаме в априлска резеда
на някоя замислена поляна,
отрязваме си пръчица от дряна
и пийваме от Мечата вода...

1976

* * *

Джон Робърт Коломбо, поет от Канада
и мой приятел,
поиска да му обясним
какво е това
робство.

Той беше дошъл от една зелена страна,
на знамето на която има не „Свобода или смърт!“,
а протегнатата кленова глан.

И не му беше толкова лесно да разбере
какво е това
робство.

Ние му казахме: „Властта беше тяхна...“
Той вдигна рамене: „Избори...“
И ние прихнахме весело.

Ние му обяснихме: „Те бяха навсякъде...“
Той разбиращо кимна:
„Да, да, окупация...“
И ние се усмигнахме деликатно.

Ние му обяснихме: „Те можеха да убиват...“
Той се сепна: „Война, така ли?...“
И ние се позасмяхме, без да искаме.
Ние извикахме: „Те събираха кръвен данък!“

Той кимна разбиращо:
„Ами да, лоша данъчна система.“
И ние се засмяхме през сълзи.

Хей, кръчмарю! Налеј от пелина,
нарежи от мезето! И – наздраве!
Не можяхме да се разберем!

Радвам се за теб, приятелю Коломбо,
и ти завиждам.

Но кажи ми тогава
какво е това
свобода?

1975

1876

ПРИПИСКА В КОЖАРСКИ ТЕФТЕР

през тази година
всичко цъфтя много рано
но валя сняг след великден
и слана ослани
всичкото

на Зли дол край Клисуре
гърмя топ от череша
ама му бяха слаби обръчите
и се спуска

народът беше много зъл

на моста на Марица във Филибе
имаше бесилка

башибозукът забра овците на панагюрци
ама Гюмюш Герганя ги отърва

жените раждаха само близнаци и мъжки чеда
и много се дигна цената
на кожите
за хайдушки калпаци амин

1976

ТВОЯТ ПЪТ

Твоят път отдалеч изви́ва:
скулест хан

с кулест кон,
Аспарух
знаме, конска опашка, побива
и зачева те с дело и дух.

Оттогава тринайсет столетия
все борби и борби, и борби.
Планини и поля са засети
с чужди кости и буйни глави.

Оттогава все погледи злобни
в тебе впити са като игли.
Седем века
били сме
поробени —

роби
никога
не сме били!

Сред премеждия, след победи
на врага

отживяла
напук

и приета от прагеди бели,
и предавана свято на внук —
в своята повест жестока и дълга
ти запази за мен до днес
гордостта

да се казвам

българин,
мойта свят, мойта дух, мойта чест.

Днес над теб небесата са сини,
но аз зная и помня добре
над какво

раснат

тия комини,
това златно житно море.

Позволи да те любя мълком
с оня бяс

на хан Аспарух
и приета от праяго-българин,
да те върна на българин-внук.

ИВАЙЛО

Кривокраки, космати татари
 палят ниви, деца горят.
 Огнен вятър гори България –
 пек на пещ,
 свраг на леш,
 вик на смърт.

А намръщен и много беген,
 можещ всичко да понесе,
 един страшен свинар,
 един бесен,
 дето цял живот свини пасе –
 ти врачуваш над кръв и локва,
 над кора от гърмяно гърво,
 ти не спиш...

 Ти си още Бърдоква,
 ала зрей в тебе нещо...
 Какво?

Една заран ти тръгваш тайно.
 Взор отвъден и глас дълбок.
 Не си вече свинар,
 а Ивайло –
 един дух, един вожд, един бог.

Сбрал тълпи, с безпощадие, кървав,
 крачиш ти през татарски глави
 уж против некадърния Търнов...
 А пък всъщност –
 към Търнов
 вървиш.

Стой, Ивайло! Това е въдица.
 Глуха гибел със златна стръв!
 Ти от нашия полог измътен си –
 наша плът,
 наша кост,
 наша кръв!

Не за злато, за власт и слава
 срещу царя се вдигна ти –
 за народа в ръката корава
 обкованият меч звънти!

Стой, Ивайло! Че власт ли имаме,
 ний си мятаме клупа от скръб
 или падаме, пак безименни,
 от стрела,
 просвистяла
 в гръб!

Срещу тайни и козни, и скиптър
ние нямаме броня!
Все пак:
да си равен, щом не си хитър –
трябва само
да бъдеш
враг.

А ний честно и пием, и бием,
къртим зъби и кършим ребра,
но ни смила една Мария
между мраморни алчни бегра.

Пеперуди във пламъка кървав
падат слепи...
Прокобата виж!

Не срещу некадърния Търнов –
ти към златния
Търнов
вървиш...

1966

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТИ МАЙ

Венето, ще ме чакаш дълго ти.
Но кратко аз ще те обичам, зная,
защото смъртен вятърът пищи
и близо някъде е вече края.

Над своите думи още имам власт:
пред бездната на необята вечен
не ще гори да ти загатна аз,
че заминавам и че съм обречен.

Ще взема само твоите ръце,
без думи само аз ще те прегърна...
Владичице на моето сърце,
аз няма никога да се завърна!

Но ти ще бъдеш моята жена
пред вечността, земята и небето
и двете наши тъжни имена
ще бъдат заедно в небието.

1976

ВЕРИГОВЦИ

Балканът в тежки облаци се мръщи
и ненавременен, гъждът шурти...
А селяните палят своите къщи
в ония средногорски тъмноти!

Това е
тяхното
освобождение!

Вериговци ли казахте? – Какви
вериговци! – Веригите с дрънчение
те късат от сърца и от глави!

Балканът в димни облаци се мръщи,
снегът тъй ненавременен трепти,
а те прощават се със своите къщи
в онез средновековни тъмноти!

Жени прибират и деца прибират,
като за сватба тръгват във нощта,
а ще се крият нейде зад баирът
и не в нощта ще влязат, а в смъртта...

Ала заг тях ей тия къщи нови
във тъмнината ясно ще горят.
Не своите къщи – своите мостове
горят те, за да нямам път назад.

Че оня, който има топла къща,
не прави бунт, потъпква своята сваяст.
Отчаяният жест ще се завръща
сто пъти като ясен вик при нас...

В съдбата на селцето изгоряло,
в дима на рухналите съспини
ще се провижда като в огледало
родината ни от ония дни...

И ще димят тракийските полета
и аз не зная точно за какво,
но тия къщи вечно ще ни светят
с трагическото свое зарево...

1976

ПЕРУЩЕНСКА ЧЕРКВА

Те имат само този зиг. Оттатък
заг тежките дувари е аскерът.
И пътят до смъртта е много кратък –
със писък лют куршумите го мерят.

Те имат само чест. А там, на двора
безчестие и гавра ги очакват.
Какво да правят те? Стотици хора
без капчица вода... Деца проплакват.

Те имат само смърт! Смъртта им може
да е безчестна –

или да е честна!

Те са мъже. Ах, помогни им, Боже! –
Поне гечицата да свършват лесно...

И който иска честен да остане,
готов е даже през смъртта да мине –
прекръства се и взема ятагана!
С децата си без гавра да загине.

О, сине мъничък! След сто години
стоим със теб във черквата свещена.
Ръчицата ти топла с нежни вени
тупти във моята ръка студена.

Каква съдба. Каква печална слава.
И колко хора вятърът отвея.
Ала сърцето както тях тогава
прорязва ме със колапс ненадеен.

Дали и аз във бялата ти шия,
обезумял и със очи несвестни,
ще мога твърдо ножа да забия,
ако потръбва да загинем честни?

1976

ЗЕМЯТА НИ ОСТАВА ПОДИР НАС

Под синята гъга на ятагана
за плач и клетви не остана глас.
Мъже бъдете, братя, мрене няма –
земята ни остава подир нас!

Какво е нашият живот – звездица
върз тъканта на синия атлаз.
Гори човекът – стръкче, цвете, птица! –
Земята ни остава подир нас!

И всеки удар, всяка болка, мъка
как над душата наша нямат власт,
щом знаем, че след вечната разлъка
земята ни остава подир нас.

До края нейни в битката голяма
със всеки порив, всеки гъх и страст!
А туй, че няма да ни има – няма...
Земята ни остава подир нас!

* * *

Ще гоїде и за мене оня праг,
неминатият досега от никой –
аз чувам как с неясен глас ме вика
пръстта при нея да се върна пак.

И моя, днес неясен още, глас
полека с дните ще се изяснява,
годето под зелената морава
не легна морен и отпаднал аз.

Единствено остава само тя –
студената. Тя нежно ни прегръща
и най-накрая в себе си ни връща
сред ласкав гъх на гниеци цветя.

О, братя българи! През вечността
едно сме имали – земята своя,
която от покоя до покоя
люлей ни и ни носи по света.

Каквото можем, нека ѝ дадем –
да разцъфтява и да хубавее,
но всички ние сме зрънца от нея
и нека в нея да не се кълнем.

1979

* * *

Когато много ме боли,
България си смислям. В нея
по върховете сняг вали,
по долините слънце грее.

Страдания и изпитни
тя винаги е надживявала
и пойна птици и сърни
на хората е подарявала.

Да, тя е бедна. Но е в нас.
И ние в нея. И обичаме
болежките ѝ. Своя глас
и всичко свое ѝ обричаме.

В големия ѝ тежък хог
и аз до някоя година
единствения си живот
като през угар ще премина.

Миг само ще ме заболи.
Ще бъда като зърно в нея.
И гълго сняг ще ме вали.
И гълго слънце ще ме грее.

1980

ПРЕОБРАЖЕНИЯ

ЗАКЛИНАНИЕ

Живея много, много и греша.
Но в кратките ми стихове остава
на мислите ми тежката жарава
и сянката на моята гуша.

Когато вземеш мойта книга ти,
макар че вече няма да ме има,
край теб ще се изправя аз незримо
със вкаменени от смъртта черти.

Дорде четеш – нечуто ще крещя,
сърцето ми ще моли, ще се мята –
отново да ме върнеш на земята
сред хора, лястовици и цветя.

И ако ти над някой стих горчив
дори една сълза за мен пророниш,
небитието тихо ще прогониш
и аз пред теб ще се изправя жив.

1961

* * *

Аз мразя грязги, сложни тайни,
параден шум и суета.
Обичам прости и случайни,
и неподготвени неща:

една случайна чаша пиво
със непознат в случаен кът,
една въздишка, мълчаливо
откъсната от млада гръд,

случаен път без крайна точка
в един случаен нощен влак,
от който вечно нещо почва
и вечно не завършва пак,
замислена, случайна дума,
прозрачен като вино плод,
случаен съм на жълта шума
остават в мен за цял живот...

Нечакани, внезапни, прости
неща!

А им се радвам аз
като че са случайни гости,
намерили ме в скучен час.

И тях по своя път понесъл,
от тях опит и освежен —
във тях намирам звук за песен
или опора в труден ден.
И вдълбочен или нехаен —
полека крача по света
непреходен
и неслучаен.

Като случайните неща.

1965

* * *

Аз вярвам в непостигнати неща.
 А туй, което мога постепенно
 да имам – то загубва висота.
 Постигнатото е обикновено.
 Аз вярвам в непостигнати неща,
 но можещи да станат постижими.
 Аз вярвам в чистота и доброта,
 във светъл миг или във светло име.
 Аз вярвам в непостигнати неща
 и за които трябва да се боря.
 Това ми дава право на света
 да ги шам, да обичам и да споря...
 И щастието ходи редом с мен,
 и ме вълнува и ме упоява,
 че то, постигнатото всеки ден,
 все още непостигнато остава.

1961

КРЪГ

1. АЗ ИДВАМ

Аз гол се раждам на света, аз идвам.
 Аз знам едно: за красота аз идвам,
 но да позная и света аз идвам
 ведно със обичта. И все пак идвам.

И после лек случаен гъжд. И после
 под сушината сноп камъш. И после
 оная гордост да си мъж. И после
 да я изпитваш небеднъж. Ах, после!

И пропасти, и полет лют ще има.
 И луги да те смятат луг ще има.
 И плюти, от които да си плют, ще има.
 И чутни, от които да си чут, ще има.

Богато-бедна младостта ще бъде.
 Красиво-тъжна любовта ще бъде.
 И пъстра всяка пъстрота ще бъде,
 годето стигнеш зрелостта... Да бъде!

Везна с везната ще се изравнява,
 ще взема сила, сила ще раздава.
 Жени и труд, и песни го забравя.
 И сладка мъка, и горчива слава.

2. ТРИДЕСЕТ И ПЕТ

Ах, тридесет и пет, благодаря,
на строгия ви ред благодаря,
на бъдния безчет благодаря,
разпръснат там навред. Благодаря.

Ще ми простите ли? – Благодаря
вам, кротки жители. Благодаря,
на своите мъчители благодаря –
най-умните учители. Благодаря.

За хубавите дни благодаря,
но и за черните благодаря.
На верните жени благодаря
и на неверните благодаря.

За оня летен гъжд благодаря.
За оня сноп камъш благодаря.
На срещнати веднъж благодаря
и на несрещнати благодаря.

За хляба, песните благодаря.
На честни, свестни аз благодаря
и на невестните благодаря!
Но на нечестни не благодаря.

3. ДОВИЖДАНЕ

Довиждане, галечен път, говиждане.
Ти, въздух чист за мойта гръд, говиждане.
Без гъх тревите днес цъфтят, говиждане,
обезцветява се цветът. Довиждане.

Отиват си сега от мен, говиждане,
красиви вещи, свят зелен, говиждане,
с цветя и песни засаген, говиждане.
О, стълби, стръмни сте за мен. Довиждане.

На гордостта да бъдеш мъж говиждане.
А я изпитвах неведнъж. Довиждане.
И днес при всеки летен гъжд, говиждане,
си спомням наръча камъш. Довиждане.

Вълнува още моя свят. Довиждане.
Но чезне радост, съхне яд. Довиждане.
И няма ситост. Няма глад. Довиждане.
А от небето пада хлад. Довиждане.

Природата велика – край, говиждане,
ме вика с цветите смрика – край, говиждане,
нак гол, сух стрък излика – край, говиждане.
За да се върна, пак ме вика. Край. Довиждане.

ЕСЕНТА

На Римма

I

Вън шуми
безутешният есенен вятър,
носи сухи листа
като сгърчени старчески шепи,
носи глухия рев,
яростта на прибой безсънен,
носи мъртвия стуг
на безлюдния есенен пясък.

Свършва лятото.
Игва ранната есен.
Пада късния плод,
напоен с гъста слънчева сладост,
бавно стине земята,
заспиват в бърлогите мечките,
като черни стрели
се забиват в простора ятата...

Птици-пътници.
Птици-пътници, вечно щастливи —
те отлитат към топлия юг,
щом ги лъхне прохладната есен,
те живеят във вечно лято...

А пък аз —
аз съм тук,
гдето вечно отива си лятото.
В тази игваща есен
аз съм тих
като горска хралупа без рой,
аз съм чист
като цялата тая
безкрайна и синьопрозрачна вселена.

И през мене блести
това хладно залязващо слънце,
и през мене минава
безутешният есенен вятър...

II

Ти ми трябваш сега.
Дълъг път ме очаква напред.
Тежък път.
Есента.

Все по-малко приятели.
Все по-малко желания.
Все по-малко илюзии.
Все по-малко лета.
Есента.

Ти ми трябваш сега.
 Аз съм толкоз самотен без теб
 в тази идваща есен,
 в тази празна и синьопрозрачна вселена,
 във която сърцата се сбират
 две по две
 със предчувствие ясно за стуг.

Ти ми трябваш сега.
 Дълъг път ме очаква напред.
 Тежък път.
 Есента.

1963

ТЕМПИ ПАСАТИ

Ние живяхме в дни, във които
 мъжеството беше позор,
 честността – страшна смелост,
 мисленето – престъпление.
 Нашето мъжество загниваше.
 Нашата истина ни отравяше.
 Нашите мисли старееха
 и неродени умираха.

Ние нямахме отдушник.
 Ние бяхме риби под лег.

Най-честните от нас падаха.
 Най-чистите от нас падаха
 като птици от полет стремителен.
 И не търсехме причините другаде –
 още едно силно и нежно
 човешко сърце
 не бе имало сили
 да си избие отдушник.

Нашият път се бележеше
 от взривени човешки сърца.

И разцъфваха макове.
 Макове край магистралите.

1963

* * *

Преодолявам радостта у себе си
и себе си във радостта.
Преодолявам болката у себе си
и себе си във всяка болка.
Преодолявам се.

И само миг единствен без упорство,
и само миг единствен на инерция
изкупвам с непресъхваща
горчилка.

Едно е да живееш
и умираш.
И аз умирам.

От своя радост и от чужда скръб
умирам.
От завист съскаща към мен
умирам.
От користо похвалване
умирам.
От врагове и от приятели
умирам.

Познавам
смазващата тежест
на собственото си
преодоляване
и всички разстояния
убийствени
в междусърдечните
пространства.
Аз постоянно съм
във спор със себе си.

Аз не живея – вечно се изкупвам
с най-скъпата цена, със себе си:
преодолявам себе си
във всичко.

И по това разбирам,
че съм жив.

1964

ЕДИН ГРАМ ДОБРОТА

Много е тежко да бъдеш добър.
Един грам доброта тежи
точно сто воденични камъка.

Ако си добър –
глупавите ще те сметнат за глупав,
слабите ще те сметнат за слаб,
а страхливците – за страхлив,
но умело прикрит
с доброта.

Това не е никак приятно,
но човек изтърпява всичко.
Добротата е търпелива.

Изтърпиш ли обидите
и подигравките –
ще ти повярват
и ще те обявят за свой бог:
те имат нужда
от уголи.

Сега идва най-тежкото:
задължението
да не грешиш.

Защото глупавият е глупав,
слабият – слаб,
страхливият –
страхлив.
На тях се прощава.

Но няма прошка за тебе –
ти си добър!

Нямаш право на глупост,
на слабост,
на страх –

ти си добър!
Внимавай!
Никой не обича безнаказано
да сменя уголите,
които сам си създава.

Ще те смажат стоте
воденични камъка
на твоя
един грам доброта.

1965

НАД КРЕВАТЧЕТО

Дъще моя, гоздето
 ти лежиш във креватчето болна,
 аз ти пиша това полунощно писмо
 и го пускам
 в пощенската кутия на времето.

Спи, гъще. Вън е нощ и е толкова тихо,
 че се чува растежът на мъха по пънките,
 сънят на вятъра, закопнял за гласа ти,
 шепотът на пръстта, предущаща
 боси петички.

Спи, гъще. Чака те много работа:
 много играчки,
 много пътеки,
 много сънища,
 невидени от баща ти...

Спи. Тихо е. Свиренето в твоите гърдички
 ме прерязва така, както само
 свиренето в едни детски гърдички
 може да прерязва.

Нищо не знае,
 който не е имал
 болно дете.

Един ден ти ще бъдеш голяма, ти ще знаеш,
 че баща ти е търсил човечност,
 а не вечност,
 че е ходил с протрити колене
 не от падане на колене,
 и въобще много неща ще ти станат ясни...

Но ти прочети това закъсняло полунощно писмо.
 То ще ти разкаже шепнешком и замислено,
 че червената точица на челото ти
 е белег от една горяща звезда,
 капнала от едно мъжко око
 в един предутринен зрач
 след безсънната нощ
 над едно креватче
 с едно болно
 момиченце
 в него.

1964

БУМЕРАНГ

По цяла нощ сънувам бумеранги.
За половин живот
горде разбрах,
че всичко най-накрая се завръща.

Измяната се връща в ред измени.
Богатството се връща с нищета.
Замахването идва като удар.
Непроменена връща се усмивката.

И наранил, аз наранявам себе си.
Забравил някого – забравям себе си.
Зарадвал някого, аз радвам себе си.
Затрогнал някого, аз трогвам себе си.

Но и при вас ще гойда непременно –
 подобно обич за гарена обич,
 подобно мисъл за гарена мисъл.
 Подобно удар за получен удар.

И цяла нощ
сънувам
бумеранги.

1966

ВЕЧЕР В ДЕЛФИЙСКИЯ ТЕАТЪР НА АПОЛОН

Парнас е вик от камък към небето.
И водопади каменни текат надолу,
където заливът е риба сребърна.
В окъпаната от луна долина
мъгла се стеле.

Черни кипариси
разпярят я със дългите си копия
и сребърни маслинови горички
се стапят в нея.

Толкова е тихо,
като че всяка клонка от маслина
е възвестила цяла вечност мир.

Стушена е седалката в театъра –
тя двайсет дълги века е изстивала
и бавно мраморът е подивявал –
изгубвал живата лъскавина
от допира на тоги и сандали...

Студени стълби, по които нощем
минават само сенки и предания,
колони бели, рухнали, обраснали –
величествени,

даже повалени...
Жестоко своя дял е взело времето.

Но само своя дял.

А туй, което
облъкнала е обичта човешка,
е все тъй живо.

И жената мраморна
седи сред нас замислена и строга,
загледана през нас във участта
на камъни, на хора и столетия.

Печална е и сладка вечерта.

И на живота истинското име
е обич.

Обич!

Само обич!

Пития!

Кажу ми: колко още ще обичам?

1965

* * *

Ловецът ловко ястреба застрелва
и за да има неговия полет,
го слага препариран над главата си.

Естественикът къса жива роза
и я притиска между две попивки.
Е, не мирише, ама пък е вечна.

Светът убива своите поети
и препарирани във бронз и мрамор,
изстъпва ги по градските площади.

Така са вечни.

Хем

не са опасни.

Нещастни са безсмъртните. Защото
да си безсмъртен – трябва да умреш.
Със смърт безсмъртието задължава.

Ний всеки ден

убиваме

по нещо.

И аз застрелвам своите мисли в полет,
във тежки думи аз ги оковавам
и ги погребвам в гробниците книги.

Анализирам своята любов,
убивам я, за да запазя спомена
и да го имам вечно през годините.

Щастливи мигове и светли чувства
разрязвам с хладнокръвност на хирург –
обезсмъртявам, усмъртявайки.

Не знам безсмъртие,
което
не убива.

Нещастни чучела на моите мисли,
на мигове, на чувства и на обичи,
какво ще ми разкажете за младостта,
когато
грохна?

1966

ИГРА

На Радой Ралин

Шах – мат!
Шах – мат!
Младите, неопитните, романтиците
учат гревната игра.

Сложна е играта и мъчителна.
Млади са момчетата, неопитни.
Сложността събужда гързостта им –
те по цели нощи не заспиват.
А заспят ли, и в съня си буден
виждат своята игра.

Млади са момчетата и бедни –
имат само себе си.
И играят винаги за другите,
затова залагат себе си.

И когато дават пешка –
дават себе си.
И когато разиграват кон –
разиграват себе си.
И когато пада турът –
падат те.

Падам. Ала който мисли за победа,
пораженията не брои.
Шах – мат! А животът си върви.
Шах – мат! А гъската се върти.
Шах – мат!

ОТ ПРОЗОРЕЦА НА ВАГОНА

На Слав

О, вечери по път, летящи вечери...
 Една звезда се ражда в небесата
 самотна като мене сред тълпата
 сред своите облачни лилави глетчери.
 Заг цветовете – сивия и синия –
 синият хоризонти безконечни.
 Железни релси, линии галечни,
 къде ме водите, галечни линии?

Стоманен мост протътне оглушително!
 Свистят обезумели колелата
 и в джазов ритъм релсите се мятат!
 Все по-стремително и по-стремително.
 Лицата са безформени сияния
 и светлините – линии размити.
 В гърдите ни, за вихъра открити,
 изчезват мисли, топлина, дихания!

Сърца, сърца сред бясното движение,
 докоснали се, в миг се разминават
 и като смътни сенки оттрептяват...
 И се объркват всички измерения!
 Орисница ли тъй ме е орисала? –
 Кървят в такива нощи стари рани
 и черни мисли като черни врани
 кълват: Къде? Защо? Какъв е смисълът?

Сред цветовете – сивия и синия –
 безумен, хоризонтът се отмята!
 Желязо ме отрязва от земята –
 железни линии, галечни линии...

Къде отиваме, галечни линии?

1966

НЕВРОЗА

108

АНДРЕЙ ГЕРМАНОВ

Я! – горе свети слънце над Копитото?!
То значи – нейде вретениява житото
и бляят – живи! – агънца в кошарите,
не флейки и кебанчета по скарите...
То значи – някъде цъфтят черешите
и по изпръхнали поля горещите
мъже повеждат своите булдозери,
тъй както тука гамите – булдозите...
То значи – клепат някъде мотиките,
превива развигорен лъх бориките
и някъде животът удивителен
навярно е от радост ослепителен!
Ах, белозъби, весели, изкаляни
Буйновци, Яворово и Кокаляне!

А тука – мир въоръжен със бабата.
От къщи в стола, а оттам на работа.
Все някакво измислено събиране,
все тичане, все времененамиране.
Все нещо капе, пука се, разклаща се,
все нещо чака, неотложно плаща се.
Все грохот, писък, улици и улички,
отровно-смътни гумици и гумички,
зализани профани и профанчета
и геници – от стола с пълни канчета,
критици – все несвършили науките,
жени писателски – богини в клюките,
наградите, туршиите и гъбите...

Усмивки, заг които скърцат зъбите...
Безсъние. И пълни с пушек гробове.
И невролакс по джобчета и джобове.
Безсилие. Погнуса. Бяс. И срам...
И в тоя свят си сам.
Жестоко сам.

1966

109

ОЖИВЕЛИЯТ ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ

КРАЙ НА РАБОТНИЯ ДЕН

Приятелю, за гнеска свършихме.
Денят бе пълен с грижи пак.
Устискахме. Не се прекършихме.
Да пийнем по един коняк.

... Дотегна ми от полуистини.
Неугържимо ми тежи
от страници полуразлистени,
от глупости полунагиздени,
от розови полулъжи.
Полулюбов и полукриене,
полулежане, полупот,
полукултура, полупиене
и въобще – полуживот.

Убива всяка бутафория.
Но е играта с правила:
не дава майката история
да се прескачат стъпала
и с получестните, с говедата,
запрегнати в един ярем,
предмостията на победата
ний, щем не щеме, ще орем! –

До кръст,
до кръв,
до крах със тая
изстрада на земя!
Докрай!
И гнес. И утре. И до края,
защото няма полукрай.

1968

ПЛАДНЕ

На Климент Цачев

Настъпих сянката си. Пладне.
Изгаря слънцето в зенита.
Приятелства. Усмивки хладни.
Следи от удари с копита.
Отказване. Безсилна ярост.
Една любов неизживяна.
Прохладност. Безконечност. Ясност.
Земя, боляща като рана.
Дъх на запалени стърнища.
Магарета с уши на заек.

Ако сега аз стана Нищо
и трябва да се раждам – знай,
пак бих избрал земята, гето
Балканът син е цял от кремък.

Там знамената са решето.

Там хукналото гневно време
изсича ранни остри скули
и бръчки върху всяко чело.
Там капят тъжни жълти гюли
и влакове речат дебело.

Там сляпа бяла птица гони
простора в огненото лято
и между рухнали колони
пасат кентаври по полята.

1968

СТРАДАНИЕ

Страданието е опасно нещо.
Страданието ражда гневна мисъл.
И мисълта към дело призовава.

Тежко̀ ви,
причиняващи
страдание!

1966

* * *

Те ме превземаха полека:
похвален тост в моя чест,
потупване, усмивка мека,
изпълнен с обещания жест.
Прег мен – така, за мен – инак
говореха за мене те.
Аз бях за тях едн наивник,
едно объркано дете.
И аз – наивникът, детето –
с усмивка кротка ги следях
как гледат ме в очи, додето
ми хвърлят във очите прах...

Да, ловки бяха те, но бяха
докрай разнищени така,
че търсеха младок със яка
гърбина и с добра ръка.
А аз бях млад, а аз бях честен
и знаех аз от своя кър:
със тях ще стана по-известен,
но никога и по-добър...
И все по-техен, по-съгласен,
все по-изискан, по-предвзет,
все по-опасен, по-неясен –
аз си останах непревзет...

1966

ПОСВЕЩЕНИЕ

Отивай си. Отказвай се. Преди
да е изпита чашата до дъно,
додето още в твоите гърди
сърцето бие живо и безсънно.
Отивай си, не чакай никои бир,
додето кънеш се, да се размъти,
преди да си склонил да сключат мир
позорен между тебе и врага ти.
Разкъсвай се! Но наведи глава
и тръгвай!

Посред нощ.

Нощта е синя.

Отивай си. Отказвай се. В това
се крие страшна, непонятна сила.
Умей да свършваш точно на върха,
когато още е неясен краят,
преди успехът да ти спре дъха,
преди похвалите да те замаят.
И ярък ще е всеки вкус и цвят,
и твоите полети ще са огромни,
и дълго ти ще помниш този свят,
и този свят задълго ще те помни.

1967

АКО СИ МЪДЪР

Ако си мъдър и ако си честен,
ако сърцето ти е силно, смело,
прекрасно е да бъдеш неизвестен –
известно да е само твоето дело.

Кому ли е притрябвало лицето,
назаем взето от един прадядо,
което кратко ще поносиш младо,
а дълго – посивяващо, в което
не можеш ти ни косъм да поправиш,
върху което с мъка наболяла
във своето жестоко огледало
промените, изтръпнал, наблюдаваш.

Чрез твоите устни космосът говори.
Ти си река или пък жълъд дълбок,
или една горчива полска гъба –
ти раждаш спорове, тя ражда спори,
или пък цвете с листица незрими –
то твоите аромати ти отдава,
то с красота дома ти окръжава,
ала не ти налага своето име...

Ако сърцето ти е силно, смело,
ако си мъдър, ти ще си нечестен,
поискаш ли не малкото ти дело,
а ти да си сред равните известен.

1967

* * *

Полека в зрелостта навлизам.
Ако умра – на твоето детство
какво сега бих дал в наследство?
Един посмачкан оптимизъм,
илюзии поорегели,
наивно съхранена нежност,
непропътувана безбрежност,
надежди все тъй чисти, смели,
лик шест на девет, малък спомен
от тамко ти, чудака честен,
поета не така известен
сред тоя свят така огромен;
два-три изтъркани съвета...

Ала да ти предам не мога
страстта и бойните полета
на своята мисъл и тревога.
Ще бъдат други твоите, твои –
пронизани от твои срещи,
със твои удари горещи,
със твои болки и завои...
А образите спепелени?
А шепота на старината?
Ще бъдат с мен.

Без тях в земята
ще ми е тъмно и стугено.

1968

* * *

Тя има множество лица и маски,
но иначе се казва просто смърт.
Помни я между чаши, между ласки,
бъди пред нея насмешлив и твърд,
ала пред неотменната загадка
не надвишавай скромния си ръст:
като въздишка обичта е кратка,
животът е като въздишка къс.

Теб могат даже да те величаят,
гори да те издигат на върха.
Наситят ли ти се, ще гоїде краят
и ти ще се намериш пак в праха.
Но нека твоятта мъка бъде сладка.
Стани! И време не губи за мъст.
Като въздишка обичта е кратка,
животът е като въздишка къс.

Че след едно неотвратимо лято
във есента прохладна нейде там
ще гоїде оня страшен миг, когато
със себе си ти ще приседнеш сам
и в миг разлистил старата тетрадка,
ще сбираш стих по стих и къс по къс
една любов като въздишка кратка,
един живот като въздишка къс.

1970

МОНОЛОГ НА ИВАН РИЛСКИ

На Георги Струмски

Дотегнаха ми потните ви муцуни,
омазани и кръгли като бъклици,
коремите ви – като бъчви дълбоки,
венците ви, короните и скиптрите,
и свадите, и сплетните, и козните.
Аз заминавам. Някъде в пустинята,
където зверовете са си истински
участници във общата хармония
от кръвожадие и милосърдие,
където лисът със мустаци кървави,
сравнен със вас, е агнец Божи.

Някъде
вдън камъка, водите и бориките
аз ще намеря пещерата заветна
да наклада от сухи клонки огънче,
да окача една икона чамова.

Ще се ослушвам как живеят пустинята,
как пукат пъпки, падат листи излестни,
но снежните води със нежни плисъци
не ще охлаждаат раната в гушата ми:
прекрасно ще е всичко, но безсмислено,
защото е без хора и е вечно.
Да ви преборя сам, не можех – много сте.
Слухът ще ви пребори – за отшелника,
напуснал скиптри и венци, и пирове...
А самотата иначе е безсмислена.

Отказване. Мълчание. Търпение.

И ще вървят години като облаци.
 Не ще ви гразни моето отсъствие.
 За бунта тих полека ще забравите.
 И няма даже и да забележите,
 че ний везни ще станем – вие всичките
 и аз – един-единствен грам във блюдото
 на планината дива и тържествена.

... Когато се почувствате най-мръсни,
 ще ви затрябва нещо недокоснато –
 да го смърсите, за да се пречистите.
 Тогава чак за мене ще си спомните.
 Запретнали златотъкани крачоли,
 пищялите подагренни оголили,
 забравили венците и чертозите,
 на път към мойта пещера в усойте
 със нокти с бяс, със плач ще граскате
 по сивите гърбици на морените,
 ще се търкаляте в бездънни пропасти.

Аз тихо ще запаля своето огънче
 и пушека му отдалеч ще видите,
 но няма да се спусна по пътеката,
 до мене вие няма да достигнете.
 И бавно ще натегне мойто блюдце –
 и бавно
 ще натегне
 мойто
 блюдце.

1967

УВЕРЕНОСТ

На Иван Николов

Спокоен съм. Когато мине време
и станат тъпи остриите проблеми,
прибират се по своите места
човещината или поглостта.
И както негатив се очертава,
тъй истината гола се явява –
пределно точна, нежна или зла,
каквато всъщност вечно е била,
без крясъци, без блясъци и речи,
без намеци, отиващи далече,
без украшения, без ореол,
такава проста – като хляб и сол.
И става ясно кой е бил нечестен.
И става някой, ама друг, известен.
Изобщо тоя много лъган свят
разбира кой е кум и кой е сват.
Аз вярвам: вие ще ме разберете.
Ще прочетете вие в реговете
това, с което плаках и се смях.

А между тях –
което премълчах.

1967

НАДПИС НА КАМЪК

... къс беше животът ми и мъчен беше.
Мъчех се да направя другите добри – лош бях за
себе си.

Продавах евтино, купувах скъпо.
Радостта като нещо естествено прекъсвах още в
началото,
позора изпивах докрай, за да се издигна над него.
Имах разни началници: от прости магаретари
до членове на великия синедрион.
Всички забравяха една проста работа:
че мъдростта на човека е като хляб –
за неколцина стига,
но всички не може да нахрани.
Всеки си има своя мъдрост, но не е Исус.
Обиквах постепенно и просто,
намразвах светкавично – заради някоя дума,
с която някой се саморазголваше случайно.
Прекалено бях сериозен във всичко,
не приемах играта. Грешка.
Много жени ме харесваха, малко от тях
бяха щастливи с мен.
Грешен съм пред тях.
Една четвърт от живота си съчинявах
закъснели отговори,
но не съм писал доноси.

Мисля, че обратното би било по-лошо.
 Истината казвах с усмивка,
 но на най-големите поглеци
 (прости ми, Господи, светата деликатност!)
 не посмях да я кажа: да не обидя човека.
 Каква грешка, Боже мой, каква грешка!
 Две бяха мечтите на живота ми:
 да подаря на жената, която ми беше определена,
 хубава греха
 и да имам собствено ъгълче.
 И двете не се сбъднаха.
 И като нямах на какво да се радвам –
 радвах се на децата си с простата радост на бедните.
 Никого не съм унижавал.
 Ненавиждам унижаващите.
 Бих ги унищожавал физически.
 Много пъти са ме обиждали незаслужено.

Нетърпимо болеше.

Кротък бях, но с тежка ръка,
 рядко биех, но лошо.
 Здрав бях и силен и никой не ми е съчувствал.
 Тежичко беше.
 Не бяха мнозина приятелите ми,
 но верни бяха.
 Сладостта ми беше в труда.
 Проработих живота си.

Труд, труд, труд. Каква грешка, Боже мой, каква грешка!
 Но птицата на съвестта ми е бяла като снежинка –
 всичко съм изкупил.
 И ако някой ме попита добре ли съм живял,
 ще му отвърна с въпрос:
 а нима това беше животът?...

1968

МОСТЪТ

126

АНДРЕЙ ГЕРМАНОВ

Аз съм мостът под вас.
Аз съм мостът.
Аз съм старият каменен мост.

Мойта стройна дъга е сива.
Мойта стара снага е сита
на пети, коледа и копита...
Аз съм цяла история жива.
Всичко идва и всичко минава.
Само пепел от стъпки остава.
Всички вие сте мои гости.
Аз съм ваш домакин.
Аз съм мостът.

Аз съм мостът, за вас замостен,
аз съм мостът под вас самотен,
във реката със двойник капризен.
Аз съм каменен, той е копринен.
Но сме с него една окръжност.
Цяла вечност го гледам тъжно:
той пострее, аз в изнемога
нося хора и дни...
Аз съм мостът.

127

ОЖИВЕЛИЯТ ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ

Аз съм мостът, а той е измама.
Аз съм истински – него го няма.
Той красив е, а моята сива,
изтъняла дъга се протрива
и в един страшен ден ще се скъса.
Ще се срещнем в мига на смъртта си
с този призракен образ на мойта
мъдра стара дъга...
Аз съм мостът.

... А сега – аз съм пръстен от брака
на два весели, кърнави бряга
и когато сте на мен – единия
е за вас вече стара игулия,
той е вече за вас история.
Ала бъдеще още е втория.
Аз мълча и дъгата ми мощна
ви пренася отвъд.

Аз съм мостът.

1964

* * *

Величие? Въртят се бясно спиците
на колесниците! Пробляскват шлемове
и дълги щитове, и къси мечове!
И синеоките центуриони
побеждат легиони по света.
О, моя свят е пълен с диви варвари! –
Със шумерийски непонятни надписи,
със странни пирамиди и със сфинксове,
с тракийски гробници (уви, ограбени!),
със гръцки паметници и мозайки...
Рим има всичко!

Има розов мрамор
за своите бани; има грозни лъвове
за своите арени; левантинки
за спалните... А роби, роби, роби...

Величие?

Въртят се бясно спиците
през моя свят, населен с диви варвари.
Но варварите имат своя логика:
поварваряват своите наставници.
Но варварите имат своя логика:
да не оставят камък върху камък.

Дворците се превръщат във обори
или в гнездилища на глухи бухали
и пътищата каменни обрастват,
ненужни за конете нековани...
Рим няма нищо! Даже нещо повече:
самия Рим го няма!

Пипалата
сами се късат в хищното напрегане
да всмучат всичко. Рим е вече плячка
на своята плячка... Тъй е! Че накрая
и робите си имат своите поробители.

... И досега ще видите край Хемус
с червена глина мазани колиби.
Седи на пруста между рои деца,
забравил бляскав шлем и щит, и меч,
центурионът.

Мургаб, синеок,
той дяла със извитата телеса
върбови корита. Съседът варварин
във тях ще храни своите прасета.

Величие? Въртят се бясно спиците...

1970

ПОБЕДИТЕЛЯТ

В Делфийския музей стои един
бакърен юноша с юзда в ръката,
през векове безброй като през дим
заслушан в крясъците на тълпата.
Току-що спрял е яростният бяг,
конете още тръпнат, цели в пяна,
и цвилят ме и още рият с крак...
Тълпата в транс приветства го пияна...

Но, победителю, къде са те –
тълпата, колесницата, конете?
По стадиона свети синьо цвете
и над праха им буренът расте.
Под безразличния висок лазур
са отлетели двайсет дълги века
и като капки кървави божур
покапал е по твоята пътека.

Не е, не е за първи път така –
безследно отминава всяка слава,
като залог единствено остава
една юзда във твоята ръка.
И ставаш ти музеен експонат,
загледан надалеко, надалеко,
където чезне облачето леко
на твоята слава. И настъпва хлад.

1975

ОЖИВЕЛИЯТ
ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ

Един ген, прашен и окъсан цял,
ти ще се върнеш ослепял, без сили,
от своите далечни Термопили
един сред всички мъртви оживял.
Внезапно ще се разнесе вестта,
ще опустеят в миг градът и ридът
и ще се струпат всички, за да видят
дошлия от предела на смъртта.

Ще питат със учудване и срам:
„Защо си жив, когато всички твои
събратя са умрели честно в боя?
Защо и ти не си загинал там?“
Ще им отвърнеш, че си ослепял,
преди да паднеш като мъртва птица,
че в пек и прах, и кръв една седмица
без съвест сред труповете си лежал.

Че просто Бог не ти е дал честта
от вражи меч да паднеш... Че когато
свестил си се, там само шумно ято
разнасяло на мъртвите плътта.
Но гласове ще кряснат гневно: „Не!“
Тълпата погнусена ще се гръпне.
Ти ще заплачеш и със думи тръпни
ще паднеш гологлав на колене.

Но покрай теб ще бъде тишина.
 Ти ще се блъскаш във стени студени.
 Кръгът на мълчаливото презрение
 ще очертава твоята вина.
 И с нея ти ще крачиш мълчалив
 докрай. Презрян, отригнат и без стряха.
 Те бяха честни? Да. Но те умряха.
 И ти си честен? Да! Но ти си жив.

1975

* * *

Аз виждам: моите дела накрая стават все на вещи.
 И своя досегашен път оглеждам със очи горещи.
 Кажу ми искрено: нима това съм аз, това е всичко,
 това е моята цена? И нея ли ще ми дадеш ти?

Ако е тъй, тогава как ще се изкупвам по-нататък
 във тоя бързолебен свят, във тоя яростен и кратък
 като внезапен сън живот? Кажу ми, как ще оживея,
 в какво ще вярвам пак и как ще се раздавам без остатък?

Когато гоиде ден за съд, с какво ще мога да преплувам
 през свойта Лета? Помогни, кажу ми как ще излекувам
 неизкупимата вина? Че аз съм болен не от болест –
 от обич, от човешки дълг и от виновност боледувам.

И ти, която бе звезда над моя мъчен път, над моя
 безкраен труд и мъжка пот, над мойте нерви, над покоя
 на моя сън и мойте дни – нима през всичките години
 ти си огрявала една лъжа – на вещите безброя?

1970

МЪЛЧАЛИВИЯТ РАЗУМ

Който трупа познания, трупа страдания.
Който много крещи, губи глас.
Между бивки и мъст, и любов, и желания
мълчаливият разум съм аз.

Аз се вглеждам във всичко: в кънове, в пролети,
във подмолни борби и във страст,
виждам всичко – падения, устреми, полети –
мълчаливият разум съм аз.

И изстрадал докрай всяко чуждо страдание,
аз душа своя песенен глас
заг стени от гранит, във желязно мълчание.
Мълчаливият разум съм аз.

Във горещо сърце, от тревога обхванато,
го пречиствам докрай! Чак тогаз
със желязно перо пиша в стих премълчаното.
Мълчаливият разум съм аз.

1976

ЗЛАТНА СВЕТИНА

СВЕЧЕРЯВАНЕ

В замисленото свечеряване
угасна синята гора.
Мъгла безплътна се събра
по доловете, в здрач удавени.

Но тихо светеше пречистена
небесната предвечна твърд
над всичко –
над живот и смърт,
над истина и над неистина.

И ние се побратимяхме
със всеки камък и гърво
и с непонятно тържество
и ние с тях се свечеряхме,

за да заспим и да сънуваме,
и в своя лек и буден сън
лъчи, цветя и пчелен звън
със живи устни да целуваме.

1960

СЛЕД ГОДИНИ

Аз знам, че веднъж при мене
замислена ще дойде тя –
оназ, с която възхитени
сме брали вишни и цветя,
обичаната, на която
аз пред вселената бях мъж,
в която вярвах и която
аз просто не разбрах веднъж...

Сърцето, вече укротено,
внезапно ще ме заболи.
И всичко, досега градено,
ще се смали,
смали,
смали...

За дните с нея и без нея
аз благодарност ѝ дължа.
Аз никога не ще посмея
да я докосна със лъжа...
.....

Във синевата пепелява
загледали се, ще лежим...
И оня разговор – тогава
прекъснат –
нак ще продължим.

Ще бъдем странно удивени,
че след години пустота
са все така непроменени
неизживените неща.

Денят голям, цветът откършен,
светът, опит от птичи звън,
ще бъдат странни като свършен
и после пак
започнат
сън.

1963

* * *

Вечерен лъч, вечерен лъч галечен
обгаря с алено Балкана вечен.
Под канарите, под горите млади
струят лозята като водопади
и между тях по белите пътеки
гроздоберачки слизат.

Стъпки леку,
закачки и шеги, внезапна песен
и оня тънък-тънък дъх на есен,
от който в миг сърцето заболява
и спомени и чувства възкресява...

А аз седя сред нивата, която
ме помни от едно галечно лято,
и просто цялата ми кръв усеща
как моя лъч и моя път отсреща,
и моя дъх на алената вечер –
и всичко туй веднъж било е вече.
И ме боли – във здрача потопена,
една жена се очерта пред мене.
От залеза над нежното ѝ рамо
лицето ѝ бе млечно като мрамор
и светеха очите ѝ големи
със мъдростта на зрелите бадеми...

Не ме видя, не ме позна, отмина.
И аз я гледам в здрачината винена
как отминава, отминава, отминава,
как все по-малка, по-неясна става...
И аз седя сред нивата, която
ме помни от едно галечно лято,
и тихо гледам как през листопада
гроздоберачките се спускат млади,
и слушам, слушам тая тяхна песен,
и дишам, дишам моя дъх на есен...

1964

* * *

В най-бялата от всички бели нощи,
в най-късата от всички къси нощи,
в нощта, когато всъщност няма нощ,
вървях през моя град красив и вечен
и мислех си за теб.

Струеше бяло
сияние необяснимо. Двойки
унесени стояха край Нева,
загледани във млечната вода,
в невероятния и розов север,
и двеста лъва каменни край кея
като че бяха странно оживели
от нежността на тази нощ. Единствен,
печален чужденец, аз сам вървях,
безсмислено площадите пресичах,
пред паметниците се спирах вяло –
аз нямах със кого да споделя
замислената смътна красота
на тази нощ...

И мислех си за теб,
вървящ през моя град красив и вечен,
в нощта, когато всъщност няма нощ,
в най-късата от всички къси нощи,
в най-бялата от всички бели нощи.

1969

ГОЛЕМИ СНЕГОВЕ

Да стъкнем борови гърва във печката, това остана
да свършим. Клечица кибрит – и тя ще пламне разгоряна.
Ще бъде полузгряч и прелест, жар-птици с алени крила,
горде леглото стелеш ти, ще затануват по табана.

Единствено със зрачина наметнати, ще се прегърнем.
Изпуснатото в младостта ще искаме да си възвърнем
между признания горещи, във полусън, с полуслова...
Така ще отлети нощта, преди гори да се озърнем.

Когато станем сутринта, ще бъде ясност безпощадна.
От пепелта напразно аз искра ще искам да открадна.
Но и тогава с благодарност от все сърце, от все душа
аз ще целуна твоят глан, по детски тясна и прохладна.

Ще скръцне пътната врата, пред нас ще легне пътят
снежен.

Все по-далеч и по-далеч, все по-студен и неизбежен.
Но в нас, невидимо за други, жар-птици ярко ще трептят
и боров дим, невидим дим ще ни приспива чист и нежен.

1970

АПРИЛСКИ СЛЕДОВЕД

Докато аз съм спал, стъмнило се навън,
 появил внезапен хлад, изтръпнали листата
 и облак странно бял преминал като сън,
 излял нехаен дъжд, изкърпал синевата
 и се стопил натам из чистия простор –
 сега следа гори от него няма вече...
 Асфалтът съхне чист, врабците пеят в хор
 и сякаш с телескоп се вижда надалече.

Открехвам леко аз балконската врата –
 от мокрия цимент внезапен хлад ме лъхва
 и ме облива в миг такава яснота!
 И кестенът пред мен подава връхче, мъхав,
 като че иска с мен да се ръкува с лист,
 и след дъжда, за час пораснал с цяла педя,
 на третия етаж в прозореца ми чист
 съвсем като дете със любопитство гледа.

Мълча и мисля тих: докато аз съм спал,
 била е все така природата прекрасна,
 наоколо все тъй животът е кипял
 и плискал е дъждът, и кестенът е раснал...
 И в миг сподавям аз един внезапен вик! –
 че няма вече кой да върне тъй напусто
 изгубения час, изгубения миг,
 изгубения стон, изгубеното чувство.

1971

ОБИКНОВЕН ДЕН

Колко е ласкав пясъкът.
 Като мъж на години, познал разлъката.
 А ние ще го забравим.

Колко е топла водата.
 Като зряла жена, срещнала любовта.
 А ние ще я забравим.

Колко е меко слънцето –
 късна обич през ранен октомври.
 А ние ще го забравим.

Колко единствен е този ген –
 няма никога да се повтори.
 А ние ще го забравим.

Някога ще намерим плоското камъче,
 на което написахме
 нашите две имена.

Той ще се върне тогава, този ген –
 късно разбрано, навеки загубено щастие,
 тайна въздишка, остра болка от нож.

Тогава ще го запомним.

1972

* * *

Много съм самотен тази вечер.

Черно е морето укротено
и под електрическата лампа
като мъртва златна пеперуда
трепка във последния си полет
първия отронен лист.

Много съм самотен тази вечер,
млада моя.
Тази вечер чувствам възрастта си
като колапс ненадеен
някъде под лявата ми гръд.

Тази вечер чувствам възрастта си,
млада моя,
а пък възрастта е самота,
а пък самотата –
тя е смърт.

Болката е толкова голяма,
че за нея
няма стихове и гуми няма.

Млада моя.

1974

* * *

Нищо не се случи между нас.
Нищо, макар че бяхме двама.
Сами.
Мъж и жена.

Красотата, родена
от привличането на телата ни,
търсеше своя реален образ.

Тя беше така остра,
че ако се умираше от красота,
навярно не бих издържал.

Не я нарекох звезда,
защото звездите пагат.
Не ѝ дадох да се осъществи,
за да не стане
преходна.

Нищо не се случи между нас.
Нищо, макар че бяхме двама.
Сами.
Мъж и жена.

Нищо ли?

1965

ВЪВ ЧАШАТА МИ ДЪХАВ ЦВЯТ СЕ РОНИ

В мъглата на разцъфналите сливи
както във пчелен кошер аз живея.
Баурите са горе още сиви,
а тука звън звъни, деня люлее
и от пчели се свеждат тежки клони –
по плочите на стрехи разкривени,
във гланите ми, сладко уморени,
и в чашата ми дъхав цвят се рони.

Аз пия цвят. И виното е дивно –
със тънък дъх на прелест и на пролет.
Под цъфналите клони аз наивно
и безнадеждно от сърце се моля
внезапен сняг цвѣта да не подгони
и цвят неоплоден да не остане
в студа на залезите, още ранни,
когато в чашата ми цвят се рони.

Пчели, пчели, от вашата целувка
надежда за живот се появява.
Природата велика без преструвка
за нов живот чрез вас се обновява.
И тлеят камък, стрехи и колони,
но радва неутихващ звън сърцето
сред тоя пчелен кошер, откъдето
във чашата ми дъхав цвят се рони...

1973

* * *

Ти, който ще слезеш по камъните над Арбанаси
да погледаш отгоре замислено вечното Търново,
недей се учудва, ако усетиш край себе си
нечие невидимо присъствие,
нечие тайно движение.

Това съм аз.

Преди една вечност аз лежах тук
възнак върху белия камък сред острите треви,
разперил ръце под белите облаци на залеза
в късната пролет на седемдесет и шестото лято,
в последния ден на своята
четиридесет и четвърта година.

И не бях сам.

На разстояние едно шурче
седеше едно тънко и мургаво момиче,
прегърнало коленете си
и опряло брадичка върху тях,
с очи светлокафяви и на тъмни точици,
кротко загледи
надолу към вечния град.

Едно такова естествено, толкова мило момиче,
по което не може да полепне нечиста прашилка.
Цялото чистота, цялото прелест.
Цялото мое, цялото от груг свят.
Мълчахме: веднъж се бяхме погледнали
и вече знаехме всичко един за друг;
нямаше да прекрачим бездната от гълг,
от предразсъдъци и от години, течаци помежду ни.

И може би от това предопределение
ни беше хубаво,

хубаво,

хубаво

и се обичахме,

обичахме,

обичахме,

макар и на едно шурче разстояние.

Беше ни толкова светло,
че когато усетихме зрача и си тръгнахме
без гуми, без целувки, без докосване
в безпределността на великия Космос, отворен пред нас,
усетих след мен да остава нещо от мен.

Обърнах се – кръст смачкана трева
и моята сянка върху него...

Вени, види, вици.
Вени, види, но не... вици.

Мен ме няма отдавна, отдавна.
А момичето остана да съществува.
Какво стана с нея? Преживя ли ме леко,
надви ли над себе си?
Намери ли хубава душа да я усети?
Жива ли е, и щастлива ли е?

Непознати младежо, кажи ми:
не виждаш ли
на разстояние едно шурче от моята
и нейната сянка?
Ако истински сме се обичали,
трябва да е там.

Взледай се.
Момичето беше тънко и мургаво,
седеше, прегърнало коленете си
и опряло брадичка върху тях;
имаше очи светлокафяви и на тъмни точици,
кромко загледи
наголу към вечния град.

1976

* * *

Ний срещаме се още рано –
съвсем еднакви. И връстници.
И под небе, с любов огряно,
разделяме се като птици.

И си отиваме, и двамата
недоразбрали своята мъка,
и после в самотата няма
все носим странната разлъка.

А тъй е хубаво, когато
и двамата са още в полет:
мъжът във зрялото си лято,
жената в ранната си пролет.

Не са ни хубаво разчели
и възрастите са прегради.
Мъжете трябва да са зрели.
Жените трябва да са млади.

1978

* * *

Татяна беше същата, каквато
я помнех от студентските години,
с трапчинката и плутката от злато
и небесата на очите сину.

Тя само беше по-красива, зряла
и както тъй приказвахме си ние,
изглежда ме, внезапно потъмняла:
– Да седнем нейде и да се напием!

Аз се обърках. С нещо съкровено
погалих аз ръката ѝ гореща,
но бързах, имах нещо неотменно:
– Не... може би... при следващата среща...

– Недей отлага – каза ми Татяна, –
тогава вече може да е зима.
Виж, половината заг нас остана.
И колко още, мислиш, ще ни има?

Защо не спрях в следобеда тогава?
Защо поех след точността убога?
Сега е късно. Вятърът развява
върху стената тъмна некролога.

И в мъртвата усмивка мълчалива
голавям упрек, който ме раздира.
Дали е знаела, че си отива?
Дали е чувствувала, че умира?

Наистина е зима. Безсърдечен
и безпощаден ген в клоната вие.
И никога не ще се видим вече.
И няма никога да се напием.

1976

* * *

По хълмите, от синьото прегръщани,
по стръкове изсъхнала трева
премина есента и затова
къпината узря и няма връщане.

Сега ще има само хлад. В студените
и ясни нощи пълната луна
ще реже със студена светлина
на бягащите облаци морените.

Когато тихо седнем пред огнището,
аз ще погалея твоята ръка,
но пръстенът със чужда хладинка
ще ме докосне, по-жесток от нищото.

Горчиво и противно ще е виното,
но пивко като нашата вина
и крехката човешка топлина
ще ни помами с нещо неизминато.

Не ще говорим, няма да се вричаме –
притиснали се с болка, във нощта
със обич, по-жестока от смъртта
и по-болезнена – ще се обичаме.

1976

БЕЛОРУСКИ СНЕГОВЕ

Над замислени предели,
над смълчани лесове
пагат странни, пагат бели
белоруски снегове.

Пътища безброй по тая
снежна равнина сноват,
но пред къщичка накрая
скръцва, спира всеки път.

И едно, да кажем Зина,
зимно цвете цъфва там –
в тая снежна до комина,
в тая приказка от чам.

То под клоните светлее,
осиява цял леса.
То сред чудеса живее –
как ще вярва в чудеса?

И усмихва се: на pewno
спомня си един чудака,
криещ в шепата си черна
крехък спомен –
бучка сняг...

Чуден, пада му се, нека –
на, снегът се стапя тих!
То не знае, че полека
тоя сняг
ще стане стих.

И във него, оживели,
над смълчани лесове
пак ще пагат странни, бели
белоруски снегове.

1967

* * *

Звукът все още съществува,
но струната се скъса вече.
И тежко в стаята нахлува
студът на тая снежна вечер.
И като светлинка сред тъмно,
загасващо в студа огнище
ръката ти лежи в дланта ми,
ала не ѝ говори нищо.

Ще те погледам как се спускаш
край заснежената ограда.
Пътечката под теб ще хруска,
но няма да изпитам радост.
И вятърът с ръкав прозрачен
следите пресни ще избърше.
Мотивът е недоизсвирен,
но няма как да се довърши.

Не искам никого да видя.
Ще вляза вкъщи, ще приседна.
Наистина ли си отида
и тази вечер е последна?
Наистина. Не е измама.
Премислям всичко, но това е.
И само в зимата голяма
снегът, безкраен, пак сияе.

Боженци, 1976

ДЪЖДОВЕТЕ

Очаквам пролетните гъжгове.
Един живот аз ги очаквам вече,
макар гърмът далеч да ги кове,
макар да знам, че все са тъй далече.

Когато вечер сядам над стихът,
аз го засаждам като бяло цвете
и слушам: някъде далеч вървят,
далеч-далеч оттука гъжговете.

От думи изтъкан и от съдби,
безсънен аз ги чакам дълги нощи.
За някого са близки може би,
ала за мене са далече още.

И ходя аз, а ясно гървоя
навива покрай мен часовник вечен.
Върви животът. Вече не съм млад,
душата ми е млада само вече.

И аз заслушвам се без гъх и глас,
и челото ми като лампа свети.
И мълните ходят покрай нас,
а все тъй са далече гъжговете...

1977

* * *

След всичкото, което преживях,
съвсем не съм се юрнал да живея.
Аз бих желал, преди да стана прах,
на меко слънчице да се погрия.

Да стана в още ранен час, по хлад,
за да усетя как земята гиша,
да взема в шепи някой късен цвят,
без да го късам, да го помириша.

И удивен, във капките роса
да видя облаците и небето –
ония вечни земни чудеса
с дъха и радостта на битието.

И възрастта си има своя вкус
там, гдето бавно гасне светлината,
върху ръба на вечния съюз
на синьото небе и на земята.

А ако пък внезапен женски смях
кръвта в гърдите ми разтупа луго,
аз няма да го имам като грях –
ще го приема просто като чудо.

1978

* * *

Денят навярно ще е хубав ден.
Небето синьо и дълбоко свети;
заг хребета едва заесенен
изгряват нежносиньо – върховете.

О, уморена есенна печал,
такава чистота сияе в тебе!
Цветя горчиви с дъх заесенял
изпъхват необятното поднебие.

И уморено птиците летят.
Чертаят върху синьото крилата
неначертан от никой още път,
галечен път, пронизал небесата.

Смълчава се природата. Звучи
у мене тоя безначален полет
и в мене гледат хиляди очи,
и хиляди души чрез мен се молят

да грее оня хребет позлатен,
невидимо да пее нейде ручей,
генят да бъде просто хубав ден
и нещо хубаво да ни се случи.

1979

ПОД ОРЕХА

На плиснатия с младо вино склон
сегяхме с теб на пейката под ореха.
Над нас върху полегналия клон
две катерици весели се бореха.

Те скачаха, те тичаха над нас,
артисти по екрана на небето,
и ние ги разглеждахме в захлас,
годето просълзахме се, годето

полъхна вятър, шумнаха листа,
западна полека като сънни.
Безгънна бе и чиста есента
и ние с тебе – чисти и безгънни.

Какво си казахме, не помня аз,
но всичко беше пълно с хубав смисъл
и то не е изказвано на глас,
и никой никога не го е писал.

И ти посегна и като на смях
в пръстта зарови орех да покълне.
Те паднаха и чукахме от тях.
И всички орехчета бяха пълни.

1978

* * *

В дванайсет през нощта едно кафе.
И в полузграча две зърна кафени
твърдееха, от сладка сласт налени,
върз нежна гръб от топло кауфе.

И зад стъклата светла, но сама,
блестеше снежна планина отсреща,
а слята с мен, красива и гореща,
огъваше се цялата земя.

И в стона ѝ щастлив потъвах аз,
забравях възрастта си, свойто име.
Минути или векове незрими
крила горещи махаха над нас?

Несвързани, забързани слова.
И тласъци, и блясъци, и трепет,
сияния, стенания и шепот...
Несетно аз излизах от това...

Ах, светлина огряваше света
и аз се връщах нейде от безкрая,
за да остане фразата накрая:
едно кафе в дванайсет през нощта.

1979

* * *

На Иван Цанев

Не зная тайната на стиховете.
 Покълва в мене всеки ясен стих,
 тъй както от пръстта покълва цвете
 и тъй расте – неотклоним и тих.

Каква ръка незнайна ги излива?
 Защо се блъскат в мене като в бряг?
 Дали съм прав, когато със молива
 аз спирам техния привичен бряг?

Къде извират те? Какво ги ражда?
 Неясност. Тайна. Космос. Битие.
 Те с нещо ми напомнят болка, жажда,
 сълза и обич ми напомнят те.

Дали на друг не служа аз със слово?
 Но стигам до минутата добра –
 те натежават в миг като олово
 и аз не мога вече да ги спра.

Не знам сега добре ли, зле ли сторих,
 но между труд и обич, смърт и грях
 живота си във стихове повторих,
 съдбата си във стихове изпях.

Боженци, 1979

* * *

Навън ще падне скоро ранен мрак:
 денят изчезва сив като олово.
 Ще бъда сам и тази вечер пак
 и ще запаля лампата отново.

И ще започна стария си труг
 над листа бял, все още неначенат.
 И нека да ме смятат малко луг –
 в мен хиляди души крещят и стенат.

И да ги премълча не мога аз
 събраните като поръка думи.
 Едни ще бъдат като мек атлаз,
 а други ще тежат като куршуми.

Аз ще погалая всичко с доброта,
 преди във тъмното да си отида.
 Аз имам топла светлинка в гръдта
 и бисер във сърцето като в мига.

Ще бъдат дните тежки, но все пак
 ще издържа аз жив на ветровея –
 годеото гоюде оня дълъг мрак,
 до края всичко аз ще преживея.

1979

* * *

Дочул сигнала, тома ще отметна,
свещта ще пална. Вън ще се смрачи.
Какво ми струва тая мимолетна
тъга – пред твоите весели очи?

Какво ми струват всичките поети,
когато на нощта в гъха горещ
горещото ти тяло ще ми свети
неотразимо като златна свещ?

1976

ЗЛАТНА СВЕТИНА

Във всеки залез има странен миг:
преди на зграча да се спусне крепът,
геният замира като секнал вук
и светлината става като шепот.

И тая затаена светлина
за мене си остава непонятна:
тя няма острота и твърдина,
а мекота – прощаваща и златна.

Тя ляга като благослов над път,
над диви върхове и бедни хижи
и в нейната неръкомворна плът
потъват всекидневните ни грижи.

И над заесенени долини
с криле фюфюка гълъбово ято –
неясен отзвук от горещи дни,
от тежки мигове на тежко лято.

Тогава идва тоя странен миг,
когато в планините необятни
изгряват във прощания светлик
лицата златни и сърцата – златни.

1979

* * *

Сега, когато твоето тяло,
макар и още в своята младост,
макар и още силно, цяло,
не ти доставя вече радост,

животът все пак е прекрасен!

Да станеш рано, със зората,
да вдъхнеш от простора ясен
прохладата на синева, да
знаеш, че пред тебе има
пътека още невървяна;
една мечта недогонима,
един жребец все още в пяна,
че улицата все е млада,
че няма тя да остарее...

В това е твоята наслада,
в това окоето твое гледа,
в това е твоят разум ясен
и твоята добра победа...

Животът все пак е прекрасен!

1979

* * *

Отвън полека слиза вечерта,
в падините се утаява мракът,
каруци закъснели нейде тракат
и вятър гони сухите листа.

А още шест е. Рано е за сън.
И тази вечер ще е много дълга.
Ще слушам музика, ще гледам мълком
със поглед през прозореца навън.

Ала какво ще видя вече? – Мрак.
Ще видя мрак. И в тъмното тогава
дълбоко в мене нейде ще зашава
като светулка стих. Ще светне пак.

И на нощта връз черния екран
ще легне кадър лек от мойто детство.
Ще го оглеждам дълго, без кокетство
ще си припомням пътя извървян.

И ще си мисля тихо за това,
че малкото дори сега ми стига,
и във последната си зрачна книга
ще пръсна щипка светещи слова.

1979

* * *

Над селото се спуска хладина
и в клоните на хилавата гюлка
аз виждам лъкатушна светлина —
минава леко първата светулка.

Не знам защо, но ѝ се радвам аз
като на стара някоя позната —
изгубил съм я в неизвестен час
и срещнал съм я пак във зрачината.

Светулчице, свети във вечерта
и нека този миг не е последен:
да се порадвам още на света,
да поживея и да те погледам.

1980

* * *

На Марин Георгиев

Дорде ширта не беше зааляла,
в зори се нишна сладък мирис днес
и се понесе сладка благовест:
акацията цяла била бяла.
Акацията! Пчелният народ
бръмчи с крила, отвсякъде приижда
и само белите цветчета вижда
и към прашеца сладък търси вход.
Едно той знае: да събира мед.
За съдбините на света не знае.
За съдбините на света нехае.
Събира мед. Събира мед отвред!
И пеперуди махат със крила,
шурците свирят гългата си песен
и аз край кошера сега унесен,
разсеян гледам сините била,
но виждам: воините дежурят.
И радвам се на малката им сила,
че връз единството на мед и жило
доброто се крепи на този свят.

1980

* * *

Днес денят бе дълбок, беше син и голям.
Слънце, радост, април и цвъртения.
Пред камината сегнах и сам
изгорих
седемдесет и четири свои стихотворения.

Бях отпаднал човек, бях сърдито дете
и ги гледах като видения:
бели пламваха ме,
черни литваха ме —
седемдесет и четирите стихотворения.

И в простора, висок като бяла вода,
във небесните сини селения
се реят сега
моите мили чега —
седемдесет и четирите ми стихотворения.

Поиграх си — и край. Светът е видял
и поети, и песнопения.
Който ги улови,
да му бъдат халал
седемдесет и четирите ми стихотворения.

1980

* * *

Летете, късни жерави, летете
в приоблачните сини висини!
Червено слънце капе по крилете
и синьото разкъсано звъни.

Летете! Гдето нежно се опира
пръстта о бистрата небесна шир,
вас ви очаква раят на всемира,
очаква ви жадуваният мир.

Аз ще ви гледам и ще ви се радвам,
и осъзнал до края всеки грях,
ще пожела да се изповядвам,
че редом с вас на тоя свят живях.

Да, редом с вас, крилати и красиви,
високи мисли над греховен свят.
Ний като вашите крила сме сиви,
но клинът ваш е вечно лек и млад.

Летете в синьото, докрай летете!
На залез аз под вас ще поседя
и полета ви лек над световеите
до края с нежен поглед ще следя.

1980

* * *

В квадрата на големия прозорец
по цяла нощ тополите шумят,
по цяла нощ тополите не спят
и уморено с вятъра се борят.

Зад тях митичен змей забързан лази –
минават тежки облачни стага
и лее се гъжговната вода
и върху тях се сипе на талази.

Тополите шумят, нехаят сякаш,
уж кършат ги, а тях не ги боли
и по асфалта златен гъжг вали –
листа, откъснали се от листака.

По цяла нощ в квадратния прозорец
тополите се люшкат и шумят
и имам чувството, че съм на пътя
на люшнат в звездните пространства кораб.

Щом слънцето по върховете голи
разсипе златни весели петна,
асфалтът грейва в ясна светлина –
в зелени сълзи на добри тополи.

1981

* * *

Аз пиша леко. Всичко идва леко –
и дъх и багра, и любов и плам,
и се споява в размисъл голям.
И мисълта се стрелва надалеко.

То идва в неочаквана минута.
То идва леко като вятър тих
и стрък след стрък, редят се стих след стих
с печална слабост или болка люта.

Тече едва като река ленива,
подмиваща високи брегове,
нанякъде ме вика и зове,
но винаги самичко си отива.

Оставам сам. След него дълго гледам:
изнизал се е безвъзвратен миг,
със нещо и прекрасен, и велик,
и увенчан с една добра победа.

В това е моята победа цяла...
И чак когато всичко е било,
замисля се наг всичко отишло
душата ми, щастливо отмаяла.

26.IV.1981

ЧЕТИРИСТИШНЯ

* * *

Четиристишие – цветче от дива шипка. То нехае,
че покрай пропастта расте. Защо цъфти – само не знае.
Окото радва отдалеч, отблизо с тънък дъх опива –
посегнеш да го скъсаш ти, и те убожда то накрая.

* * *

Пчела, прости, не те видях. А ти лежиш сега без сила,
в горещата ми длан без страх горещо острие забила.
Боли ме, но не зная аз по-благородно благородство:
с живота си да заплатиш за правото да носиш жило.

* * *

Какво е болката? Това е делът на чистите души.
Света те виждат чист и могър и разликата ги души.
И колкото си по-възвишен, по-силно болката боли те.
И ще е вечна тя, че злото не може да се разруши.

* * *

Усещане за чужда болка – най-първи знак на чистота.
Ако го имаш – имаш право да преминаваш през света
със чисто и открито чело и да е право твоят дъх...
Във всеки дом да имаш зъгл и ключ от всякоя врата.

* * *

Да пееш, значи да умираш във името на нещо бърно.
 Ти нямаш право да избираш, щом някой вече безразсъдно
 белязал те е с тази гарба! Ти можеш само да не спираш.
 И ако звуците намиращ, ще имаш царството отвъдно...

* * *

Внимавай в думите си, брат, че ехото отеква дълго.
 Внимавай, докато си млад, че ехото отеква дълго.
 Изпуснеш дума, после тя сто пъти чуква те в челото,
 нататък връща те – назад. Че ехото отеква дълго.

* * *

Щом гоїде ден да си отида, дано да тръгна, както пея.
 Познал и радост, и обиди, дано да тръгна, както пея.
 Дано да вярвам, че са живи и обичта, и стиховете,
 и гибелта им да не видя. Дано да тръгна, както пея.

* * *

Щом потъна в синевата, само ехо ще остане,
 вместо мене на земята само ехо ще остане.
 Разпилени, моите думи ще се блъскат о сърцата,
 като птици ще се мятат... Само ехо ще остане.

* * *

Когато още малък бях и сам по късните нивя
 замръкнех, с трепет аз вървях и почвах сам да си мълвя.
 И днес, отново сам останал, ей тия песнички си пея,
 за да не ме е много страх, когато в тъмното вървя.

* * *

В едно далечно бедно лято едно шурче ми беше музика.
 Аз сядах привечер, когато едно шурче ми беше музика.
 Почивах си, луната гледах и имах тебе, само тебе
 в сърце, със доброта богато. Едно шурче ми беше музика.

* * *

Всъщност колко помня аз: само мъх по твоята буза.
 То не беше още страст – само мъх по твоята буза.
 Примамлива, сладка болка – като музика далечна,
 остър и пронизващ глас: само мъх по твоята буза.

* * *

Копнееше гръдта за гръд, защото бяхме още млади.
 Плътта изгаряше за плът, защото бяхме още млади.
 Сънят не беше просто сън и вкусен беше хлябът черен,
 и всеки път бе весел път, защото бяхме още млади.

* * *

Един до друг те крачат двама и всичко друго е лъжа.
Една илюзия голяма, но всичко друго е лъжа.
Една пътека, по която ще минат, ще се разделят...
Това е. Нищо друго няма. Но всичко друго е лъжа.

* * *

Една илюзия по-малко... Нали така е по-добре?
Една илюзия по-малко. И всеки ще те разбере.
Ти поумня, сърце! Отлично! Една илюзия по-малко.
Сърцето нищо не отвърща. Сърцето иска да умре.

* * *

Младостта не жали много, бързо тя се утешава.
Всички сълзи тя избърсва и предава на забрава.
И в едно е тя по-хитра от безпомощната старост:
даже от горчива болка сладък спомен ѝ остава.

* * *

Щастие то е преодоляване – щастие то не е цел.
Красотата няма граници – само ти търси я смел,
само огнено обичай, само щедро се раздавай –
във това е твоето щастие и е всъщност без предел.

* * *

Ах, да се срещаме, додето ни радват върхове зелени,
вълнуват ни потоци бујни и рев на влюбени елени,
ах, да се срещаме, додето сме още силни, още млади
и само пред жени любими отпускате се на колени!

* * *

Жената знае: на земята най-главното е любовта.
От своята плът не се отмята: най-главното е любовта.
Най-слабия ѝ зов дочува с такава страшна яснота!
И тръгва – хубава и свята! Най-главното е любовта...

* * *

Тоѝ кърши храсти, вдига шум, с рога на гръб тръби,
Жив лък – звънти, от страст без ум, опънат,
Тръби, рогачо, и търси я, горде си жив и си горещ,
че скоро точният куршум по песента ще те намери!

* * *

Любовта е война, любовта е борба – победители няма.
Ако тя е една, ако тя е съгба – победители няма.
Победил с победен редом мъртви лежат, наранени
еднакво,
във една долина без тамян и тръба. Победители няма.

* * *

Листата – те са красотата на клоните или на ствола.
Пръстът напролет се намята със весела трева набола.
И ние хората сме хора, когато пазим свидни тайни:
останала без тях, душата, човешката гуша е гола.

* * *

Най-хубави листата стават, когато почват да умират.
Те първо леко позлатяват, а после почват да прозират.
И колко е красив лъчът, пронизал някой златен лист,
и колко е красив тогава, видян през тоя лъч всемирът.

* * *

Изчезват чувствата, изчезват – остават гумите
накрая,
тъй както жилките на листа, със който вятър си играе...
И ако утре някой иска във миналото да надникне,
какво по тия жилки сухи за нашта мъка ще узнае?

* * *

Пред мене по реката бяга един изсъхнал кленов лист.
В дланта ми длан кафява слага един изсъхнал кленов лист.
Една история красива от пролетта до есента...
А с колко скръб сърцето стяга един изсъхнал кленов лист.

* * *

Една изпушена цигара и малко пепел след това.
Една история прастара и малко пепел след това.
Едно начало като песен, една раздяла като вик.
И ято спомени в превара. И малко пепел след това.

* * *

Минавам по бърга и хълми и се подхлъзвам на завои,
вали ме дъжд, суши ме слънце, влекат ме ветри и порои
и непрестанно се превръщам във минало, във преживяно...
Едничкото, което имам – това са спомените мои.

* * *

Аз слушах със ухо небрежно, не чух тревата мълчалива:
„Обичай нежно, както нежно расте тревата мълчалива,
а щом ти гойде ред да тръгваш, поемай просветлен,
спокоен
в умирането неизбежно като тревата мълчалива...”

* * *

По-силна в чувствата, жената е просто друго същество.
По-хитра, опитна в лъжата, е просто друго същество.
И ти не само я обичай, опитвай да я разбереш –
жената, миламата, която е просто друго същество.

* * *

Лъжовни светлинки лъжовно пред нас във тъмното
трептят.
Мечти, вълнения любовни пред нас като през мрак
блестят.
Достигнем ги – и вече груги затрепкват в стихналия
мрак
и уж лъжовни, а съдбовни ни мамят в дългия ни път.

* * *

Блуждаещият сладък огън на неуморната надежда
подклажда вечната тревога и вие къгравата прежда
на наште дни и наште нощи, догето бавно, неотклонно
от бездните безоки, строги, безкрайна нощ над нас
се свежда.

* * *

Между минало и бъдеще, между знайно и незнайно
ние крачим, ние пеем и целуваме нехайно...
и не щем да проумеем, и не искаме да знаем,
че на тоя свят дошли сме най-случайно. Най-случайно.

* * *

Погледнато от птичи полет, полека всичко губи смисъл.
Без мирис е самата пролет, полека всичко губи смисъл.
Животът става сив и само в мен обичта и стиховете
еднички плачат и се молят. Останалото губи смисъл.

* * *

Във моя бързотечен свят едничко словото е вечно.
Зачевано сред смърт и глад, едничко словото е вечно.
И не богатства, не пари, а дума искрена и мила
и спомен, от любов съгрят... Едничко словото е вечно.

* * *

Моливът неуморно пише, чертица тъничка се вие.
Живеем сладко детство, младост, а после тежка
зрелост ние.
Във спомен се превръща всичко, а после бързо чезне, чезне:
моливът неуморно пише, а гумичката трие... трие...

* * *

Детство – весела рисунка, от боички запъстряла,
 младост – нежност акварелна, в страсти и загадки цяла,
 зрелост – маслена картина, многоцветна, пълнокръвна,
 и накрая – тиха старост със графичност черно-бяла...

* * *

Изкуството е опит, граги, не е павета да редиш.
 Сто пъти можеш да опитаеш, сто пъти можеш
 да сгресиш.
 Виж бучиниша – разпилява два милиона семенца
 и радва се, ако поникне поне едничък бучиниш.

* * *

Поетът трябва да живее като обикновен човек.
 Че много тежко ще му бъде, ако животът му е лек.
 Да има черен хляб и пот, да има болка и прегради,
 че само стих, роден сред болка, в душите връзва се навек.

* * *

Във летен пек и повеи зимен като солта във хляба стои.
 За капка щастие нежимен като солта във хляба стои.
 Присъствай във живота тъй, както солта присъства
 в хляба –
 невидим, предан и безимен, като солта във хляба стои.

* * *

Отзвънва лют железен звън, минават пламък и олово,
 изникват и цъфтят царства, разпадат се на прах
 отново...
 И след разрухата жестока, на тлението неподвластно
 безсмъртниче все пак цъфти – човешкото правдиво
 слово.

* * *

Една погребност малка, брат, забравяш ти: че тук си
 гост.
 Мечтаеш си да си богат, да имаш сила, после пост!
 Ти ще премахнеш всяка пречка, донякъде ще стигнеш
 ти...
 Дотам е лесно, но назад? Назад се пада. Няма мост.

* * *

Наказаха те тежко с власт. А ти прие това със радост.
 За теб властта бе сладка сласт и в глупавата своя
 младост
 ти не разбра, че тя те всмуква като тресавище
 бездънно,
 че няма звук и няма власт отвъд бездънната ѝ
 сладост.

* * *

Ти дължен си да бъдеш щедър – човек богат е в моя свят
единствено с това, с което той по природа е богат.
И само то е твое тук, а пост, а власт и всичко друго,
което хората ти дават, пак хора вземат го назад.

* * *

Пари, привързаност, слова умей да губиш със усмивка.
Любов, възникнала едва, умей да губиш със усмивка.
Животът – той е вечно губене и всяко губене е болка,
но именно пък затова умей да губиш със усмивка.

* * *

В труда, в живота, в обичта цени това, което имаш.
Останалото е мечта – цени това, което имаш.
Предишното го няма вече, а бъдното не е дошло.
Ти нямаш много на света. Цени това, което имаш.

* * *

Веднъж пречупил се, до края ти вече няма да си твърд.
Веднъж излъгал, в съвестта си ти ще се ровиш
както кърм.
Лъжата може да е малка, но няма мъничка лъжа,
тъй както мъничко убийство, тъй както половинка
смърт.

* * *

Когато искаш да убиеш – удри със истина, това е.
Не със лъжа, не със измама – удри със истина, това е.
Лъжата бързо се разкрива, измамата се отминава,
а истината – тя е вечна! Удри със истина, това е!

* * *

За да има справедливост и човечност по света,
за да съществува вяра в правота и доброта,
малко трябва: строгостта ни да е равна на вината,
на вината да е равна също тъй и милостта.

* * *

Малко искам на земята: да си лягам с чиста съвест.
Да не ме боли душата, да си лягам с чиста съвест.
И да мога своите болки аз пред всички да изкажа,
както казват ги гецама. Да си лягам с чиста съвест.

* * *

Немилостива е, така е, жестока е невинността.
Непатаила, затуй нехае, жестока е невинността.
Не знае още, че добър е тоз, който има и вина.
Това не иска тя да знае. Жестока е невинността.

* * *

Недей така да се вълнуваш. Дълбоката вода е тиха.
И чуй ме, ако още чуваш: дълбоката вода е тиха.
Да се вълнуват дълбините, лицето ти да бъде равно.
Помни, щом искаш да изплуваш: дълбоката вода е тиха.

* * *

На здравето, за да е здраво, му трябва възелче накрая.
На правото, за да е право, му трябва възелче накрая.
И на труда, и на гнева ни, и на голямата ни обич,
на гребно и на величаво му трябва възелче накрая.

* * *

Между схватки, във вечна борба, свободата не се
погарява.
То не идва по зов, по молба – свободата не се подарява.
Оня, който по мъжки реши да я има, да бъде свободен,
той залага живот и съгба. Свободата не се подарява.

* * *

Човек за подвиг най-напред мечтае. А след това?
Човек за слава след това мечтае. А след това?
Човек за истина след туй мечтае. А след това?
Човек за тишина след туй мечтае. А след това?

* * *

Един ден, като дойде време и аз да се превърна в прах,
ще ме запита някой просто какво до моя ден разбрах.
Конюшня е животът, граги: в ритници край жребци
пораснах,
след туй с магарета работих, след туй с катъри
остарях.

* * *

Почти пресякох този свят, най-често с колене съдрани.
С победи аз не съм богат – те в шепата биха били сбрани.
Че не признавам аз победи по точки, а ония страшни
победи тежки – сладък цвят, разцъфнал над горчиви
рани.

* * *

Аз искам някой с мен да има, когато тръгна да си ходя.
Дори навън да бъде зима, когато тръгна да си ходя,
спокоен през снега ще плувам, щом сбогом съм могъл
да кажа
на някоя душа любима, когато тръгна да си ходя.

* * *

Тих ще тръгна, ако има някой нейде да ме помни,
с песничка една любима нейде някой да ме помни,
с недопита чаша вино или със гореща дума
в бяла мразовита зима нейде някой да ме помни.

* * *

Младостта ни трае малко, ала много обещава
и на зрелостта далечна всичко свое завещава.
Зрелостта затуй е тежка, затова така сибее —
тя на младостта нехайна дълговете погасява.

* * *

Из лабиринта на живота вървя и бавно размотавам
на свойте възрасти кълбото и тънка нишчица

оставям.

А крайчето ѝ съм завързал там, дето ясно слънце грее,
при къщата с дъба, с гнездото под планината величава.

* * *

Стари прагове, високи — спъват, който не внимава.
Горни прагове пък ниски — чукват, който прекалява.
Щом във стара къща близаш, като в стара черква
близай:
свел глава и поглед вдигнал, всичко в рег ще е тогава.

* * *

Когато вдигат зиг и искат вовеки да не се поклати,
да носи тежките колони, да вдига стрехите крилати,
зигарите оставят първо огладения дялан камък
в пръстта, в основата голяма полагат камъни ръбати.

* * *

Домът е вехт и в тая киша стои разкритен и студен.
Уж сам съм, мъча се да пиша, ала не съм сам моя ген.
Не чувам шум или пък стъпки, не чувствам сянка
или лъх,
но някой ходи, някой гиша и изотзад се вглежда в мен.

* * *

Че тази къщица е жива, не може никой да оспори!
Когато нощем се събудя, аз трепвам: нещо се отвори!
Врата с раклата си шепне, огнището свирука в мрака,
дъска клюкарства със дъската и камък с камъка
говори.

* * *

Шест поколения довчера тук до огнището домашно
се грели, пели, пили вино; ей тук на огърчето прашно
те расли, любили, целували и раждали, и остарявали...
И тая проста повторимост ме трогва. И не ми е
страшно.

* * *

От извора към своето устие расте великата вода.
От дядо към баща и внуци тече голямата рода.
И всичко има своя час и своя ген, и своето място –
цветът не може да завижда на пъпката на рога.

* * *

Защо ли всяка нощ почти аз виждам сянката на мама?
Усмивва ми се и шепти нечутото сянката на мама.
Дали във нещо съм сгрешил, или при себе си ме вика?
Недей мълча, кажи ми ти, безплатно копие на мама!

* * *

Денем тъй купи животът, тъй шуми и пей света,
дървояда аз не чувам сред шума, сред песента.
Ала нощем, майко, нощем, скърцане ме оглушава!
Тихо скърца, страшно скърца пратеникът на смъртта.

* * *

Ще разпери ли гнес и над мене крила пеперудата на съня?
Кацна вече по всички прохладни чела пеперудата на съня,
а от мойто трепти надалеч, надалеч, да не се изгори...
И не помня кога е при мене била пеперудата на съня.

* * *

О Боже, разпори небето, да литне бяла перушина,
да скрие пухкав сняг селцето и къщиците до комина,
та да ни хване, тъй мечтан, на село белият капан
и да отгърне тук сърцето без път, без страсти,
без пъртина.

* * *

Със своето мрежесто трептене по лъкатушния си път
като всеобщо опрощение покрива селото снегът
със белота, със чистота – бял бинт върху горчиви рани...
И само черни угризения, бодливи храстчета, стърчат...

* * *

Той снощи наваля, а вече лежи на островчета във
и телеграми за смъртта му капчукът бие с морзов звън.
Като внезапна кратка обич, като случайна сладка
тръпка
той гоиде леко, светна чисто и ще остане като сън.

* * *

Всеки ден сбогом на нещо, всеки ден Божи пореден,
всеки ден сбогом на нещо, бил той богат или беден.
Всеки ден нещо умира, нещо изчезва, потъва,
всеки ден сбогом на нещо... Всеки е всъщност последен.

* * *

Кой е наш най-човечен създател? Безконечното Време.
Кой е наш най-сърдечен приятел? Безконечното Време.
То ни храни с надежди, то лекува горчилки, омрази...
Кой убиец е наш и извечен предател? Безконечното Време.

* * *

Отвсякъде у мен нахлува Великият и нежен Шепот.
Аз гонем бързам – кой ти чува Великия и нежен Шепот.
Но нощем цял той ме обвива, нашепва ми, че много скоро
освободен, без звук ще плувам във Великия и нежен Шепот.

* * *

Аз ще живея много кратко и много дълго ще съм мъртъв.
И сладкото затуй е сладко – че много дълго
ще съм мъртъв.
Мъчи се ти да ме разбираш, недей напразно ме обижда –
и без това се радвам рядко и много дълго ще съм мъртъв.

* * *

Какво съм аз? Кажете, хора! Прег мен въпросът вдига
ръст.
Защо съм се родил, живея подобно цвѣте в рохка пръст?
Надежда неизпепелена? Око, заглѣдано далече?
Душа, незащитена с нищо, и тяло – малък, топъл кръст.

* * *

Сълза от вас ще се откъсне, когато няма да ме има.
В челата мисъл ще ви блъсне, когато няма да ме има.
Ще ровите из ръкописи, из снимки, из книжа и други,
ще ме откривате, но късно: когато няма да ме има.

* * *

В плика на тая кратка строфа като завършено писмо
аз слагам бдението свое – през дните да върви само.
Дали ще го получи някой? Ще седне ли да го чете?
Ще съществуват ли грамотни, ще съществува ли
четмо?

* * *

Не угва краят да ни грабне, тъй както често обещава.
Не, няма той да се прокрадне, а ще ни плисне като лава.
Готовият за него духом почти спокоен го посреща:
когато тялото отслабне, духът по-силен сякаш става.

* * *

Тече животът като лава, с нас всичко наше ще умре.
И както и да се спасява, с нас всичко наше ще умре.
Че ако няма смърт, то как ще расне новият живот?
Попада не моли тогава. С нас всичко наше ще умре.

* * *

Да плача или да се смея? – Дошъл съм, за да си отида.
Да може други да живее – дошъл съм, за да си отида.
Родът убива индивида, за да живее на земята.
Пред мене мракът се мержее. Дошъл съм, за да си отида.

* * *

Не ми е свидно вече нищо, макар че моите години
не са все още толкоз много и небесата ми са сини.
Но аз не мога да си тръгна – верига здрава ме държи:
дете си, как ще се оправиш във тоя свят на вълци, сине?

* * *

Деца, дано не разберете, че аз, баща ви, съм загинал.
Деца, уверени бъдете – аз просто рано съм заминал
и ще се върна пак при вас, макар и да не разберете,
в звезда, око на световите, в следа на метеор изстинал.

* * *

Звездата Сириус, звездата, която свети с кървав блясък
от гъното на небесата и нанася се възнася! –
зове тя нашите души. И те ще бъдат там, при нея,
там някъде, а пък телата ще бъдат пясък, пясък,
пясък...

* * *

На границата на небето живеем ний от памтивека,
на границата на небето е нашата съдба нелека.
Ти си почти небесен жител, от пръст направен и небе:
по границата на небето минава твоята пътека.

* * *

Ний влизаме във тази кръчма, когато ден за нас зазая,
ний пием кратко в тази кръчма и прави сметката
Кръчмаря
и ветровете ни издухvat все недопили, недопели...
И тъй е странна тази кръчма – ни се отваря, ни затваря.

* * *

Когато свойто преживееш, когато своето иззидаш,
когато вече се насмееш и всичко интересно видиш,
остава ти едно-едничко – най-трудното е най-накрая:
дано, приятелю, успееш достойно и да си отидеш.

1974–1982

ДУША НЕЗАЩИТЕНА

* * *

Няма съд накрая, както ни се струва,
ни награди. А една врата. Бушува

син космичен вятър зад вратата синя
и слънца текат в безмълвната пустиня.

Само в прашните сандъци на тавана
има твои книги. Ето туй остана

от живота ти. И никому ненужни –
твоите мисли, твоите нощи теменужни.

Тъй боли, че над космическата бездна
сведен, чакам неусетно да изчезна.

Няма съд. Прекрачваш прага на вратата
и се сливаш със космическия вятър.

1968

ЗАЩО ЗАБРАВЯМЕ: СТРЕЛАТА!

И без това
аз непрестанно си отивам.

Не ме обиждайте –
и без това присъдата е ясна.
В мига на мойто раждане
една огромна и звънтяща тетива
е пратила по мен стрела звънтяща.
Аз дишам, спя, разхождам се, обичам,
а тя лети
през бездните –
тя търси
мен.

Понякога аз нощем я сънувам.
Красиво е насън да си отиваш.
Сантиментално някак си е.
А тя лети през бездните
и ще ме стигне.
Сред пътя ми
ще ме пониже.
Защо са
всичките боричкания?

Защо сме толкоз късопаветни,
защо забравяме:
стрелата!

1968

* * *

До гъха си семен на земята
ние гоним свойта златна птица.
Стигнем я –
едничко от перцата
все остава в нашата десница.

Със чело, от радост озарено,
със сърце, болящо от надежда,
със лице, от сила подмладено,
всеки в свитата ръка се вглежда...

Но след туй,
внезапно изтрезнели,
сепваме се в радостта голяма:
в шепите ни, рано загубели,
както и по-рано,
нищо няма.

Само морски шум и гъх от миги,
чезнещи във времето раздяли,
болка от невърнати обиди,
срам от незаслужени похвали,
закъснели радости...

В ПАМЕТ НА МАМА

214

АНДРЕЙ ГЕРМАНОВ

Първите жълти минзухари
набрахме с брат ми за теб.
Ти ги погледна, но не можа да ги видиш:
береше душа.

Целият въздух не ти стигаше
и устните ти ставаха сини.

Подаваш немошно ръка.
Не разбирахме, че се прощаваш.
Стояхме с баща ми, навесени над теб,
всемогъщи човеци,
и не можехме да ти откъснем
зрънце от своя живот!

Санитарите продължиха живота ти,
колкото да пророниш:
— Не ме мъчете повече.
Стига толкова.

Ти живя достойно, но милионният град
не намери за тебе два квадрата място.

215

ОЖИВЕЛИЯТ ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ

Изнесохме те на голия каменист скат
край вечната Бояна,
сред къпините,
които цял живот беше коренила в нивите,
на червената глина,
с каквато беше мазала старата ни плетена къща.

Шибаше мразовит мартенски вятър
и изстискваше сълзи
в очите на дошлите да те изпратят.
Малцина бяха, но те бяха обичали.

А отгдолу бликаше,
бликаше,
бликаше,
бликаше мразовита мартенска вода
и гробът беше пълен до половината,
и гробарят не можеше вече да я изхвърля,
и в това беше нещо нечовешко...

И докато моите ръце бяха заети с калните възжета
(щатният гробар в Бояна е един
и синовете сами трябва да спускат майките си
в земята),
усетих едно тънко острие да се връзва в гърба ми.
Нейде под лявата плешка.

Силен е плътта, която си ми дала:
счуни се връхчето!

И остана у мен, ах, остана,
но не ще го извадя – да боли, за да помня...
И водата заливаше ковчега. И камъните
и течащата червена глина гърмяха под капака,
и ти остана там, във водата,
и вече сама ще се превърнеш на вода,
на къпина и пръст...
И нищо повече няма пред мен.

Само ласкав космичен вятър,
пустота, светеща бездна, и аз мен –
две топли беззащитни същества,
които аз ще закрилям
от пустотата...

1969

НЕ МОГА ДА ТЕ УТЕША

Разплаква те една сърдечна дума,
убива те един неискрен стон.
И по красив, но тъй жесток закон
тече прекрасна есенната шума.
И няма край... Макар и да греша,
бих ти разказвал, бих те утешавал,
безсмъртието бих ти обещава...
Но аз не мога да те утеша.

Че ето – сянката се угължава
и се скъсява с нея твоя ден.
И спираш ти загъхан, уморен;
омеква мъжество, изчезва слава
и хлад убийствен от бездънна бездна
облъхва тайно твоята душа...
Да можех, щях аз вместо теб да слезна...
Но аз не мога да те утеша.

Че своя кръст и смърт сам носи всеки...
Да вярвахме, ръце бих вдигнал: Бог!
Но няма бог. Минава твоят срок.
А дните само в младостта са леки.
И иска ми се с някаква лъжа
да те изправа и да те разсея,
да те зарадвам и да те разсмея...
Но аз не мога да те утеша.

1970

ВСЕКИ ДЕН

Когато дишам, ходя, заседавам,
аз винаги с живота се прощавам.
Ценя дори усмивката най-бледна:
един ден ще излезе тя последна.
И не посяга никой да ме спира,
че никой нищо и не подозира.

Когато някога ми притъмнее,
аз търся детската главица ге е.
Опирам се на нея и замирам,
и сила в топлинката ѝ намирам.
Но всички казват с радост на лицето:
– На татко си опира се детето.

А гните ми са точно преброени
и ясно е какво стои пред мене –
сияйна пустота, прозрачна бездна,
в която дължен съм и аз да слезна,
във светлината ѝ да се прелея,
във вечността чрез нея да живея.

И аз със смях със всички се шегувам,
и аз на смях и не на смях целувам,
и само някога в сълза извряла
в миг болката ми се оглежда цяла,
но светло я избърсвам. Всички виждат
и казват: от смеха е. И завиждат.

1969

НЯМА ДА ПРОСТЕНА

Сред недоспиване и задух,
в спор с беднотия и лъжа
аз сам живота си създадох.
Дълга,
но много не дължа.

Задачата не беше лека,
но аз вървях и знаех аз:
добри са трудната пътека
и извоюваният час.

И аз воювах – любопитен,
в човечността
неизтощим,
пред своята съвест беззащитен,
макар и външно защитим.

И ако нявга пряко сили
пред някого съм съгрешил
и след това са ми простили –
съвсем не съм си аз простил.

Материя незащитена –
не съм покорен пред смъртта.
И ако някога простена,
не ще си никога простя.

1970

КРЪВНО НАЛЯГАНЕ

То идва с тежко чувство за вина.
В тила олово, сънища-кошмари.
Изгубват вкус и думи, и вина,
боиш се от приятелите стари,
от всеки, спрял за миг зад твоя гръб...
И всяка грешка, твоя или чужда,
е просто рана с незараснал ръб –
внезапно се отваря и събужда.

И виждаш ти със ужасен гледец
във надпреварата за пост и слава
как всеки си е мъничко хитрец,
ала пред никого не го признава.
И кой от нас е честен? Кой – мръсник?
И виждаш като в криво огледало
внезапно изкривения си лик,
живота си и битието цяло...

И виждаш как в безмилостния ход
на времето се смила всяка ценност,
и всичко потвърждаваш със живот,
и искаш чист да бъдеш непременно...
Но има на света все още страх
пред подлостта, калта и мръсотата
и ти прозираш, че не си наг тях –
наг подлостта и наг страха, приятелю...

Защо е всичко туй? Нима си сам?
И ти ли си измислил на земята
греха на Каин? Общия ни срам?
Не, няма връщане към чистотата.
И цялата виновност на света
в теб, капката живот, жестоко бие
и във челото и в сърцето бие
налягането страшно на кръвта!

Ах, докторе, побързай, предпиши
лекарство за сърца поовехтели,
лекарство за объркани души,
за полувярващи и полусмели!
Върни вкуса на думи и вина
и вяра в старите другари.
... И само тая алена вина
ти остави до края да ни пари.

1970

МОЛИТВА СЛЕД ПОЛУНОЩ

Да се събудя утре здрав!
 Ах, само здрав да се събудя!
 Ще обуздая своя нрав,
 не тъй безумно ще се трудя.
 О, не че аз ще се смиря,
 но много малко ще ми трябва
 от кислорода – да горя! –
 до щипчицата сол на хляба.
 И нищо друго. Нищо. То
 е само тежест на земята.
 На битието в кръговрата
 човекът е едно листо.
 И колко дни наред ме чакат?
 Връстниците ми вече мрат.
 Хипертонията и ракът
 невидими сред нас вървят.
 Ще спрат те и на моя път...
 Дано не бързат да ме сепнат.
 Децата ми да пограсат,
 гечицата ми да укрепнат!
 И своя час ще срещна прав,
 без хленчене и без заблуди.
 Ах, само здрав да се събудя,
 да се събудя само здрав!

1972

ПОРАДВАЙ СЕ

Порадвай се на слънцето, което
 през облака наднича от небето,
 и в тоя декемврийски ден полека
 лицето ти докосва с ласка мека,
 на кълчетата жилави, проболи
 пръстта желязна, и на тия голи
 и черни клони, ръснати от сняг...
 Кога ли всичко тъй ще видиш пак?

Порадвай се на таз минута кратка,
 обвита с дим и със мъглица рядка,
 на майката, която свица вежда
 и бързо над синчето се навежда
 и нервно търси цепката, догето
 не чурне топла струйчица гетето...
 Картинката е гребна, няма как,
 ала дали ти ще я видиш пак?

Градът студен е. Булевардът свету
 със блокове, от ниско слънце сгрети,
 ръмжи с тролеи, с автобуси „Чепел“,
 които пръскат в тебе сняг и пепел,
 широки черни панталони мятат
 изпод палта със алена подплата,
 прикрили гълъг, пъргаб, строен крак...
 Кога ли всичко тъй ще видиш пак?

Порагвай се. Порагвай се. И нека
скръбта ти бъде перушинка лека,
че спуска се диханието ледно
и всичко туй е може би последно,
но всичко то животът е, годе то
сияе бледно слънце от небето
и пръска ситен декемврийски сняг...
Приятелю, дано го видиш пак.

1973

ДИВА ПАТИЦА КРАЙ МАРИЦА

Когато падаш с веселото ято
в маришката лагуна пепелява,
най-страшна е оназ сачма, която
не може да убива, но ранява.

Убитият – убит. Към ракутака
по гръб той плава, не крещи, не вика.
Човекът леко го подхваща в сака
и тежко го прехвърля във каука.

А ти крещиш, въртиш се по водата,
ти разпиляваш питомните гъски
и от крилото ти в грезгавината
отлитат – черни! – алени пръски!

С каука стигне ли те, оня бърже
и другото крило ще ти пречупи,
със връв при питомните ще те върже,
със шепи сухо зърно ще те купи.

Веднъж в неделята ще те извежда,
завързана, покрай реката лунна
и бламото усетила, с надежда
ще кряскаш ти в маришката лагуна.

И свой дочули, веселите птици
ще пагат покрай тебе уморени,
току пред мълчаливите зеници
на цевите, с олово зарегени.

Внезапен гръм – уплашеното ято
на вик, пера и кръв ще разпилява...
А всичко почва просто – от сачмата,
която не убива, а ранява.

1973

ИЗОСТАНАЛИЯТ ЩЪРКЕЛ

Лети със своите! Лети на юг
в безбрежието синьо на небето,
пагни без гръх и се разбий в морето,
ала лети! Недей остава тук!

Че тук под топла стряха, зад стъкло
ще ти дават подслон, храна, закрила
и ласките изгубената сила
ще върнат в счупеното ти крило.

А после ще полъхне пролетта...
Но тежък, недостоен за небето,
ти ще дочакаш ятото, което...
което всъщност носи ти смъртта.

И то ще падне като късен сняг,
и в пръстен мълчалив ще те заключи.
Ти знаеш сам какво ще ти се случи:
напусналият ятото е враг.

И клюнове червени ще трещят,
полегнали по гърбовете. Малък,
с крила, ненужни вече, като камък
ти ще стоиш... Ще се смали кръгът!

Тогава някой ще посегне пръв!
 Довчера брат, той няма да те жали.
 По клюновете – алени кинжали! –
 ще пръскат тежки капки твоя кръв!

... Когато вдигнат се без теб, сами,
 ще бъдеш ти една купчинка нищо
 и като над загасващо огнище
 бял пух над теб полека ще гими.

Затуй лети! Със своите! На юг!
 В безбрежието синьо на небето.
 Падни без гръх и се разбий в морето,
 ала лети!

Негей остава мук!

1974

ПРИЯТЕЛСКО СЪБИРАНЕ

Един от вас е писал против мен.
 Плика наплюнчил, пуснал е писмото,
 погледал телевизия успокоен
 и при жена си легнал във леглото.

Той с нас яде и пие в моя час.
 И готви тихо, неразкаян Каин,
 нов донос против някого от нас.
 Окалян съм.

Окаян съм.

Отчаян.

Един от вас е писал против мен.

1975

ПАНИЦА БОБЕНА ЧОРБА

На Найдено Вълчев

Имах трима приятели.
Трима мълчаливи приятели, които
винаги имаха за мен по една хубава дума
и по паница бобена чорба.

Не знаех как,
но мен ме направиха началство.
Едно такова съвсем мъничко,
съвсем незначителничко,
но – началство.

Много хубаво беше това!

Изведнъж се оказа,
че съм имал трийсет приятели.
Те имаха за мен по сто хубави думи,
по една районна клюка
и по едно мъничко ходатайство.

Хубаво се живее с приятели
и стълбата е лека,
когато я изкачваш нагоре –
под краката ми нейните клавиши
издаваха все по-приятни тонове.

Изкачвах стъпалата,
растеше броят на моите приятели,
броят на ободрителните и одобрителни думи,
броят на клюките и ходатайствата.

Приятелите ми бяха вече хиляди.
Те изригваха водопади от красиви думи,
носеха ми клюки от космичен мащаб
и ме заплитаха в твърде усложнени истории.
Те се увеличаваха като лавина.
Обърквах имена и образи.
Срещах само усмихнати лица на приятели.
Между Млечния път
на приятелите от първа величина
се губеха в зрача и изчезваха първите.
Знаех само, че всички са ми приятели.

Бях щастлив, че те са щастливи чрез мен.

... Когато се свестих, наоколо ми беше тъмно.
Всичките ми ребра бяха изпочупени от
прегръдки
и лицето ми бе в синини от вендузите на
целувките.

Звездите от Млечния път
сияеха горе по местата си.

Моите безбройни приятели
като изстинали планети
кръжаха край тях.

Само трима мъже,
които като че ли бях виждал някъде,
мълчаливо ме мажеха с йог.

Встрани гимеше паница бобена чорба.

1963

* * *

В гората росната пътека,
обиди, срещи, страхове
и всичко свое аз полека
превърнах в кратки стихове.

Като глухарчета сребристи,
тъкани не от плът – от блян,
и не със семенце – със мисли,
издухах ги от своята глан.

Единственото ми богатство!
И неговата същина
е: само потвърдено братство
добива истинска цена.

Така не ми е жал за нищо.
И аз спокоен ще съм пак,
когато бабичката нища
с косата спре пред моя праг.

И ако нещо в мен заплаче,
то ще е само в миг егин:
Като помисля, че сираче
ще бъде моят малък син.

1976

* * *

Тревата между плочите узря,
полегна по изстиващия камък
и китчиците светят като пламък
със светлинка угасващо добра.

Така съм уморен! Сега навън
ще се покаже сърпът на луната
и ще се сринат като сняг стагата
със гръх на вълна, в облаци от звън.

Аз няма да им махна със ръка –
на нищо днес не мога да се радвам.
Ще подържа оная бяла брадва,
но няма аз гърба да насека.

А утре може би ще бъда здрав
и нова сила в мене ще запее –
как иначе би могло да се живее,
да спориш с някой и да бъдеш прав?

Ала сега така съм уморен!
Не искам нищо в тая вечер сива,
а само съпричастност мъчалива
и твоего присъствие до мен.

1976

ГЛЪТКА ВИТОШКИ ВЪЗДУХ

Ракетите имат жироскопи,
корабите – радари,
човекът – клеветомерче.

Чистиш гуми злобонни,
доказваш, че не си погъл,
бъхтиш се над чужди бакии –
клеветомерчето щрака...

То е щракало вече цял живот,
то е общракало сума подводни скали,
сума привидни приятели,
то се е вече изщракало.

Един ден, преди да седнеш на масата,
излизаш навън да вдъхнеш
глътка витошки въздух.
Ето и днес.

Ето и днес...

Ето и днес...

Глътваш го половината...

Когато отвариш очи,
балконът стърчи вертикално.
Коминът на фабриката отсреща
е оръдие за право мерене
и колите летят по отвесна улица,
сякаш правят смъртния скок.

Падаш по очи върху ръкописите.
 Зле ти е.
 Зле ти е...
 Зле!

Силите ти стигат само
 да навъртиш номера (на жена си)
 и да ѝ изхъркаш: „Игвай.“

След десет минути
 доктор Каваклиев вече те изнася
 с едно кухненско столче.
 Съседите гледат със страшни очи,
 невиждали да излизаш така.

Сякаш си получил нокаут.
 Сякаш са те победили с измама
 (всъщност то си е и така).
 Сякаш не си оправдал нечие доверие...

А ти всъщност получи една плесница.
 Незаслужена.
 Нанесе ти я един стоящ над тебе.

Бедният, той не може да мисли логично,
 той не знае,
 че обявената война
 отвързва ръцете,
 освобождава,
 че ударът върху невинен
 удря удряция.

Глупостта му прощаваш,
 но плесницата си остава между вас:
 плесница не се забравя.

И ако ти оживееш,
 той ще си спомни за нея.
 Сиромашът няма какво да губи...

... Сега, докато линейката
 заобикаля ямите,
 луната върви с теб.
 Тя е още непълна
 и през голите вече гървета
 напомня сърце с черни пукнатини.
 Отнасят те там,
 където отнасят само честните.
 Повалените с гуми.
 Самоубийствено живелите.

За награда,

И застава над теб докторът.
И застава до рамото му смъртта.
„Нищо – смее се белозъбо докторът, –
болестта е само мъничък преходен период...“
(Смее се, защото не е попадал
в този мъничък преходен период.)

Смъртта нищо не казва.
Нито се смее.
Даже не се усмихва.

Един ген ще има скъла,
с която ще започват всички диагнози.
Тя ще показва степенята
на родилните мъки,
на разделните мъки,
на уязвената гордост,
на лекомислената обига,
на надеждата на бедните,
на страха на богатите...

Но днес тази скъла
още не съществува.
И ти просто лежиш.

Мълнията е ударила
в ствола на живота ти –
ти не можеш да виждаш,
да чуваш,
да ходиш,
да говориш.

Не ти е отнета само
болката да мислиш.
Ах, тази мисъл –
луна увеличителна!

Останалото е аг.

Две недели
само кървава мъгла и смътна болка.
Обездвиженост.
Две недели
само лекари и сестри, ходещи по тавана.
Световъртене.
Две недели
между синьото и черното. Близко е Оная с Косата.
Две недели,
за които ще узнаеш по-късно. Пазят те...

Останалото е аг.

Само един твоят познат, докаран по-късно,
ще се учуди: „Аз – и покой?“,
и след десет минути ще свие на гъга
желязното свое легло,
в един страшен колапс ще се смесят
скърцане на желязо и скърцане на зъби
кrrrr... rrr... aaa... айй
край.

ах сестро симеонова
гай ми хартия и молив
на децата си да пиша
все пак може би ще умра

не приятелю германов
нищичко няма да ти дам
жив ще излезеш не бой се
а сама гледа настрана

аз не се боя сестричке
смъртта си аз съм описал
хиляда пъти досега
за децата си боя се

те сами ще се оправят
ако умираш мъж бъди
недей повлича другите
ах сестро симеонова

Когато легнеш да умираш,
ще разбереш кои са ти приятели.

Един ще дойде с ябълка,
друг със цвете,
трети с лекарство,
четвърти ще прати весела дума,
защото при теб не пускат.

Ще започнеш да ги делиш:
едни – с плодове от скъпите магазини,
други – с децата си.

И един негелим,
който може да отвори всички врати,
но не идва, а подпипва идвалите –
да каже след това,
че се е *интересувал*.

(Другарю редактор,
виждам как ръката ти
сама потърсва химикалката.
Недей: тези гуми са написани
от един умиращ човек.)

Долу, под прозореца,
в бялата зимна виелица ще стои оная,
с която си влачил хомота двайсет години,
и със силата на своята съсредоточена воля
ще се мъчи да премахне болката.

А кучетата във вивариума
ще вият,
ще вият,
ще вият

в дългите зимни нощи от зграч до зграч
и воят им, воят ще остане у теб –
безизходен,
безкраен,
бездънен...

Веднъж внезапно ще забележиш,
че тополите тегнат от пух...
И във ранна утрин тука,
за добро или за зло,
весело ще те закука
кукувичка на легло...

Ще излезеш след сто и кусур дни.
Посивял внезапно, преживял много животи.
Умъдрял и изстинал, сложил сто и кусур пъти
всички и всичко върху везните.
Проверил хладнокръвието си
в неравно единоборство
с нищото. Реалното. Заг което всичко губи цена.
Ежби ли казахте, ежби? Хм!

Само внимавай сега
да не се сметнеш за силен;
просто природата се е борила
в твоето тяло със себе си –
себе си тя е надвивала...

Само внимавай сега:
твоите приятелки,
твоите остаряващи момичета
ще решат да те лекуват
природосъобразно!
Да не се поддагеш –
всички жени по едно и също време
пошуряват на тази тема.

... Луната този път ще бъде кръгла,
ще бъде пълна и ясна,
ще ти прилича на цвете,
на цяло сърце, на здраво сърце,
на женска гръд,
но бастунът ще куца редом с теб
и не ще те остави да сториш и крачка,
без да си спомниш за него.
Как ти е.
Самоубийствено ще живееш, а?

(Носи го – и той ще те носи; това е
мъдрост на тате,
осемдесет и седем годишен.)

Да не се възгордееш
от здраве
и да не забравиш: тука,
за добро или за зло,
кукувичка те закука
върху болнично легло.

... Ще вдъхнеш своята прекъсната
гълтка витошки въздух.

Нищо, приятелю. Казват,
просто животът бил само един
голям и студен преходен период.
Животът е –
казва Добринка от портиерната –
търпение...
Самоубийствено живеене е животът –
казваш ти.

Хора!

Жив съм, но не мога да ви се усмихна –
много лошо сме смесени!
Разберете ме –
клеветомера го няма
и не разпознавам честните.
На нечестни не искам да се усмивам.
Дълго ще боледувам от мнителност.
Животът ми се пречупи.

А две тъпи острия
не правят един остър нож,
нито две обезверени половинки
един истински живот.
Животът ми е нужен цял и пълен.
Да съм просто жив, ми е малко.
И червеят е просто жив.

Или здрав –
или мъртъв.

Приятели!

Кажете ми, позвънете, пишете.

Има ли някъде

един завод,

една фабрика,

един цех,

една работилничка,

един стенд,

едно-единствено тезгяхче

за счупени клеветомери?

Ако има –

ще живеем!

Ще живеем въпреки кал,

въпреки калтаци,

въпреки живеещи за чужда сметка,

въпреки работещи по на четири места,

въпреки!

И пак – самоотгадено,

самоотвъргнато,

самоубийствено!

И не ще погадем оставка

от живот,

от труд,

от жени,

от унат!

Ах, сестро Симеонова!

1977

БОЛЕСТТА

Когато си преборил Болестта,
която би могла да те пребори,
изгубват смисъл гребните неща,
за тях не ти се мисли, нито спори.

Разбираш как е близко краят твой
и колко вещи са ти непотребни.
Остава само звездният безброй
с галактиките, отдалече гребни.

Остават само вечните неща:
живот и смърт, любов или ненавист,
и в тайните градини на честта
садят цветя ръцете ти кораби.

От висота оглеждаш всичко ти,
освободен от всяка власт, прощаващ.
По моста, който изпод теб скрипти,
остатъка спокойно преминаваш.

И друг гъх имат гуми и цветя,
целувки, сълзи, песни и простори,
когато си преборил Болестта,
която би могла да те пребори.

1977

ЕДНА ГОДИНА

На Анета и Слав

Докато аз безмълвен съм лежал
или в кошмар проклинал съм нощите,
светът полека си се е въртял,
като брашно премилал бавно гните.

Една година минала без мен.
Градът е друг и новините груги.
Приятел срещнах – страшно променен –
и две момичета – сега съпруги.

Да, цяла жътва минала без мен.
Без мен веднъж цветята си цъфтели,
веднъж е пожълтял гъбът зелен
и са летели щъркелите бели.

Догето съм се борил за живот,
синът ми е пораснал с цяла педя...
Аз знам, под светналия слънчев свог
не съм ни първи, нито съм последен.

Знам, и за мен ще гоиде моят дял,
и моите дни са също преброени...
Защо тогава ме пронизва жал,
че тоя свят ще се върти без мене?

1977

* * *

Да, вярно, тебе те убиха.
 Но ако някой ти предложи
 да смъкнеш две-три мръсни кожи,
 ще кажеш: „Не!“, с усмивка тиха.
 Защо ще трябва да го криеш –
 по-леко е в секунди къси
 да чуеш тихо зад гърба си:
 „Убит!“ Убит, а не убиец!

1978

* * *

Сега, когато мен ме смятат слаб,
 аз мога с дума всекиго да смажа,
 аз мога всеки хулник да накажа
 и да вгорча навеки нечий хляб –
 такава сила
 дава слабостта!

Но няма никога да го направя –
 това би значило, че съм забравил
 изстраданата мъдрост на света,
 че зарад своята унижена плът
 не помня вече гордостта какво е,
 че се сродявам с подлостта, с покоя
 и моя цел е гребното, мигът.
 Гласът на тате чувам аз: „Негей
 да хленчиш даже и ако боли те
 или глупак ти плюе във очите.
 В мълчанието е силата, Андрей.“
 Аз ще мълча, потиснал болестта.
 И ще тече от живите ми рани
 медът на премълчаните страдания.

Такава сила
 дава слабостта!

1978

* * *

Ах, тая нощ! Под небеса помътнени
бучи отвън и всичко се тресе
и стаго бели облаци, запътнени
по тъмната нагморска шир, насе...

Брегът е пуст и огнени отблясъци
отпраща фарът в бездни и тъми
и на брега по плуващите пясъци
единствен златен звезден гъжд ръми.

И нещо в ужас шумолят тополите
и се огъват сред валмата прах.
Несретници добри, кому се молите?
Защо? Нали живеете без грях?

Вълните идват – тежки, без забавяне
разбиват се, отгръпват се – и пак!
И чайките, душите на удавени,
пицят среднощ – и търсят своя бряг!

1978

* * *

Копнее ябълчицата за цвят –
край нея някой ходи с леки стъпки.
Тя само чака топъл вятър млаг
да разлюлее розовите пъпки.

Тогава ще разцъфне светло тя,
ще стане облак розов, облак снежен
и в хора на цъфтящите цветя
ще се вплете и мирисът ѝ нежен.

Пчели ще я отрупат и след дни
ще понесе тя сладкото си бреме –
в задушно летните горещини
тя ще откърми ябълки големи.

Тя ще роди сега за първи път,
но старите наредби тя си знае:
плодът ще има сладка, твърда плът
и семенце в средата ще сияе.

Плътта е тленна, чезне всяка плът,
а семенцата с вечност са богати.
И те ще никнат, светло ще растат
в безкрайни и далечни кръговрати.

1980

* * *

Гората бе зелена преди ден,
но тази нощ я посолн сланата
и ето я – сияе планината
с далечен връх, като че посребрен.

Спокойствие. Денят лежи златист
и мека – тишината утаена,
но сянката е някак си студена
и чува се как пада всеки лист.

В гората ясно стъпките шумят
и стряскат, и пропъждат тишината,
и струва ти се, че иззад листата
невидими зеници те следят.

Но аз ще спра пред гревен гърбен праг.
Къщурка бяла, къдрава лозница.
Жена живее там, самотна птица.
Ще ми отвори, ще притвори пак.

Ще ме облъкне тиха топлина.
Ръце на огънчето ще огрея,
ще вдигна поглед, ала вместо нея
ще видя само златна светлина.

1979

* * *

Над позлатени есенни поляни
денят сред огнен зализ си отива.
Полъхва леко. Зграницата сива
се спуска над замислени балкани.

А аз стоя на двора сред омая
в предусет за гъжда и снеговете,
за печка, за прозорче с живо цвете,
за към затоплен, за деца, за стая...

Привиждат ми се времена предишни –
широки стрехи, блеещи кошари,
огнища, менци и долапи стари
и двор с бакърени листа на вишни.

И странно е, но е така: кристална,
прозрачна е предишната представа,
но тя ей тая вечер замъглява
с усещането, че е по-реална.

Едно прозорче светва надалеко,
ветрецьт стеле шумата последна.
Луна зад зъбера надниква бледна.
И първата снежинка пада леко.

1979

* * *

Седял съм пред загасващо огнище
със тежко чело късно през нощта,
опитвал съм се бавно да разнищя
родината, живота, любовта.

Родината. Какво е тя? Нима е
един-единствен, но случаен бряг,
на който спираме се от безкрая,
за да изчезнем във безкрая пак?

Защо тогава спират ме полека
заснежен връх, чист ручей или гом,
защо обраслата с пелин пътека
сълаза от мен изстисква мълчешком?

Животът? Да, но нека бъда искрен –
защо на края му стои смъртта?
Аз бях отвъд. Там беше мрак безсмислен,
безчувствена космична пустота.

А любовта? Дано поне от нея
остава нещо, радващо в беда!
Или тъй както в песните се пее,
като роса тя чезне без следа?

Безброй въпроси. И подире – нищо.
Родината. Животът. Любовта.
И аз – едно догарящо огнище
в космическата сляпа пустота.

1978

* * *

Край огъня полека ще приседна,
за да огрея своите ръце,
за да съгрея своето сърце
във тази есен, може би последна.

Луната тази вечер ще е бледна.
Във своя светъл белезникав кръг
тя ще прилича малко на жълтък
във тази есен, може би последна.

Глава ще вдигна и ще я погледна.
И в зрача мълком аз ще се простя
с Балкана мегден, с късните цветя
на тази есен, може би последна.

Роса ще падне и ще бъде легна,
но с огъня на разговорка
безмълвно ще седя до късен час
във тази есен, може би последна.

С шума на буковата шума медна
аз бавно ще се прибера за сън.
Насън ще бъда млад, ще чувам звън
във тази есен, може би последна.

1979

МОМИЧЕТО

Когато стане вечерта студено,
момичето ще дойде непременно.
Ще влезе и на стъпалата бедни
колени ще подвие, ще приседне.
Ще го погледна и ще го позная.
Ще трепна ли? Отзвезде сега да зная?
Но без да го попитам даже име,
до него ще приседна. Ще мълчиме.
И вечерта ще бъде ужким лунна
и ще поускам аз да го целуна,
но щом посегне то да се отбрани,
ще е студено! Страшно ще ми стане.
То ще ме вземе леко за ръката
и ще ме поведе из зрачинамата.
Ще бъде странно тихо и без хора
и без звезди, луни ще е простора.
Но няма пътят ни да бъде кратък –
нататък, все нататък и нататък,
към младостта, към детството, към дните,
към птиците... Тогава от звездите
неясен пламък тихо ще ни плисне.
И улулицата далеч ще писне,
просторите край мен ще затреперят...
На стълбите студен ще ме намерят.

1979

* * *

В тази нощ, толкова ясна и дивна,
между два съня като два цвята
свойта марка на златната гривна
на сърцето ми сложи събата.

Да, събата! От тая минута
аз не бях на света, а неин
и тя можеше, за други нечута,
да ме викне с глас ненадеен.

Аз лежах и мълчах, размишлявах,
аз на мъка не се поддавах,
но не знаех защо съм наказан
с тая страшна, гибелна казън.

Аз събата не бях я виждал,
за събата бях само чувал,
нищо с нещо я бях обиждал,
нищо бях се пред нея надувал.

Беше страшно в началото само,
във ония минути студени,
горде свикна с нещо голямо:
че светът ще върви и без мене.

Тая мисъл къля, поникна.
Всичко щеше да бъде прекрасно.
С едно само не можех да свикна:
че синът ми без мен ще порасне.

1979

СМЪРТ НА ВЪЛЦИТЕ

Сине мой,
върху белия сняг пишеш ти:
„Смърт на вълците!“

Твойто малко сърце
е разбрало жестоката истина:
смърт на вълците!

Мойта звезда вече мина зенита си,
твойта изгрява, няма заедно да се борим, затова –
смърт на вълците!

Ний стоим върху белия кръг светлина,
а край нас бели зъби и жълти очи...
Смърт на вълците!

Сине мой, те са по-силни.
Затова най е важно да не се огъваме.
Смърт на вълците!

Ний сме в тяхната власт, сине мой,
те решават дали да живеем, затова –
смърт на вълците!

Слагам свойта ръка
върху надписа бял. Смърт на вълците, сине мой,
смърт на вълците!

1979

* * *

Ти вчера беше мъничко момче,
сега си мъж, а утре ще си старец.
Тече през всички, без да ни преvarя,
водата на забравата тече.

Догето крачиш и догето гишаш,
тя ще те къне, ще те прави чист
и твоето чело ще бъде лист,
по който нови спомени ще пишеш.

Ще те издига, ще омекотява
изострените ти във битките черти.
Без изблици я уважавай ти –
водата на голямата забрава.

Каквото да се случва и да става,
тя ще минава тихо през света,
през спомена, беса и обичта –
водата на голямата забрава.

Ще чезнат имена, ще вехне слава.
И дойде ли уреченият час –
ще мине неусетно и през нас
водата на голямата забрава.

1979

* * *

Студената вода не е студена,
без вкус е виното като вода
и чужда ми е днешната вселена,
и всичко носи полъх на беда.

И всичко, до което се докосна,
ми носи вече други гръх и цвят.
Пътеката във утрината росна
е друга, друго птиците цвъртят.

Да, болката на тази отчужденост
отсича бавно моите ръце,
поражда безизходност, тъпа леност
и образи без израз и лице.

И само в сънищата мои смътни
светът е млад и все така богат
с картини и видения безплътни,
но все тъй сочни, с оня гръх и цвят.

1980

* * *

Когато болката е много остра,
за тебе мисля със сподавен вук.
За мене си спасителния остров,
спасителния ден и час, и миг.

Когато мисълта е нетърпима,
към теб отново се завръщам аз,
защото всеки дължен е да има
любима мисъл за нечакаан час.

Ти ме лекуваш със мехлеми сладки,
изглаждаш бързо моите черти,
изправяш ме и за минути кратки
аз пак съм аз и ти си просто ти.

Какво ни свързва и какво – разделя?
Светът не почва и не свършва с нас.
Дочуваме една добра повеля,
предчувстваме очаквания час.

И през минути тежки и раздори,
през нощи със увяхнали мечти
аз чувствам как сърцето ми говори,
че аз съм аз и ти си просто ти.

13.05.1981

ДЪРВОЯДИ

266

АНДРЕЙ ГЕРМАНОВ

Ще се завърна в простата си къща,
когато над гола се спусне мрака.
Ще гледам весел пламък как презръща
главните. И ще слушам, и ще чакам,
и ще си мисля: песента къде е?
Че във това мълчание стаено
щурчето може и да не запее,
но червеят ще скърца непременно.

Навън ще лъхне есенният вятър
и по гола нагоре ще възлeze.
И алената шума по земята
ще потече. Луна ще се оплези.
И от ветреца, който хладно вее,
ще тупат късни ябълки студено.
Щурчето може и да не запее,
но червеят ще скърца непременно.

Къде си, сине? Искam да се сгушиш
край огъня. И топлинката твоя,
горде печем картофките, сред пушека
да ме облъхва тихо. Че в пороя
от тежки мисли, който смутно зрее
в сърцето ми, от милост осветено,
щурчето може и да не запее,
но червеят ще скърца непременно.

Ще легнем след това. И ще отплувам
полекичка в съня, в небитието,
и през съня си цяла нощ ще чувам
диханието топло на детето.
Но по неотмorenото си тяло,
но по съня прояден – несъмнено
ще знам: в нощта щурчето не е пяло,
а червеят е скърцал. Непременно.

1971

267

ОЖИВЕЛИЯТ ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ

* * *

Материя съм – няма навеки да изчезна.
Когато във земята се върна някой ден,
ще бъда цвят и камък, светулка или бездна
и после ще се върна, в детенце прероген.

То с ходилца горещи ще шляпа по тревата,
то ще се смей, ще плаче, ще пее, ще мълчи,
то сънища чудати ще вижда в тъмнината –
това, което виждат днес моите очи.

И ще усеща смътно: друг някой в него шава
и с него тъмно расне, набира гняв и страст.
И като мене днеска и то ще разсъждава...
Приятелю далечен, във теб ще бъда аз;

във веждите дебели, във устните присвити,
във гривата кафява, във силния ти глас...
Но няма ти да знаеш, че туй – това не си ти.
И няма аз да зная, че туй съм просто аз.

1968

* * *

Страшно е: във моя произволен
свят,
запратен нейде из всемира,
всеки сам за себе си е болен,
всеки сам за себе си
умира.

14.05.1981

ДУМИ
ЗА
АНДРЕЙ ГЕРМАНОВ



РЕДОВЕ ОТ БИОГРАФИЯТА

Андрей Германов е роден на 17 юни 1932 г. в село Яворово, сега квартал на Цонево, Варненско. Баща му, Димитър Христов Германов, е роден през 1892 г. в село Каваклия, Лозенградско. Бил е още дете, когато семейството му бяга от Турция и се преселва в село Нова Шипка, Варненско. Майката на Андрей, Рада Петрова Маринова (по баща), е родена в Нова Шипка през 1896 г. в семейството на преселници от историческата Шипка, Казанлъшко. Димитър и Рада заживяват от 1918 г. в Яворово, където се раждат Андрей и братята му – Христо, Петър и Георги, по-големи от него.

Основно образование Андрей Германов завършва в родното си село, гимназия в Дъгопол през 1950 г., а през есента на същата година се записва в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, специалност руска филология.

През 1951–1952 г. публикува първите си стихотворения.

По време на следването си в Софийския университет участва в литературния кръжок „Васил Воденичарски“, където се запознава с известните по-късно литератори Пеню Пенеф, Климент Цачев, Иван Рагоев, Марко Ганчев и много други.

След завършване на университета през 1955 година Андрей Германов е разпределен в Провадия, но по собствено желание става учител по руски език в гимназията на Дъгопол, същата, която завършва през 1950 г.

По време на своето учителстване в Дъгопол се сближава с Димитър Златарски – учител енциклопедист. Тук той продължава да работи над превода на поемата на Александър Твардовски „Страна Муравия“, започнат още от студентските години.

През есента на 1957 г. напуска Дълазопол и отива в София. През февруари 1958 г. е назначен като хоноруван преподавател по руски език в МЕИ. През октомври печели конкурс в МЕИ за редовен преподавател по руски език. Същата есен подготвя първата си книга стихове, консултирайки се с поета Добри Жотеф.

През 1959 г. в живота му почти едновременно се случват три съществени събития: на 20 май 1959 г. се ражда дъщеря му Александра, излиза първата му стихосбирка „Кълнове“, напуска МЕИ и е назначен на работа във вестник „Народна младеж“. През пролетта и лятото на същата година превежда усилено руска и съветска поезия.

От май 1960 г. за една година заминава във Варна като комсомолски инструктор и кореспондент на в. „Народна младеж“. Годината е изпълнена с напрегната обществена работа, командировки из окръга, издаване на окръжния бюлетин – впечатления и за новата му книга стихове. През същата есен отново се засилва интересът му към преводите – занимава се главно с изучаване на украински език и с преводи на украинска поезия. Привличат го и бесарабските българи, поддържа активна кореспонденция с бесарабския поет Петър Бурлак-Вълканов.

В средата на 1961 г. се връща в София. От септември е на работа в сп. „Младеж“, после – във в. „Народна младеж“. Заедно с други млади поети е предложен от секция „Поезия“ за кандидат-член на СБП.

От началото на 1962 до ноември 1964 г. отново е на комсомолска работа, често е в командировки. В дневника си за този период е записал: „Ужасно много работя. Не пиша. Почти не превеждам.“ Там е отбелязал също и подготовката на първия брой на в. „Пул“, във втори брой на който е публикуван и преводът му на „Реквием“ от Роберт Рождественски. През 1962 г. излиза втората му стихосбирка „Работнически влак“.

От ноември 1964 г. до средата на 1966 г. е редактор в издателство „Народна младеж“. Излизат последователно стихосбирките му „Родов герб“ (1964), „Равноденствие“ (1965), „Светлинки в планината“ (стихотворения за юно-

ши, 1966) и книгата „Късче мрамор от Акропола“ (в съавторство със Слав Хр. Караславов и Марко Недялков, 1966).

От януари 1967 г. е назначен за редактор в отдел „Поезия“ на издателство „Български писател“, а от юли е завеждащ този отдел. През тази година излизат повестта му „Камчийска балада“ и стихосбирката „Да ме запомниш“. Ражда се синът му Димитър.

Последователно излизат стихосбирките „Преображения“ (1968) и „Яростно слънце“ (1969). Превежда поемата на Григор Пърличев „Войводата“ („Арматолос“).

От 1970 до 1973 г. отново е редактор и завеждащ отдел „Поезия“ в издателство „Народна младеж“. Междувременно излизат и новите му стихосбирки „Мост“, „Като въздишка“, „Азбука“, „Всяка заран“, детски стихове (1970), „Острови“ (1972), „Стихотворения“ и „Огледалце“ – детски стихове (1973).

От януари 1973 до март 1974 г. е заместник главен редактор на сп. „Съвременник“. През 1974 г. издава „Парнас около нас“ (шаржове, в съавторство с поета Иван Николов, автор на епиграмите), „Четиристишия“ и поемата „И оживяха в песента“. Превежда Египет Чаренц, Твардовски, Нил Гилевич, Дмитро Павличко, Евгени Евтушенко... Поддържа активни творчески връзки с руски, украински, белоруски поети. Подготвя за печат томче със свои преводи за библиотека „Български преводачи“ на издателство „Народна младеж“, което излиза посмъртно през 1987 г.

През март 1974 г. става главен редактор на сп. „Пламък“ и работи там до април 1980 г.

1975 е годината, в която излизат стихосбирките му „Каменна земя“ и „Нови четиристишия“.

От есента на 1976 г. е тежко болен, но продължава да пише. Излизат от печат „Взривна зона“ (1977), „На светлина превърнат“ (документална повест за Георги Генеф, 1978), „Границата на снега“, „Самоубийствено живеем“ (1979), „Олелии“ (стихотворения за деца, 1979), „Други четиристишия“ (1980).

Поради влошеното си здравословно състояние от април 1980 г. Андрей Германов живее в с. Воженци, Габровско.

Той става председател на Дружеството на писателите в Габрово и главен редактор на неговия алманах „Зорница“.

Умира от втори инсулт в болницата на ИСУА (София) на 15 май 1981 г.

През последните години от живота си работи усилено и подготвя за печат стихосбирки и прозаични книги, които излизат след смъртта му: „Шаячни момчета“ (1981), „Стихотворения“ (1982), „Четиристишия“ (1982), „Крале Марко“ (Български юнашки епос, 1982), „Змей на вратата“ (стихотворения и поемки за деца, 1983). Подготвя за печат стихосбирката „Златна светлина“ (издателство „Хр. Г. Данов“, Пловдив, 1983), „Парнас около нас“ – II, пак там, 1987 г., „Време за творчество“ („Български писател“, 1986 г.). Посмъртно излизат и преводите му на стихове от Андрей Вознесенски и Роберт Рождественски.

За личното си творчество и огромното си преводческо дело приживе Андрей Германов е удостоен с множество български и чуждестранни награди. Негови стихове са превеждани и издавани на руски и английски (в отделни книги), на френски, немски, украински, белоруски, чешки, литовски, грузински, арменски и други езици.

РИММА GERMANOVA

ЧУЖДЕНЕЦЪТ

*С човека нещо сякаш става – той бързо се опитомява,
със хубавото заживява. А пък по-хубаво не става! –
Уж всеки ден все по-добре е – с всяка година все по-лошо.
Човекът все по-умен става. Човечеството оглулява.*

ЧЕТИРИСТИШИЯ

Преди да навърши своите петдесет години, през 1981 г. си отиде от белия свят неповторимият български поет Андрей Германов. Отиде си един поет, който имаше съдба – щастлива и тежка, нежна и сурова, изживяна с честна мисъл и въображение, почерпало сили от родната земя и от истините на човека, посветил се на труд и творчество. Неговите стихотворения са история на сезоните на човешкия живот – в началото с жизнелюбие, което покорява, в края с прозрения за слепите улици, по които броди безумешният човешки дух. Особено съществено за нашата литература е, че Андрей Германов разкри дълбоко и автентично вътрешната драма на българския селянин, който, изживявайки обичта си към традиционните ценности, постепенно, с очевидно самобичуване и страдание, осмисля необходимостта на историческите процеси, чиято логика според писателя е безмилостна и сурово категорична.

Ако българската белетристика подхождаше към подобна проблематика в редица случаи с тенденциозна ироничност, устройвайки насмешливо панихиди над „скъпия покойник“ и по такъв начин с помощта на смеховата култура скриваше стаените си вопли, или пък с жеста на романтика възвеличаваше патриархалността, лирият Андрей Германов единствен на високо идейно-художествено равнище се опита да развърже възлите на ожесточени противоречия, събрани в хората, които се разделят с благословената идилия на старината, на осветения свише морал, принудени да се присъединят към една армия, мигрираща в големия индустриален център. Германов скъса с битово-приземните представи за живота в селото, от-

казвайки се да служи егностранчиво на пламенната си любов към битие, което за художника беше и си остана „изгубен рай“. Поетът често се съпротивляваше в себе си на промените, връщаше се непрестанно към пасторалните картини на детството, за да проумее ужасен, че има друго съдилище над нашите мечти, друга система, която не се съобразява с личната ни биография, с мелодията на скривените ни настроения, че подобни исторически преходи са свързани и със загуби от морално-естетически характер. Други поети от неговото поколение възприеха със силата на манифест идеята за преобразованията, те поставиха на своето знаме емблемата на един национален живот, приобщен към европейската цивилизация, към нейната социална и машинна революция. Те пригадоха по-обемни измерения на идеята за пространствата и хоризонтите на съвременната лирика. Андрей Германов за разлика от тях предпочете да избере за център на възвръщението си родното село, свидетелствата за най-близките, като с неувляхваща воля съсредоточаваше този си стремеж по линия на вътрешните преживявания на една-единствена личност – тази на поета, личност, способна да бъде сърцевед на трайните и мащабни в собствената си „ограниченост“ днешни човешки състояния. В случая „микросмосът“ става съд, в който се побира голямата човешка драма, на ръба на понасянето и саможертвата.

Интересна закономерност на родната ни поезия е, че тя през XX век се свързва по-пряко не само със социалните движения на епохата, но и очертава ясно привързаността си към гилемите на героя от града, в жилите си за разлика от прозата това творчество е с пулсации и белези на урбанизма. Селото се възприема само като част от показанията на личността, цялостна и вътрешно ненакърнена въпреки кървящите стенания и ропоти срещу обществените деформации. Поезията трансформира влиянието на модерната европейска душа, за да даде отговор на значими национални въпроси. Отделни лирици, посветили се на селската участ, си остават повече или по-малко подражатели на други художествени вселени или ограничават

параметрите на художествеността до сантиментални споделяния и декоративно-стилизаторски украшения, при които типологизирането на действителността измества неповторимите подробности, назъбения пейзаж на вътрешните всеобхващащи преживявания. Андрей Германов донесе до нас тъкмо нужната и сложна в движенията си информация като син на българското село.

Ще бъде несправедливо, ако подценим приноса на други представители на лириката ни през последните четиридесет години на миналия век. Но за едни от тях селото е просто знак за щастливото детство или отблясък от досега до семейното лоно, което през годините се разрушава. За други то е повод за гротескно-пародийни построения, за интелектуални съпоставки, белег за разместване на социалните пластове. Трети обгърнаха по-безболезнено (а и по-безконфликтно!) проблемите на изчезващото старо село, като изразиха безкомпромисно позицията си като привърженици на новите колективни форми. Андрей Германов е **граматичен** тъкмо защото схваща света на границата на онези промени, когато старото е още живо, а новото е неясно в собствените си контури; когато надеждата разцъфтява, а под нея зрее гробът на скепсиса; когато оптимизмът в простодушието си бива задушаван от тръпката на горчиви досещания. В художника едновременно живеят селска душевност и опит на градски човек. Постига се странна ситуация: поетът ще трябва да опита меда на сладостни възпоминания, както и горчилката на глухи разочарования, за да разбере, че е чужденец в родното си село, без да намери родина в града, без да се адаптира към сложностите на модерния живот. Така той, който вещае идеалите и вярва в някакви абсолютни стойности (морални, социални), ще бъде прояден от съмнение дали съществува мост между двете реалности, които непрекъснато си разменяят местата като устойчива даденост и призрачна сянка. И причина за тези състояния на зрелия поет ще бъдат не само болестта и меланхолията, но и нарастващата отчужденост от един свят, който все по-трудно се поддава на познание. Настанява се склонност към оценка на отно-

сителността на земните неща, склонност, която никога не успява да победи строителното начало.

Андрей Германов докрай успява да запази вярата си в труда и създанието, в щастието – норма на естествения живот, в коректността и жаждата за контакти между хората, в природата – целителка на пороците. Този избор на жизнеността потича от пълната връв, от люлката. Но той е израз и на идеи, които бликнаха в българското общество в края на петдесетте и началото на шейсетте години на XX век. Ако човек не познава поколението на Германов, би се учудил, че той с маската на стоик защитава вярата си, за да не я предаде и пред най-грубите факти, с които се сблъсква. И ако подобно обществено положение при други лирици насочи интереса предимно към позитивните промени в съвременния свят, при Германов всичко това се извисява до драматичната мисия на личност, предопределена за щастието. Тоест него го интересува не толкова как човекът се променя под напора на социалните обстоятелства, вълнуват го повече вътрешните отражения, вълните на душевните бури, емоционалните реакции, а по-късно и мисловните обобщения, осветляващи героя пред пропастите на раждането и умирането. Социалното у Германов кристализира като размисъл за онова, което при човека е преходно, тленно, временно, и другото – белязано от печата на безсмъртието. А това отново означава вътрешно развитие не просто на естетически принципи, а на определени личностни възгледи, морален светоглед, философски поглед. И пак ще повторя – естетическите схващания при Германов никога не са самоцелно търсене на външно съвършенство, на съзвучия, майсторски постигнати: естетиката за този писател е себепостигане, себеоткриване, себепреброждане.

През 1959 г. издателство „Народна младеж“ издаде първата книга на поета – „Кълнове“. Редактор е кръстникът на поколението Добри Жотев. Стихотворенията характеризират ранния Германов. Те не са така необичайни, както творбите на други негови връстници, не ни поразяват с гръзки поетически открития, няма радикална реак-

ция към познатите форми и похвати. Тук се продължава традиционна образност и чувствителност. Обикнати теми са тези за родното село, за съдбата на бедния селянин, за топлотата на взаимоотношенията, за радостта от съприкосновението до природата, до светия лик на родната. Поетът е по младежки патетичен или интимно разнежен, нерядко многословен, когато се задъхва от радостта да усеща гръха на пръстта. Предпочита – а това е качество – да издига до степен на ритуал обикновените житейски сцени. Най-силно впечатление остава усетът му за простота: на изказа, на внушението. Няма актьорски пози дори и когато прозира наивност в отделни изблици на чувствата. Умее да споделя с естественост, която погледва читателя. Има влечение към пейзажната зарисовка, но с внимателно и точно очертаване на детайла, на характера на природата; така настроенията придобиват материална наситеност. Изкуствеността не е на почит – дори и над литературните влияния доминира първичността на натурата. Тази поетична натура избягва сложните конфронтации от социално или психологическо естество, за да даде удостоверение за себе си чрез органичността на преживяванията, чрез емоционалната памет на досегашното битие, чрез непосредствеността на признанията. В духа на времето Германов в следващата си стихосбирка „Работнически влак“ (1962) се приобщава към работника и неговите делнични грижи, за да ни убеди в „Родов герб“ (1964), че си остава верен на семейната селска чест. Какво означава понятието „селска чест“? За Андрей Германов това е гордост от достойно свършена работа, цялостно изживяване на земните дни, преборване с неволите, които ни заобикалят. Провокативно към литературните инкрустации прозвучават неговите „Приказка за огъра“ и „Най-добрият човек“, където с неочакваните наедгрявания на епическото вдъхновение се рисува с пластическа неповторимост подвизът на трудова личност. В тези стихотворения, независимо от утвърждаващото чувство, се промъква и тъгата, че естественият начин на живот изчезва, че силните характери умират. В контекста на идейни-

ме стремления на Германов решението се оформя благодарение на надеждата в един живот, който може би отново ще се върне и ще тържествува.

Факт е, че в тези творби Германов все още се усеща като органична част от помръкващия за другите свят. Той не е странник, нито ненадеен гост, защото е пунал корени дълбоко в земята. Поетът е озарен от радостното чувство, че е левец на този живот, въдъхновението се поддържа от плебейската му съпричастност към селския космос, с който е свързан на живот и на смърт. Не мисля, че Германов в тези си стихотворения оспорва традиционно конституирани ценности, той е податлив на романтични възторжения, макар че реализмът му като художник го конфронтира с идилично-утопистичните настроения. Реалистичността във виждането е свидетелство за познаване на героите и положенията, за народност, която не идеализира живота, а го показва в неговите близки и познати форми – с непосредствена живост, с вътрешно увлечение, с приливи и отливи от всекидневното общуване, с открояваща се способност да постига нагледа на реалността: в диалог и монологични изкази, в светли лирични картини и иронични, пародийни загатвания, в жанрово пълнокръвни сцени. Художникът прибегва към сюжетни сцепления, като описва последователността на миговете, чрез които затрептява възжеланата хармония. Той отбелязва експлозивността в изображението: в потока на екстензивните състояния внезапно проблясва съзнателният израз на духовността. Метафоричността тук не е „интелектуално“ озарение, а естествен порив, очаквана кулминация в развитието на темата.

Така той се устремява към формите на една чувствителност, която би могло да се нарече българска, откърмена в българското село – битът често надделява, но стоплен от нежни и невинни признания, земните стихии потискат небесните и абстрактни излъчвания на романтичната фантазия, асоциациите, дори и по-мощните, вътрешно се взаимнообосновават и мотивират. Трезвите очи не могат да се отклонят от панорамата на реалността и

само върху твърда почва се откриват простори пред непознатото и тайнственото. Мракът не е безпрогледен, дори и смъртта се явява „просветлена“. В „Ах, как умират селските жени“ почти с етнографска добросъвестност се „разказва“ ритуалът на помена, за да се възвеличат съгъжаността и мъдростта на живите пред голямата неизвестност. Поетът не само зафиксирва чертите на този свят отблизо. Той умее да се изненадва, да изпада в почуда, а това е превръщане на обикновеното в необикновено, на факта в символ. За него тези две категории – единството между човек и природа, както и наличието на „вечност“, са обект именно на поезията. Само върху живи клонове на гърбо поезията може да свие гнездо, в което да откърми скъпите си рожби. Пиша за един свят, „засечен“ отблизо, и все пак по-справедливо ще бъде, ако отбележа, че Германов – младият и любопитният – усвоява действителността с ненаситни очи, той сякаш вижда познатия фрагмент за първи път. Това въпреки е също качество на рождения, на призвания поет.

И все пак толкова ли сърдечно-простодушен, толкова ли непротиворечив е този любим живот за Германов? По-внимателното взирание, дори и в ранните творби, опровергава подобно наблюдение. Сърдечните, простодушни интонации ще се окажат само едната страна на медала. Вярно, немаловажна и все пак не единствена! Още в „Приказка за огъра“ писателят ще сподели, че огърът е „празен като шепата“, а в „Гнездо в тревата“ той вече ще види първите знаци на антиномията между „нозете“ и „крилата“, между живота и смъртта. И в идиличната библийска сцена с раждането на малкото агънце: „Малко агънце! / Гледа изгубено, / още мокро и топло – дими. / Първешкинята нежно и влюбено / с топъл грапав език го изми“ – поетът ще вмъкне във финала идеята за „черно“ и „бяло“, за безутешна нежност и радостна тъга. В стихотворението „Нощ в балканското село“ Германов не ще се наеме да формулира „смисъла“. Той ще продължи да „сюжетира“, но с изненадващо „монтиране“ на метафорите; ще постига ведрост в настроенията, но с „отворен“ за различни ин-

терпретации извод. И най-същественото – ще наблегне на „завръщането“ като проправена дистанция, като непреодолимо раздалечаване. Макар и скрито, поетът ще се запита дали е възможно да съпреживява по стария начин, дали е в състояние да изживее както в детските дни селския живот? Само то завръщане като че ли увеличава разстоянията, наслоява преградите и моделира стойността на спомените (те са по-години сякаш да се превърнат в литературни фигури, отколкото да бъдат част от органично участие в битието): „Хляб като слънцето голям / изгряваше върху софрата...“ Опитът на модерната личност се заплаща с „разкъсвания“ в потока на емоционалността. Зрелостта на внушенията противопоставя нерядко чувство и рационална логика. И ето че Андрей Германов осъзнава породената дистанция не само като идея за отираща си действителност, но и като разрушаване на възприетата поетика. „Убитият заради синор“ например изненадва и като форма, и като структура, в която са вградени сентенции, за да намерят решение в поантата:

*Ръцете му са пълни с пръст.
Очите му са пълни с пръст.
Устата му е пълна с пръст.
Той беше гладен за земя.
Сега е сит.*

Както виждаме, тук в основата на стихотворението е контрастът. Бихме могли да кажем – конфликтът. Появяват се проблеми, които все повече ще набъбват. И търсенето на отговора. Характерно за по-нататъшното развитие на темите и идеите на поета е „Изсичане на Лонгоза“. В него ще изпъкне за първи път стълкновението между прагматизма (нуждите на живота) и красотата. Ако някога това е било хищно посегателство от страна на гладните към гората, по-късно могъщите корени – не на дървото, а и на човека, също ще бъдат посичани, те ще съхнат на жежко слънце, за да остане жертвата да виси между земята и небето. Ако в това стихотворение Герма-

нов е пластично живописен и по-еднопосочен в заключението си, с времето той ще става по-раздвоен при намиране на отговора. Сега му е лесно да се подкрепи с „рогатите ангели“, които мъкнат гиканята, за да каже: „Но ако имаш вяра, сила / и в кръг приемеш да вървиш, / зърната чисти от осила / накрая все ще отделиш.“ – Но това движение в кръг след години ще го притиска, ще извиква стенания, болки и ще го принуждава да възроптава срещу земната уредба. В отделни стихотворения ще срещаме и усилията на юношата, който овладява професията, понякога ще натезжават влияния от утвърдени пишещи братя. В едно отношение обаче поетът не може да бъде обвинен – той всякога е искрен и честен в поривите си, никога не двуличничи, за него лириката е священодейство в името на истината.

Поради това „случаят“ Германов е интересен и с оглед на дълбоките промени, които настъпват в нашето общество. Ние осъзнаваме благодарение на произведенията колко съдбовни за българския селянин се оказват социалните движения, как дълбоко те го разтърсват, какви рани отварят в неговата душа, как активизират привързаността към старите форми на живот, към легендите и ритуалите, към детското и неопитоменото в спомена, възстановяващ с ожесточеност хубостта на патриархалните нрави. И в същото време Германов показва, че подобно поведение – обосновано и красиво – изразява безнадеждност. То служи на минало, което вече не може да бъде възкресено – най-много да се превърне в мотив за реставрация. За разлика от други свои колеги – художници и теоретици, които превръщат умонастроенията си в доктрини, в резерв за „почвенически“ тези, Германов предпочита да осмисли с граматизъм и трагическо напрежение действителното състояние и да изрече присъдата, която историята ще направи. Нравствена сила ще изисква, за да признаеш, че „ти няма никога да се завърнеш“, че ще си „чужденец“ / във бащината къща“, след като с такава неподправена любов си бранил останките от крепостта на своите прадеди.

Лириката, както добре е известно, е най-субективният литературен жанр. Тя зафиксирва най-интимните,

най-вътрешно зашифрованите човешки преживявания. Тя е признание, което намира опора в мига, в настроението, сякаш неконтролирано и независещо от външните обстоятелства. Лириката на Германов обаче доказва, че подобно твърдение е предназначено. Силата на значимата поезия е и в това, че бидейки суверенен глас на личността, кredo на неповторимостта, тя съумява обобщено и мощно, характеризиращо и реалистично да разкрие движенията на времето, основните му конфликти, а може би и периферийните сътолковения. Чрез лириката (не само чрез прозата) се възстановяват закономерности на епохата, която не се съобразява с индивидуалните желания и прищевки. В същото време поезията издава по-определено своите присъди или оценки от името на човека. Тя рядко е „безпристрастна“, съпротивлява се яростно на злините, упорито отстоява ценностите дори и когато ги покрива прах на забравата. Поезията напрегнато търси новите сцепления, новите съзвучия, построява с енергия и неизтощимост мостове между изстудените души. Тя самата е рицар „без броня“, обрекъл се да спаси обичта между хората. Такива нейни „намеси“ в хода на историята не са произволни, те придават „човешка“ мярка на обществените процеси, стремят се да ги „хуманизират“, извървявайки пътеката към изчезналите единства, към спасените или създаващи се цялости в шумящия живот.

В „Хайка за вълци“ Ивайло Петров разказва за онези години, когато се извършваше колективизацията, за да разломи „единното“ време и покаже какви страсти са вълнували хората, как един модел на грубо администриране и насилие, свързан с методите на български послушник на Йосиф Джугашвили, нанася поражения върху облика на българското село, върху неговите етически критерии, които все още притежават жизненост. Форсирането на историческите процеси се оказва израз на субективизъм, на волюнтаризъм, чиито последици се заплащат скъпо. Андрей Германов сякаш не засяга подобни проблеми. Но както отбелязах – това е видимост. Иначе той все повече съсредоточава интереса си към „мигриращата“ душевност, към от-

лъчението от родното си място хора. И всичко това става, при положение че поетът и в „Селски клубове“, и в „Же-ни край шосетата“ не само осъзнава логиката на историята, но и с младежки ентузиазъм възпява колективния труд, преодоляването на частнособственическите комплекси, романтиката на „селските клубове“, в които зазвнява нова красота. Да се конкретизираме – Германов не се занимава, както това прави един белетрист, с подробности на социалното развитие. Той просто афишира своята принадлежност към революцията на бедните, на социалистическите преобразования. И в същото време го вълнуват „нерешените“ проблеми, както и преходността на живота – нещо си отива безвъзвратно и на негово място идва друго, изпълнено с неизвестност, разделяме се „с отдавнашни приятели“, на „нови земи“ сме принудени да съществуваме. Германов започва да живее променения бит на своите съселяни, той ги дебне до крайпътните гостилнички, разговаря с тях в „работническия влак“, в сънищата си се връща в селския двор, за да видим твореца разкъсан между „заесенени поля“ и признания като:

*Обичам тия ранни влакове!
Искрите, шеметният звън,
семафорите – като макове! –
във здрача син
са сякаш
сън!*

В много от стихотворенията ще намираме все онзи мотив за връщането и другия – за отдалечаването. Връщането е съпроводено с топли, интимни и възжелени чувства, битът излъчва поезия, всекидневните подробности олицетворяват ненакърнения свят на колективната селска чувствителност, лишена от егоизъм и стуг. В едно от хубавите си стихотворения „У дома“ Германов с памет на натуралист възстановява звената на семейното общуване, за да постигне чрез органично съпреживяване и смислови акценти представата за малкия и чудесен селски „рай“.

Предметната лирика тук печели терени чрез грастично коригиране на абстрактността, чрез нейното приземяване и прозаизиране. В това „педантично“ предметите се възстановяват изцяло. Творецът съзнава екстремността на ситуацията и тъкмо затова предпочита да я обрисова с „обратен ход“ – като обикновена и делнично повторима. И така, поетът внушава, че изкуството не е само в начина на конкретизиране или обобщаване на действителността, а и в способността тя да бъде видяна като неповторима, обогатена от чувствителността и мисълта на художника. Защо Германов съумява да издигне до ритуал един акт на семейната вечеря? Защото за него тази семейна вечеря е равна на съдба, тя е като възглен жива, и този уют, и тази взаимност възплащават истинска красота и висок морал. Подобни „нанизии“ от детайли са средство, за да се склочи кръгът между родителите и „блудния“ син.

Същият ключ на постройка на стихотворение е приложен и в „Нощна чакалня“: и тук предметността вътрешно се озарява от съпричастността:

*Задушен мирис на ушанки,
на чам, на влага и тютюн,
торби с неимоверни шарки,
гъсоци с кехлибарен клон...
Край печката жени със скути
напечени – гълчат във кръг
и светят твърдите им скули
от алена и гъста кръв.*

И веднага след това:

*Ах, тия силни, тия прави
очи със искрици лукави
под мекия домашен шал,
които те пронизват цял!*

Но ето го и смисловото ударение:

*А през гори и през баири,
разискрен, все така ще свири
сред тоя светъл-светъл мрак
претърпкания нощен влак
и релси като в сън упоен
на две света ще разделят.
И все тъй чист и тъй спокоен
над всичко ще вали снегът.*

Досега говорихме за болката от раздалечаването и за редуването на носталгичните настроения с предчувствието за пълноценното завръщане. По-нататъшното развитие на поета е свързано със задълбочаване на кризисните моменти. От една страна, той осмисля развитието на една позната чувствителност в „чуждоземна“ среда с убеждаване на симптомите на отчуждеността. От друга, Германов е смутен, че все повече се налага потребителско отношение към живота, идеалите вече не раждат толкова спонтанно пориви за преобразяване, хората биват овладявани от низки страсти, от ламтежи за битово устройване, за нагаждане към силния на деня, от печалбарска стихия, която отмества хоризонтите и подчинява всичко на една бездуховност. Такава диагноза на първо време превръща болката в тревога. Предпочитаната мека тоналност, или търсеното „прозаизиране“, внезапно се пронизва от нова тръпка, от остро безпокойство, от вътрешно разкъсване на поетичната материя, от импулсивност, която залага на фрагмента и не гири толкова настойчиво предварително формулираната оздравяваща идея. Поетът вече подава сигнали за душевно състояние, засегнато от предчувствието за космически катастрофи, за стронциева смърт. Изчерпването на човека в бита е негово унищожаване. Грижата само за собственото благополучие е поникване на унилоост, която унищожават градивните елементи на битието.

Ако преди това Германов непрекъснато отправя молитви към надеждата, сега заема контрапозиция, възпалена в злъчната ироничност и в онова скептично съзнание, чиито козове са предизвикателството и ехидното несъгласяване с узаконяващите се състояния. „Начало на работния

ген“ дава представа за този проблемен кръг, който в бъдеще настоячиво ще занимава поета и ще го кара да уточнява възгледите си за нарастването на противоестествените положения. Началото на „работния ден“ наистина не е розово – то е съвкупност от компромиси и сделки, от мимикрии за оцеляване, от разпродажба на съвести. В такъв свят ценностите се разклащат, те висят на „трапец“, а може би... истината е в понасянето, в устояването, в стискането на зъби пред бедствията. В „Края на работния ден“ по-ясно се формулират причините за объркването на реда на земните неща – преди определен идеал (социален или патриархално-етичен) е създавал стройност в системата на ценностите, при новата ситуация идеалът се посича от „полуистините“, от „полулюбов и полукриене“, от „полуживот“. Има поети с вътрешна нагласа и опит да възприемат подобна логика – от такъв рубеж те започват да изследват човека и действителността. Германов не иска да признае това състояние за действително – той поначало го смята за ненормално, за грозно, за временно. Така още повече се увеличава неговата „невроза“, несигурността при даването на отговорите. Той ту се съгласява с „вечната“ алтернатива пред човека, ту протестира бурно, за да защити жизненото кredo:

Убива всяка бутафория.
Но е играта с правила:
не дава майката история
да се прескачат стъпала
и с получестните, говедата,
запрегнати в един ярем,
предмостията на победата
ний, щем не щеме, ще орем! –
До кръст,
до кръв,
до крах със тая
изстрада на земя!
Докрай!
И днес. И утре. И до края,
защото няма полукрай.

От какъв характер е тази драма на поета? Тя е драма на личност, която е повярвала още от ранна младост, че новият свят ще се крепи върху унаследени стойности, върху твърди и високи морални норми, тъй самата е очаквала ренесансово разкрепостяване на сили и възможности, свидетелство за подеми на индивида и обществото. Укрепването на еснафско-бюрократичния манталитет, при който човекът се задушаваше, за да преживее живота си на „чужда улица“, усилва критическо-сатиричната позиция на автора, при която болезнено-психологическите комплекси сами потърсват експресивно-сардонична форма на изказ на наблюденията и настроенията. Ако преди стихотворението се организира последователно с експозиция, изложение и финал, сега то се изгражда върху принципите на недоизказаността и недовършеността на фразата със смислова значимост. Симптоматично в това отношение е „Невроза“. На „колективното“ обезумяване Германов противопоставя своята самотност. В не едно от стихотворенията той ще сподели ту с тиха печал, ту с протест, че е „сам“, „жестоко сам“. В „От прозореца на вагона“ с овладяна чувствителност ще разкрие отново безпокойството си:

О, вечери по път, летящи вечери...
Една звезда се ражда в небесата,
самотна като мене сред тълпата,
сред свойте облачни лилави глетчери.

Ценното в подобни стихотворения е, че Германов си остава реалист и когато заболява от „невроза“, че той не се поддава на ведър и лекомислен оптимизъм и тогава, когато „моите дела накрая стават все на вещи“. Той се уповава на изстрадания опит от действителността – на своята вътрешна действителност, пряко зависима от процесите във външния свят. Заг изкривената гримаса от болка, заг внезапните горестни проглеждания, заг бягащите сенки, заг мрака на познанието изпъква профилът на личност, чиято съвест е жива, чийто идеал не иска да се предаде. Така се ражда поет, който анализира горещо своите състояния и все по-

целенасочено моделира творбата като равностметка – емоционална и социално ангажирана. Пример за такова движение на морално-естетическите критерии е „Аз виждам...“:

*Когато дойде ден за съд, с какво ще мога да преплувам
през своята Лета? Помогни, кажи ми как ще излекувам
неизкупимата вина? Че аз съм болен не от болест –
от обич, от човешки дълг и от виновност боледувам.*

*И ти, която бе звезда над моя мъчен път, над моя
безкраен труд и мъжка пот, над моите нерви, над покоя
на моя сън и моите дни – няма през всичките години
ти си огравала една лъжа – на вещите безбоя?*

Ако дебютиращият поет някога беше поклонник на носталгичните настроения и, общо взето, се чувстваше добре в една патриархално устроена среда, сега го занимават все по-упорито универсалните проблеми на човешкия дух. Все по-настойчиво той обсъжда границата между прагматизъм и идеал. Все по-често задава въпроси към себе си, към другите, към обществото. Измъчва го не само разклащането на устойчивите ценностни елементи, но и онази виновност, която издигва стените на самотността. Себеанализът обикновено е форма на дистанциране от обекта на изображение. При Германов този анализ наистина е „горещ“, бликащ, поривист, изповедно драматичен, той споява конкретността с метафората, фактите със символа, вътрешния порив с трайните човешки усещания. Есенният вятър вече не е ласкав, а „безутешен“, както си е бил в старата романтична поезия, абстрактните заключения се стоплят от заключителните признания, предметните детайли се изместват от психологически себенавлизания, от призови за общуване и контакти в името на преодоляването на самотността. Израз на вътрешните травми намираме особено в стихотворенията с любовна тематика (посветените на Римма), както и в творбите за пограничната човешка зрялост.

Значителният поет намира своята ярка реализация особено в последните си книги „Четиристишия“ и „Златна

светлина“. Те са твърде различни по своя характер. „Четиристишия“ е поезия на философската сентенция. В тях се проявява нова страна на таланта – да бъде пределно съгъран и овладян, да издига лириката до философия за живота и неговата променливост, да се обхваща панорамата на всекидневието, за да се обобщят закономерностите. Четиристишията се насочват към цялото битие, за да го видят в неговите основни движения и противоречия. Тук се сблъскват двойственост и същност, формулират се истини, които умът диктува. Чувството потъва на втори план, за да блеснат оръжията на един безпощаен интелект. Обсъждат се състоянията на онзи дух, който преживява криза, но никога не си позволява това удоволствие да се разголи безпомощен пред отговорите и тяхната безпощадност. Строгост лъха от тези стихове, построени в класическата форма „рубаи“. Още в първата си книга „Кълнове“ Андрей Германов има едно стихотворение, с което се обръща към Омар Хайям. В него той полемизира с персийския волнодумец и жизнелюбив скептик, като доказва, че юношеският оптимизъм е с повече права и с по-голяма твореща сила. Той не може да приеме съмненията и онова задоволяване с видимите и близки неща от живота. Германов вижда противоречие в подобна лирика, която проповядва, че „животът е сън, суета“, и в същото време възпява живота, радва се на неговите обилни плодове.

*Аз сега под зелената вишна,
аз се радвам за теб и тъжа:
твоята мъдрост хилядогодишна
е хилядогодишна лъжа.*

Четиристишията на Германов обаче са лишени тъкмо от спонтанен оптимизъм. Те са писани след осмисляне на сонетите на Шекспир, след някакво драматично приобщаване към прозренията на Монтен. Те са лирично-интимни изповеди понякога, но по-често са агресия на мисъл, която се е срещала вече с грамата на човека, с неговото неосъществяване, със сцените на измами и сделки, с Кръч-

маря, с плъховете на тежка корупция, с продажбата на съвестта, но и с идеали, които търсят пътеводната звезда. Тези фрагменти въпреки мрачния фон не са възбновени от песимизъм. Те са изводи от сложна равностметка, която оповестява закона на преходността.

Тук има чудесни интимни споделяния:

*Когато влизам в тази стая, все мисля, че ще видя мама.
Знам, няма да я видя, знам, но мисля, че ще видя мама.
Със плетка шарена в ръцете, със поглед топъл и спокоен...
И винаги така – до края! – ще мисля, че ще видя мама.*

И спотаена надежда:

*Пчела, прости, не те видях. А ти лежиш сега без сила,
в горещата ми длан без страх горещо острие забила.
Боли ме, но не знам аз по-благородно благородство:
да станеш тлен, да станеш прах за правото да носиш жило.*

И усещане за призрачността на състоянията:

*Ти питах ме какво е раят? Че всеки знай какво е раят:
да имаш обич, за която да идеш даже чак до края
на тоя свят, да си готов дори за смърт, дори за ада...
Ти питах ме какво е адът? И адът май че пак това е...*

И полемика със самовластника:

*Да става каквото става – ще кажа, дойде ми сгода:
страшното за обществото, страшното и за народа –
то е, когато властникът тихо, спокойно и просто
се съгласява със злото за своя лична изгода.*

И съзнание за двойствеността:

*Човек за подвиг най-напред мечтае. А след това?
Човек за слава след това мечтае. А след това?
Човек за истина след туй мечтае. А след това?
Човек за тишина след туй мечтае. А след това?*

И гримаса на равностметка:

*Какво направих от живота си? Ами че аз го проиграх!
Седях по цели дни над книгите, ноце над стихове не спях.
Живота подмених със строфи и чувствата със мъртви думи.
И се поглеждам в огледалото. И виждам прах, и виждам прах.*

И убеденост на заклетия вярващ:

*Не, силата не е в това, да победиш достойно злото.
Това се случва (на слова) или (по-рядко) във живота.
А силата е във това – от имане да се откажеш,
и към доброто податлив, по-силен да си от доброто.*

И „бароково“ ръкостискане с Омар Хайям:

*Живот, не знам твоя смисъл, макар че дълго те живея.
Живот, не знам твоя смисъл и да го търся не умея,
а пък и много и не смея, че знам какво стои на края...
Живот, не знам твоя смисъл и мисля, май че по-добре е.*

И искрен израз на арthropoетиката:

*Когато искаш да убиеш – удри със истина, това е.
Не със лъжа, не със измама – удри със истина, това е.
Лъжата бързо се разкрива, измамата се отминава,
а истината – тя е вечна! Удри със истина, това е!*

Този характер на поетичното осъществяване е с тежест на нова дума в родната ни литература – прилага се не просто рационално постигната форма: въз основа на съгъстения размисъл се активизират емоционалните, психологическите, вътрешните енергии, увеличава се напрежението на критическо-оценъчните зони. Проблемът е в това, че Андрей Германов решава в съвкупност задачите на творческото познание, избягвайки от модела както на чисто интуитивните прозрения, така и от изсушената интелектуална форма. И още нещо – той руши класическа

традиция. Но тъкмо това го прави продължител на едно жизнелюбиво творчество, което, утвърждавайки битието, съзира неговата относителност, неговите изгреви и залези, играта на състоянията, „вродената“ противоречивост и въображаемост на стремежи и цели.

Четиристишията са доказателство за огромното вътрешно развитие, каквото преживява Андрей Германов, за разширяването на обсега на идеите, темите и проблемите. Той, който започна не така бурно и шокиращо преизвикателно, както други негови връстници, той, който в първите си стихотворения ни докосна с лъча на човешката доброта и всеотдайност и изразяваше една проста човешка радост от съществуването, по-късно навлиза в гебриите на творчество, в което растат гъсти лесовете, изгряват посърнали слънца и падат тежки мъгли, появяват се страхове, тревоги, кошмарни видения, за да ги сгрее надеждата за ново развиделяване. Той, който беше певец на патриархалните добродетели, на твърдите етически ценности, на селската красота и природния оазис, ще усети как брегът под краката му се рони, как стои над земята с отсечени клони, как все повече се засилва чувството му за отдалеченост и как все по-трудно става истинското завръщане.

Всичко това ще го прави граматичен като глас в литературата, сложен и многобагрен, духовно извисен в борба с немилостивата съдба. Болестта също ще го тласка да обсъжда основни въпроси на своя живот, ще го среща със сянката на смъртта, за да я възприеме като нелепо, но и логично продължение на земното щастие. Германов ще „свидетелства“ не само на собствените си болки и копнежи. Той ще се окаже един от най-автентичните български творци, разкрили реални състояния на българина, на българското общество – както от социално, така и от духовно-психологическо естество. Той ще усъвършенства през различни периоди стихотворното си майсторство, ще загълбочава интересите си към различни страни на действителността, ще постига все по-плътни, но и конфликтни съюзи между емоция и мисъл. Но ще съхранява вродената прос-

мота и естественост, органичността на изказа, оригиналния поглед на природни и човешки подробности, за правдиво навлизане и обобщаване на всекидневната реалност.

Ще притежава и високо чувство за отговорност пред времето. Структурирането на творбите в антологичната книга от библиотека „Поколение“ показва например, че Германов разделя циклите не само в хронологически порядък, но и с оглед на това след „експлозивите“ в стихотворения, израз на кризисни моменти, да се дават простори пред вярата. Той не е съгласен, че песимистичното заключение е крайният предел на истината. Убеждава ни, че в равностметката на един живот остават да тежат като аргументи моралните и природни добродетели, нашите възможности пълноценно и без „предателства“ да преживеем земните си дни. Документ за това самочувствие е и последната му книга „Златна светлина“. Тя е написана от човек, който вече знае за биологическата си обреченост. В тези стихотворения поетът се прощава с дърветата и птиците, с близките хора, с любимата, с Балкана, с шурците от Боженци, с човешката вселена, която си остава най-голямата благодат. Тук най-ясно проличава болката и най-трайно се отразява сянката на страданието. Но вгледайки се по-прецизно, ще открием колко деликатен и сгържан е този художник: не, не става дума за примирението, нито за ожесточеността, а за яснота на виждането, за класическа точност на думи и стихове, точност и сила на мисълта, поразяваща с изтънченост на чувствата. За една свобода на духа, който, измъчен и изтерзан, ни дарява със своята воля за съществуване, със своя морален кодекс, белязан от безкористност.

И ние с признание разбираме, че това всъщност е Прощаването, с което Чужденецът веднъж завинаги получава правата да бъде пълновластен гражданин в държавата на родната ни поезия.

ЧАВДАР ДОБРЕВ

ВЕЧЕРНА ПРОВЕРКА ЗА АНДРЕЙ GERMANOV

298

АНДРЕЙ GERMANOV

Андрей Германов не доживя своя петдесети рожден ден. Той сякаш отблягна тази годишнина, за да покаже своята независимост от времето и суетата. Сега ние трябва да го търсим в неоткритото съзвездие на Цветан Зангов, Пеню Пенев, Минко Николов, Владимир Башев, Цветан Стоянов, Васил Попов.

Истинската поезия е изява на най-дълбоките духовни вибрации, идващи от тайнственото лоно на чувствата, там, където се заражда идеята и съзрява мечтата. Изглежда, че мисията на поезията е да възкресява с чудотворството на словото вътрешния свят на човека.

В историята с всички нейни дати и свидетелства за събития, движения и знаменитости почти неизбежно се губи другата истина – за човешкото преживяване, за тръпките на сърцето. Древният Египет с неговите засипани от пустинята сфинксове и пирамиди ни изглежда безкрайно далечен и непроницаем като неразчетен йероглиф. Какви са били тези същества? От нашата вселена или от друга?... Но достатъчно е да прочетем една древноегипетска любовна песен, за да потръпнем от чувството за близост с хората на тази епоха.

След време, когато изтече много „вода на забрава“, както казваше Андрей, може би далечните потомци ще стоят пред корпусите на гнешните наши славни строжи като пред неправдоподобни сфинксове. Но ако прочетат едно стихотворение от Андрей Германов, те ще почувстват непременно, че на тази българска земя, някъде през войнствената втора половина на двадесети век са живели хора с изключително богата душевност, способни на тънки и възвишени чувства. И още – че те не са били скъсали интимната си връзка с природата, че са уважава-

ли мъдростта на вчерашния живот, че са обичали страстно своя гнешен ден и са се посвещавали без остатък на утрешния.

Такава е поезията на Андрей Германов – гордо и чисто свидетелство за човечността на нашето време, магия за възкресяване на неговата душа.

В последната си книга в едно невесело стихотворение той изповядва: „Щастливо поколение сме ние...“

Търсейки из лабиринтите на паметта първия спомен за Андрей, аз го виждам точно такъв – младеж, излъчващ физическо здраве, сила и упоритост, юношески чист, гори стеснителен, белязан със знака на добротата и щастие.

Може би това впечатление се е засилвало от очевидността на неговия талант. А в очите на другите талантът винаги е изглеждал като гар отвън, като шанс, като щастие. Нима не е щастлив шанс да си поет, а най-близкият ти и любим човек да се нарича Римма.

Не! Талантът е всичко друго освен шанс и най-малко щастие.

Днес съм по-склонен да мисля, че тази тънка броня с измамния блясък на щастие се гължи по-скоро на благородната човешка гордост, която вдигаше челото на Андрей винаги високо.

В скромната и спретната квартира на винаги приветливите братя литератори Петър, Георги и Андрей ние отивахме за вдъхновение, за съчувствие, за насърчение. Оттам взимахме толкова недостижимата за нас в онези години пишеща машина, за да си препишем първите книги. Но малцина погодираха, че в тази стаичка понякога с дни не е имало дори къшей хляб. Ето за какво излъчване на щастие става дума. В последната си книга с горчива ирония и със светла носталгия Андрей го назовава „щастие ранно да си беген“.

Акцентирам на това излъчване, защото то е (нак по неговите думи) „гордостта ненакърнима“ и защото ми се струва, че то е един от секретните ключове за разбиране поезията на Андрей Германов.

299

ОЖИВЕЛИЯТ ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ

Читателите го запомниха и заобичаха с такива стихотворения като „Изсичането на Лонгоза“, „Най-добрият човек“ или „Работнически влак“. Те се появяваха като празнични събития в българската лирика.

Лириката на Андрей Германов е автентична. Преди всичко това е талантът да говориш и с истински думи за истински неща, да внасяш в тях неподправен и неповторим смисъл. А след това идва историческата достоверност за преживяването – неговата обобщаваща валидност. Андрей сам казваше, че преживява не една, а много съдби, но ние трябва да добавим, че тези съдби не бяха противоречиви, че всички бяха типични и едноцелни.

Специалист по образование и страстен поклонник на великата руска и съветска литература, Андрей се спускаше до такива съкровени техни дълбочини, до които можеше да се осмели само един неподправен българин...

Нима можем да си представим нещо по-характерно като съдба за цялото ни поколение?

Но Андрей пишеше само за това, което е преживял, а накрая просто живееше само за да пише:

*Не знам сега добре ли, зле ли сторих,
но между труд и обич, смърт и грях,
животът си във стихове повторих,
съдбата си във стихове изпях.*

Сякаш българската лирика като грижовна майка бе избрала чистото и вярно сърце на Андрей и му бе поверила да съхранява родословните свидетелства и реликви, тайния език на птиците и нелегалните имена на цветята и тревите, за да не бъдат погубени от глупост или злона.

Андрей имаше изключително наранима и наистина незащитена гуша. Същата безпределна доброта към другите, същата любвеобилност и същата горда простота отскачаха и се обръщаха като ножове срещу собствената му същност всеки път, когато се сблъскваше с низостта, с високомерната измама, с ехидната интрига и особено с измяната. Болеше го всяка несправедливост и болката го

унижаваше. Приличаше на пчела, обърнала жило към себе си. Той оставаше верен на изостреното го болезненост чувство за човешко достойнство и затова живееше прекрасно и самоубийствено. Това го сродява със страдалци и чудотворци на словото като Яворов, Димчо Дебелянов, Николай Ракитин.

Простата и необикновена творческа съдба на Андрей не го направи литературен отшелник. Той търсеше опора в другарството. Той беше роден за приятел. Естествен и изстрадан творчески кръст го приобщаваше към други силни и самостоятелни поети като Георги Струмски, Слав Хр. Караславов, Иван Николов, Николай Христов. Но той имаше още много приятелства, разпилени (но не пропилены) по целия свят. Блажени са онези, за които се отнасят стиховете му:

*Съдба нещастна, бих ви казал: дива!
Смъртта по-лесно бих понесъл аз.
Приатели, недейте си отива –
след вас е само пустота и мраз.*

За последен път седяхме заедно с Андрей в двора на една крайградска къща. Бяхме си обелили една зимна ябълка и хрупахме малки резени. Говорехме за стари неща. Припомняхме си как се учехме заедно да плуваме в морето. Поред единият плуваше, а другият стоеше на брега като спасител. Проста самоизмама като за всички спасители. Ядяхме ябълката и гледахме как Тодор Няголов – чудесният приятел от комсомолски времена, който всъщност ни беше събрал, погрязваше лозницата. Казваше, че ще има много грозде. Това беше гроздето, което Андрей нямаше вече да вкуси.

В поезията на Андрей остава да свети една голяма, вечна и нова, изконна и неповторима човешка доброта. Той си отиваше бавно и жестоко. Светът не се замъгляваше, а се избистряше в неговото съзнание и в неговото творчество. Така той постепенно с някаква страшна тържественост се завръщаше към всичко, от което беше възник-

нал. Към земята. Към вечната трева. Към шумоленето на листата. Към птичето пение и въздишката, отлитаща в бездънното небе, където звездите се явяват на вечерна проверка за Андрей Германов.

*Аз ще погала всичко с доброта,
преди във тъмното да си отида.*

Тези негови прощални стихове ни погават и ние изтръпваме от катарзиса на изкуството. Но Андрей Германов не потъва в тъмното. Неговата лирика остава завинаги безценно достояние на новата българска култура.

ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ

ЯРОСТНОТО СЛЪНЦЕ НА НАДЕЖДАТА

1.

Малцина са съвременните поети, в чието творчество така яростно избликва жаждата за живот, жаждата за промяна, както у Андрей Германов. Поезията му сякаш се самозарежда и самовъзпламенява от експлозиите на своята жизненост и първична чувствителност. И печалният факт, че поетът, ненавършил още 50 години, ни остави сами на „каменната земя“ (ако си спомним заглавието на една от стихосбирките му), никак не разколебава нашата вяра в несломимата жизненост на поезията му. Тази поезия за сетен път ни убеждава, че истинският живот е в неспокойствието, в изтощителната и несекваща всекидневна борба за истина, че зад привидно мрачната констатация: „Самоубийствено живеене е животът“, поетът всъщност съгъстява цялата си вътрешна енергия и воля за живот, фанатичната вяра на своята душа, че смърт няма за оня, който носи у себе си слънцето на надеждата.

А Германов цял живот е изгарян и заедно с това осветляван от вътрешния огън на това слънце. От неговите огнени кълнове, пронизали живота и творчеството му. Неслучайно първата книга на поета носи заглавието „Кълнове“ (1959). Стихотворенията, събрани в нея, ни изправят пред едно поетическо самосъзнание, за което най-важна, съдбоносна е връзката с природния живот, усещането излъчванията на първичното. И ние виждаме претворени в художествени образи със завладяваща сила всички елементи от непогрънати и неизмислен свят на поета. А този свят е светът на българина от средата на двадесетия век – побрал в себе си многовековните наслоения на традицията, паметта на рога, неизкоренимия усет за национално-

то, чувството за родното, диханието на земята, вечния кръговрат на кръвта и пръстта в мащабите на националното съзнание; но също така и свят, в който отекуват тежките стъпки на новото, свят, в който заедно с бурното обществено-политическо развитие нахлуват и раздвоението, и резигнацията.

Още в първите книги на Германов се стълкновяват усетът за традиция и чувството за съвременност, в интонацията на стихотворенията долавяме дисонансите на това стълкновение. Книги като „Работнически влак“ (1962), „Рогов герб“ (1964) и „Равногенствие“ (1965) насочват вниманието ни към трусове в самосъзнанието на поета, към драматичните измерения на конфликта: стародавно, патриархално – модерно, урбанистично, конфликт, ярко изразен в духовния свят на съвременника.

2.

Между поетите от т.нар. априлска вълна Андрей Германов е от онези, които с най-голяма сила, проникновено и човешки изстрадано се докоснаха до света на селска България. В стиховете му тя оживяваше в цялото си патриархално великолепие и заедно с това наивитет. Мелодията на отделните творби ни напомняше пасторалната мелодия на димящите угари, в диханието на поета се усещаше полът на полския вятър, в неговия пулс отекуваше пулсът на пръстта, в пълноводието на кръвта му течеше природното време. Могъщото спокойствие на тази, сякаш вечна, селска картина позволяваше на поета да заяви:

*Аз до днес си останах верен
на спокойствието на нивите.*

Но великолепно пресъздаване на тая действителност бе необходимо на поета, за да постигне художествения образ на човека, на българина. Всяка стихосбирка на Германов разкриваше нови пластове в душевността на то-

зи човек – тя отразяваше като в калейдоскоп националната психология на българина, неговия бит и нрави, чувствителност и световъзприемане, страсти и емоции. Разбира се, всичко това поетът бе „закодирувал“ в конкретни образи и внушения, най-малко при него можем да говорим за абстрактност на поетическата визия, за отвлеченост на чувствата. За да се убедим в това, достатъчно е да припомним само няколко заглавия на стихотворения от първите му книги: „Селските гостилници“, „Ношувка в балканско село“, „Стари майки“, „Изсичането на Лонгоза“, „Старата България“, „По тебе от далечни времена“, „Староплашкински връх“ и т.н.

3.

Поезията на А. Германов разбужда у нас камбаните на националната памет, тя ни връща към първоизворите, към корените, в звученето ѝ долавяме шепота на изконни и скъпи за всеки българин неща, озарява ни блясъкът на стародавни предания и поверия, тази поезия ни кара да приемем и осмислим поновому историческите послания на рода, заключени в обредите и обичаите. И никак няма да е пресилено, ако кажем, че за Германов Отечеството, темата за родината е първата и истинска любов и страст, на които той служи в своята поезия.

Ала измамно би било впечатлението, че поетът остава в пространствата на спокойното съзерцание, че неговото възгледване в историята не носи драматичните заряди на раздвоението и резигнацията. Тъкмо защото страстно се стреми към хармонията на минало и настояще, защото иска да пренесе посланията на изконно българското в нравствеността на съвременния човек, Германов е непрестанно подлаган на атаките на скепсиса и раздвоението. Още в „Равногенствие“, четвъртата му книга, ще усетим пристъпите на раздвоението, ще блесне пред очите ни легеният огън на разяждащата мисъл:

От своя радост и от чужда скръб
умирам.

От завист съскаща към мен
умирам.

От користо похвалване
умирам.

От врагове и от приятели
умирам.

(„Преодолявам радостта у себе си“)

От „Равноденствие“ нататък Германов вече няма да може да се освободи от резигнацията – от тази изкуствелна за него, може би, песен на сирените. Изкуствелна, защото единствено в борбата с нея поетът доказва себе си, постига своята действителна същност. В неговия глас пак ще доловим пасторалната просветленост и патетичната жизненост на предишните му стихотворения, но вече приглушени и заредени с вътрешно напрежение. Започнала е борбата, страшната и опустошителна борба на поета с всичко, което обезчовечава човека, което разрушава хармонията на неговата душа и намества там безсърдечието и пустотата. „Яростно слънце“ (1969), „Взривна зона“ (1977) и „Самоубийствено живеем“ (1979) бележат все по-ярките акценти в тая борба на поета. Тези стихосбирки изсичат релефно пред нас образа на А. Германов като един от поетите на съвремието с най-болезнена чувствителност. Той е предоставил сърцето си за арена на сблъсъка между доброто и злото. Не абстрактното зло и добро, витаещо в небесните селения, а злото и доброто в душата на човека – двучието и искреността, лъжата и истината, хуманното и нечовешкото, благородството и низостта.

Има някаква безумна упоритост в несекващата борба на поета – той вижда, че силите са неравни, но пак предпочита „самоубийственото живеење“ пред спокойната смърт на нравственото предателство. Човекът е човек само в борбата и вечното неспокойствие, сякаш иска да ни каже Германов, в непрестанното съпротивление на

всичко обезличаващо го, лишаващо го от неговата човешка възвишеност и поетичност.

4.

Поезията на А. Германов във „Взривна зона“ и „Самоубийствено живеем“ се бори за човека. Самият живот е „взривната зона“, в която човекът трябва да устои, да запази чиста душевността си, да не продаде идеалите си. Иначе той става живият мъртвец, мъртвата душа, лишена от човешки облик. С граматичен лаконизъм ни предава това внушение поетът в стихотворението „Оживелият от Термопилите“:

Но гласове ще креснат гневно: „Не!“
Тълпата погнусена ще се дръпне.
Ти ще заплачеш и със думи тръпни
ще паднеш гологлав на колене.

Но покрай теб ще бъде тишина.
Ти ще се блъскаш във стени студени.
Кръгът на мълчаливото презрение
ще очертава твоята вина.

И с нея ти ще крачиш мълчалив.
Докрай! Презрян, отритнат и без стряха...
Те бяха честни. Да. Но те умряха.
И ти си честен. Да. Но ти си жив.

Човек би казал, че има много печал и страдание в последните стихосбирки на Андрей Германов. И това наистина е така. Но тая поезия не ни залива с вълните на песимизма. Премного жизненост има у нея, за да позволи на отчуждението, отчаянието, скепсиса да я завладеят. Жизненост и мъдро, проникновено възглеждане във вътрешния мир на човека.

5.

Този поет цял живот е бил изкушаван от хармонията, от непограждаемите ѝ мелодични излъчвания. Дори и в книги, където най-ярко и релефно се откроява драматичното раздвоение на Андрей Германов, способността му да възприема болезнено остро противоречивата същност на битието – да речем „Взривна зона“ (1977) – гаже и тук продължава да властва хармонията. Всъщност цялата поезия на Германов е мъчително и изстрадано търсене на тая хармония, но разбрана не като нещо абстрактно и застинало, а съвсем конкретно – вътрешната ѝ симетричност и мелодична неизчерпаемост поетът открива във внезапния слънчев лъч, в диханието на тревата, в мълчанието на любимата, в звездния вятър и пр. Това вечно неспокойно, напрегнато и същевременно съзерцателно-просветлено, плавно движение към изворите на хармонията ще съзрем твърде отчетливо в творбите, създадени през десетилетието, заключено между „Яростно слънце“ (1969) и „Самоубийствено живеем“ (1979). Ала като че ли най-подходящата форма, в която се излива поетовата жажда по хармонията, тълкувана като истина и свобода, се оказва четиристишието. Онова неповторимо андрейгермановско четиристишие, побрало в себе си светлия възторг и елегичната самовглъбеност, надеждата и отчаянието, усещането за безсилието на човека пред смъртта и несломимата енергия на духа. В това недвусмислено ни убеждава последната книга на поета – „Други четиристишия“. Тук има нещо от атмосферата на „Четиристишия“ (1974) и „Нови четиристишия“ (1976) – чувството за единство между човек и природа, великолепно преливане на настроеността, пастелната мекота на тона. Но заедно с това ще се сблъскаме и с нещо твърде различно. Все по-често в думата на поета прозвучават дисонансите на реалността, действителното разрушава мечтата:

*Аз не сънувам, че летя: летежът се превръща в време.
По-рядко вика ме виста – по-често вече ми се дреме.*

*И в дрямката се вия аз, но полет и пълзене смесвам.
Тъй застарялата мечта превръща се в кошмар след време.*

Но драматичното, дори трагично усещане за противоречивостта на битието, колкото и парадоксално да звучи, говори тъкмо за страстния стремеж на поета към постигането на неговата хармония. Заг черно-бялата, често графично заострена фактура на четиристишията – резултат от съчетанието на толкова контрастни и различни внушения – се притаява неподозирана мекота, блика изпълнено с топлина и непосредственост чувство. И ние виждаме, че дори когато се докосва до хладния лик на смъртта, поетът търси тайната на живота, в най-черното отчаяние той гури надеждата. И след края той знае, че започва нещо ново – неизвестността му го привлича неугържимо, а вярата в неговата непреодолимост надделява над всичко:

*Небето звездно се открива, светлее. А къде е краят?
И докъде лъчът отива? Къде е, питам, где е краят?
Все нейде свършва се безкраят. Да, но какво оттам започва?
Мълча и свят ми се завива. Немея. Всъщност, где е краят?*

6.

Човекът е една малка вселена, той е безкраен в духовната си необятност и смъртта няма власт над него, защото е победена от животворната самопродължаемост на рода. Но човекът е безсмъртен само в онова, което го отделя от останалата жива природа – в неизтощимия си стремеж поетически да интерпретира заобикалящата го действителност, да я възвиси и пречисти в пламъка на една вътрешна освободеност. Това ни внушава Андрей Германов в своите „Други четиристишия“ с присъщата му дискретност и отсъствие на всякакъв гудактизм.

Не може да не ни порази в последната книга на поета особеното разгръщане на поетическата идея. Тя сякаш

е непрестанно изправена на ръба на трагичното, но заедно с това носи в себе си винаги и един светъл порив; в мига, когато е пределно експресивно изведена, долавяме у нея хармонията на непривично съзерцание. Причината за това е амбивалентната същност на поетическата идея – у нея се съдържат и отрицанието, и утвърждението; образът се изгражда винаги от противоположни и взаимноизключващи се внушения, което придава многопластовост и многозначност на изображението. С това ще си обясним и афористичния характер на четиристишията, нерядката им притчово-иносказателна обаятелност:

*Звездата Сириус, звездата, която свети с кървав блясък
от дъното на небесата и нанягоре се възнеса! –
зове тя нашите души. И те ще бъдат там, при нея,
там някъде, а пък телата ще бъдат плъск, плъск, плъск...*

Поезията на Андрей Германов има една цел – човекът. Тази поезия е насочена към проникването в необятните пространства на човешката душевност. И ако в творбите на поета понякога прозвучават трагични нотки, то е, защото той знае, че истинската хармония на човешката душа е изстраданата, пречистената във вътрешната борба и раздвоение, в несекващото колебание и съмнение хармония. И макар в един стих поетът носталгично да заявява: „Ще ме откривате, но късно: когато няма да ме има“, ние не само преоткриваме действителните мащаби на неговата поезия, но и виждаме човека Андрей Германов. Ето хармонично изваяния му образ в неговите четиристишия – той стои и ни гледа.

ИВАН ГРАНИТСКИ

СЪДЪРЖАНИЕ

РОДОВ ГЕРБ

- Най-добрият човек / 7
У дома / 9
Приказка за огъра / 11
Тримата / 13
Април / 15
Стари майки / 17
Жени край шосетата / 19
Неочаквано настрояние / 20
Просветление / 22
*** Годишите не ми отнеха / 24
Приказка за първескията
и черната звездичка / 26
*** Ах, как умират селските жени! / 28
*** А колко мъничко ми трябва днес! / 29
Село Яворово / 30
Откършена клонка / 31
*** Ти, който трябва вече днес да тръгнеш / 32
Гнездо в тревата / 33
Есенни нощи / 34
Лозенградски бежанци / 35
Прасковата пред дядовата къща
в село Каваклий, Лозенградско / 37
Изсичането на Лонгоза / 39
Ниби / 41
След харман / 43
Диканя / 45
Вярност / 47
Боженци / 48
*** Отде се почва винаги? От камъка / 50

- *** Самотна къщица с прозорче прашно / 52
 Село през май / 53
 Канката / 55
 Малка Родина / 57
 *** Джон Робърт Коломбо, поет от Канада / 59
 1876. Приписка в кожарски тефтер / 61
 Твоят път / 62
 Ивайло / 64
 Двадесет и девети май / 67
 Вериговци / 68
 Перущенска черква / 70
 Земята ни остава подир нас / 72
 *** Ще дойде и за мене оня праг / 73
 *** Когато много ме боли / 74

ПРЕОБРАЖЕНИЯ

- Заклинание / 77
 *** Аз мразя грязци, сложни тайни / 78
 *** Аз вярвам в непостижнати неща / 80
 Кръг / 81
 1. Аз идвам / 81
 2. Тридесет и пет / 82
 3. Довиждане / 83
 Есента / 84
 Темни пасати / 87
 *** Преодолявам радостта у себе си / 88
 Един грам доброта / 90
 Над креватчето / 92
 Бумеранг / 94
 Вечер в Делфийския театър на Аполон / 95
 *** Ловецът ловко ястреба застрелва / 97
 Игра / 99
 *** Между слонските крачища / 101
 *** Пиша стихове, казваш? / 103
 *** Усещам, че намразвам своето тяло / 104
 Вещи / 105
 От прозореца на вагона / 106

- Невроза / 108
 Край на работния ден / 110
 Пладне / 112
 Страдание / 113
 *** Те ме превземаха полека / 114
 Посвещение / 115
 Ако си мъдър / 116
 *** Полека в зрелостта навлизам / 117
 *** Тя има множество лица и маски / 118
 Монолог на Иван Рилски / 119
 Увереност / 122
 Нагпис на камък / 123
 Мостът / 126
 *** Величие? Въртят се бясно сплиците / 128
 Победителят / 130
 Оживелият от Термопилиите / 131
 *** Аз виждам: моите дела накрая
 стават все на вещи / 133
 Мълчаливият разум / 134
- ЗЛАТНА СВЕТАЛИНА
- Свечеряване / 137
 След години / 138
 *** Вечерен лъч, вечерен лъч далечен / 140
 *** В най-бялата от всички бели нощи / 142
 Големи снегове / 143
 Априлски следобед / 144
 Обикновен ден / 145
 *** Много съм самотен тази вечер / 146
 *** Нищо не се случи между нас / 147
 Във чашата ми дъхав цвят се рони / 148
 *** Ти, който ще слезеш по камъните
 над Арбанаси / 149
 *** Ний срещаме се още рано / 152
 *** Татяна беше същата / 153
 *** По хълмите, от синьото прегръщани / 155
 Белоруски снегове / 156

- *** Звукът все още съществува / 158
- Дъждовете / 159
- *** След всичко, което преживях / 160
- *** Деният навярно ще е хубав ден / 161
- Под ореха / 162
- *** В дванайсет през нощта едно кафе / 163
- *** Не зная тайната на стиховете / 164
- *** Навън ще падне скоро ранен мрак / 165
- *** Дочул сигнала, тома ще отметна / 166
- Златна светлина / 167
- *** Сега, когато твоето тяло / 168
- *** Отвън полека слиза вечерта / 169
- *** Над селото се спуска хладина / 170
- *** Дорде ширта не беше зааляла / 171
- *** Днес денят бе дълбок / 172
- *** Летете, късни жерави, летете / 173
- *** В квадрата на големия прозорец / 174
- *** Аз пиша леко. Всичко идва леко / 175

ЧЕТИРИСТИШИЯ / 177

ДУША НЕЗАЩИТЕНА

- *** Няма съд накрая / 209
- Защо забравяме: стрелата! / 210
- *** До гъха си семен на земята / 211
- Отгалежаване / 213
- В памет на мама / 214
- Не мога да те утеша / 217
- Всеки ден / 218
- Няма да простена / 219
- Кръвно налягане / 220
- Молитва след полунощ / 222
- Порадвай се / 223
- Дива патица край Марица / 225
- Изостаналият щъркел / 227
- Приятелско събиране / 229
- Паница бобена чорба / 230

- *** В гората росната пътека / 233
- *** Тревата между плочите узря / 234
- Глътка битовски въздух / 235
- Болестта / 248
- Една година / 249
- *** Да, вярно, тебе те убиха / 250
- *** Сега, когато мен ме смятат слаб / 251
- *** Ах, тая нощ! Под небеса помътени / 252
- *** Копнее ябълчицата за цвят / 253
- *** Гората бе зелена преди ден / 254
- *** Над позлатени есенни поляни / 255
- *** Седял съм пред загасващо огнище / 256
- *** Край огъня полека ще присегна / 258
- Момичето / 259
- *** В тази нощ, толкова ясна и дивна / 260
- Смърт на вълците / 262
- *** Ти вчера беше мънишко момче / 263
- *** Студената вода не е студена / 264
- *** Когато болката е много остра / 265
- Дървояги / 266
- *** Материя съм – няма навеки да изчезна / 268
- *** Страшно е / 269

ДУМИ ЗА АНДРЕЙ ГЕРМАНОВ

- Редове от биографията
- Римма Германова / 273
- Чужденецът
- Чавдар Добрев / 277
- Вечерна проверка за Андрей Германов
- Любомир Левчев / 298
- Яростното слънце на надеждата
- Иван Гранитски / 303

Андрей Германов
ОЖИВЕЛИЯТ ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ

Съставителство
АНДРЕЙ АНДРЕЕВ
ИВАН ЦАНЕВ
Графичен дизайн и корица
ПЕТЪР ДОБРЕВ
Коректор
ВАЛЕРИЯ СИМЕОНОВА
Предпечатна подготовка
ЕТ „ПолуКАД“

Формат 32/84/108
Печатни коли 20
Издателство
„ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ“
office@zstoyanov.com
www.zstoyanov.com
Печат
„ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА“ ЕАД



ИЗДАТЕЛСТВО „ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ“

Поредица „БЪЛГАРСКА КЛАСИКА“
В 120 тома
2002 – 2006 година

Издателство „Захарий Стоянов“ предлага специална поредица – най-доброто от високата българска класика. Всеки том е придружен от статии, анализиращи от различни гледни точки творчеството на българските класици. Изданието е насочено към ученици и студенти, както и към широката българска общественост.

1. Захарий Стоянов – ЗНАЕШ ЛИ ТИ КОИ СМЕ?
2. Иван Вазов – НЕМИЛИ-НЕДРАГИ
3. Йордан Йовков – СТАРОПЛАНИНСКИ ЛЕГЕНДИ
4. Димчо Дебелянов – ЧЕРНА ПЕСЕН
5. Христо Ботев – ПОЛИТИЧЕСКА ЗИМА
6. Пейо К. Яворов – ПЕСЕН НА ПЕСЕНТА МИ
7. Паисий Хилендарски – СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ
8. Софроний Врачански – ЖИТИЕ И СТРАДАНИЯ ГРЕШНАГО СОФРОНИЯ
9. Иван Вазов – ПОД ИГОТО
10. Любен Каравелов – БЪЛАГАРИ ОТ СТАРО ВРЕМЕ
11. Добри Чинтулов – СТАНИ, СТАНИ, ЮНАК БАЛКАНСКИ
12. Алеко Константинов – БАЙ ГАНЬО
13. Васил Левски – НАРОДЕ????
14. Иван Вазов – ЕПОПЕЯ НА ЗАБРАВЕНИТЕ
15. Петко Славейков – ИЗВОРЪТ НА БЕЛОНОГАТА
16. Пенчо Славейков – ЕПИЧЕСКИ ПЕСНИ
17. Константин Величков – ЦАРИГРАДСКИ СОНЕТИ
18. Стоян Михайловски – КНИГА ЗА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД
19. Гео Милев – ЖЕСТОКИЯТ ПРЪСТЕН
20. Елисавета Багряна – ВЕЧНАТА И СВЯТАТА
21. Асен Разцветников – ЖЕРТВЕНИ КЛАДИ
22. Пенчо Славейков – НА ОСТРОВА НА БЛАЖЕНИТЕ
23. Димитър Талев – ЖЕЛЕЗНИЯТ СВЕТИЛНИК
24. Христо Фотев – ПЕЙЗАЖ ОТ ДУМИ
25. Любен Дилов – ПЪТЯТ НА ИКАР
26. Любомир Левчев – СТИХОВИДЕНИЯ

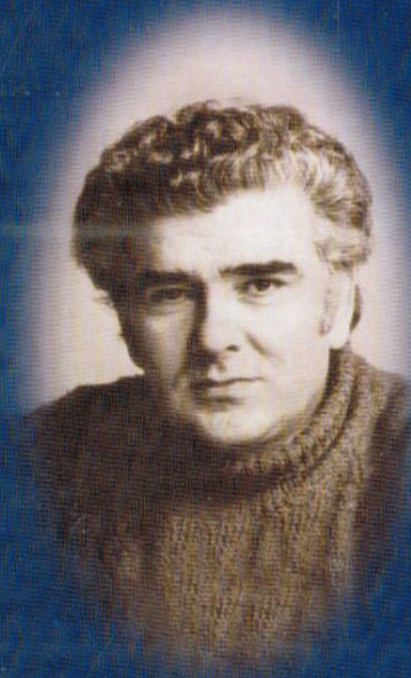
27. Кирил Христов – ХЕЙ, ПРОЛЕТ ИДЕ
28. Петко Ю. Тодоров – ИДИЛИИ
29. Стефан Стамболов – СВОБОДА ИЛИ СМЪРТ
30. Емануил Попдимитров – СЪНЯТ НА ЛЮБОВТА
31. Георги Раковски – БЪЛГАРСКИЙ ВЪПРОС
32. Захарий Стоянов – ЗАПИСКИ
ПО БЪЛГАРСКИТЕ ВЪСТАНИЯ – т. I
33. Захарий Стоянов – ЗАПИСКИ
ПО БЪЛГАРСКИТЕ ВЪСТАНИЯ – т. II
34. Братя Миладинови – БЪЛГАРСКИ
НАРОДНИ ПЕСНИ – т. I
35. Братя Миладинови – БЪЛГАРСКИ
НАРОДНИ ПЕСНИ – т. II
36. Райко Жинзифов, Григор Пърличев и Никола Козлев –
ХАЙДУТ СИДЕР И ЧЕРЕН АРАП
37. Неофит Бозвели – МАТИ БОЛГАРИЯ
38. Добри Войников – КРИВОРАЗБРАНАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ
39. Иван Мешков – ТАЛАНТЪТ КАТО ПРОМЕТЕЕВ ДАР
40. Георги Стаматов – МАЛКИЯТ СОДОМ
41. Боян Пенев – ЛИТЕРАТУРА И ИНТЕЛИГЕНЦИЯ
42. Цани Гинчев – ГАНЧО КОСЕРКАТА
43. Пеньо Пенев – ДНИ НА ПРОВЕРКА
44. Георги Райчев – ГРЯХ
45. Михалаки Георгиев – МЕРАКЪТ НА ЧИЧО ДЕНЧО
46. Любен Каравелов – СВОБОДА И НЕЗАВИСИМОСТ
47. Васил Друмев – НЕЩАСТНА ФАМИЛИЯ
48. Николай Райнов – МЕЖДУ ПУСТИНЯТА И ЖИВОТА
49. Любен Каравелов – МАМИНО ДЕТЕНЦЕ
50. Петко Р. Славейков – БЪЛГАРСКИ ПРИТЧИ ИЛИ
ПОСЛОВИЦИ И ХАРАКТЕРНИ ДУМИ
51. Светослав Минков – ДАМАТА С РЕНТГЕНОВИТЕ ОЧИ
52. Христо Смирненски – ДА БЪДЕ ДЕН!
53. Константин Петканов – МОРАВА ЗВЕЗДА КЪРВАВА
54. Стоян Загорчинов – ДЕН ПОСЛЕДЕН – ДЕН ГОСПОДЕН
55. Д-р Кръстев – МЛАДИ И СТАРИ
56. Симеон Радев – СТРОИТЕЛИТЕ НА СЪВРЕМЕННА
БЪЛГАРИЯ – I том
57. Симеон Радев – СТРОИТЕЛИТЕ НА СЪВРЕМЕННА
БЪЛГАРИЯ – II том
58. Георги Караславов – СНАХА
59. Петър Дънов – РАЗУМНОТО СЪРЦЕ
60. Емилиян Станев – АНТИХРИСТ

61. Елин Пелин – ВЕТРЕЦАТА МЕЛНИЦА
62. Емилиян Станев – КРАДЕЦЪТ НА ПРАСКОВИ
63. Елин Пелин – ПОД МАНАСТИРСКАТА ЛОЗА
64. Димитър Талев – ИЛИНДЕН
65. Димитър Талев – ГЛАСОВЕТЕ ВИ ЧУВАМ
66. Дора Габе – ПОЧАКАЙ, СЛЪНЦЕ
67. Тодор Влайков – ДЯДОВАТА СЛАВЧОВА УНУКА
68. Ангел Каралийчев – РЪЖ
69. Димитър Талев – ПРЕСПАНСКИТЕ КАМБАНИ
70. Иван Шишманов – ОТ ПАИСИЙ ДО РАКОВСКИ
71. Пейо К. Яворов – В ПОЛИТЕ НА ВИТОША
72. Никола Вапцаров – ПЕСЕН ЗА ЧОВЕКА
73. Теодор Траянов – БЪЛГАРСКИ БАЛАДИ
74. Николай Лилиев – ПТИЦИ В НОЩТА
75. Спиридон Казанджиев – ПРЕД ИЗВОРА НА ЖИВОТА
76. Йордан Йовков – АЛБЕНА
77. Йордан Йовков – ПЕСЕНТА НА КОЛЕЛЕТАТА
78. Пенчо Славейков – КЪРВАВА ПЕСЕН
79. Ламар – ЖЕЛЕЗНИ ИКОНИ
80. Димитър Димов – ТЮТЮН – I том
81. Димитър Димов – ТЮТЮН – II том
82. Александър Вутимски – СКИТНИКЪТ И ВРАНИТЕ
83. Рачо Стоянов – МАЙСТОРИ
84. Георги Кирков – ПОЛИТИЧЕСКА ЗООЛОГИЯ
85. Илия Волен – ЧЕРНИ УГАРИ
86. Веселин Ханчев – ЖИВ СЪМ
87. Иван Пейчев – ЕСЕН НА БРЕГА
88. Антон Дончев – ВРЕМЕ РАЗДЕЛНО
89. Ивайло Петров – ХАЙКА ЗА ВЪЛЦИ
90. Антон Страшимиров – ХОРО
91. Александър Геров – ХОРА И ЗВЕЗДИ
92. Николай Марангозов – НА ПОВРАТКИ В СЕЛО
93. Христо Радевски – ПУЛС
94. Константин Константинов – ДЕН ПО ДЕН
95. Андрей Германов – ОЖИВЕЛИЯТ ОТ ТЕРМОПИЛИТЕ
96. Генчо Стоев – ЦЕНАТА НА ЗЛАТОТО
97. Александър Балабанов – МЯСТОТО НА БЪЛГАРСКАТА
ЛИТЕРАТУРА
98. Димитър Димов – ОСЪДЕНИ ДУШИ
99. Димитър Димов – ПОРУЧИК БЕНЦ

ПРЕДСТОЯЩИ ЗАГЛАВИЯ:

100. Никола Фурнаджиев – ПРОЛЕТЕН ВЯТЪР
101. Асен Златаров – СЛЪНЦЕТО И ЖИВОТЪТ
102. Иван Радославов – ИДЕИ И КРИТИКА
103. Добри Немиров – БЕДНИЯТ ЛУКА
104. Ст. А. Костов – ГОЛЕМАНОВ
105. Чудомир – НАШЕНЦИ
106. Иван Вазов – ВЕЛИКАТА РИЛСКА ПУСТИНЯ
107. Иван Вазов – ХЪШОВЕ
108. Васил Пундев – ДНЕСНАТА БЪЛГАРСКА ЛИРИКА
109. Владимир Василев – ПАНТЕИСТИ И МАНИАЦИ
110. Михаил Арнаудов – БЪЛГАРСКИ ОБРАЗИ
111. Йордан Иванов – БОГОМИЛСКИ КНИГИ И ЛЕГЕНДИ
112. Иван Хаджийски – БИТ И ДУШЕВНОСТ
НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД
113. Иван Хаджийски – ОПТИМИСТИЧНА ТЕОРИЯ
ЗА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД
114. Валери Петров – СВОГУВАНЕ С МОРЕТО
115. Николай Хайтов – ДИВИ РАЗКАЗИ
116. Петър Динев – ВЪЗРОЖДЕНСКИ СТРАНИЦИ
117. Атанас Далчев – ПРОЗОРЕЦ
118. Димитър Благоев – НАШИТЕ АПОСТОЛИ
119. Христо Вакарелски – БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ОБИЧАИ
120. Георги Джагаров – В МИНУТИ НА МЪЛЧАНИЕ

ЗА ЗАЯВКИ И АБОНАМЕНТ –
адрес на издателство „Захарий Стоянов“
София 1124, ул. „Николай Ракитин“ № 2
тел. 943-42-16; 943-82-64



Издателство
ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ



Поредица
БЪЛГАРСКА КЛАСИКА

Класическите произведения на българската литература са слънчевите стълбове, крепящи националното ни самосъзнание. Те са кристалните мостове на възторга, по които Отечеството ще премине през огън и страдание и ще пребъде в третото хилядолетие. Издателство „Захарий Стоянов“ предлага специална поредица – най-доброто от високата българска класика. Всеки том е придружен от статии, анализиращи от различни гледни точки творчеството на българските класици. Изданието е насочено към ученици и студенти, както и към широката българска общественост.

ISBN 954-739-762-1



9 789547 397620

6 лв.